

חנור מרמרי,
אמנון דנקנר, חגי גולן,
שלום קיטל, רם לנדס
על התופעה העיתונאית
המפרידה ביותר

כששרון מתנתק העיתונות מחבקת

כבודם האבוד
של המתים

גיא רולניק, האיש
שמאחורי TheMarker

צווי פרסום:
ההשגחה העליונה
אינה עוזרת

הרצועה המשוחחררת של התוכנית "אקזיט"

התקשורת שמאלנית

אנשים בכירים בליכוד, המתנגדים לתוכנית ההינתקות של אריאל שרון, תהו בשבועיים האחרונים עד כמה היתה התקשורת הישראלית ממדרת את חייו, לו, בנסיבות הקיימות, היה מחליט לא על נסיגה מרצועת עזה אלא על סיפוח מעלה הארזים. רצו לומר, התקשורת מתעלמת מעגנת החשרות הפליליים המרחפת מעל ראשו של שרון, ואינה כופרת בסמכותו המוסרית לקבל כמצב זה הכרעות לאומיות גורליות, ובכך מוכיחה את הטענה ש"התקשורת שמאלנית" ומוטה כריווחה ובעמדותיה.

התהייה במקומה ואין עליה תשובה משכנעת. העיתונות, מורפסת ואלקטרונית, עברה לסדר היום על ההמלצה החמומה של פרקליטת המדינה להעמיד את שרון לדין על עבירות שחוד והפרת אמונים בנין המעורבות המיוחסת לו בעסקיו של הקבלן דוד אפל. היא אמנם היוותה כהבלטה על טושת כתבי האישום שניסחה ארבל ועל ההתפתחויות שנבעו מכך, אבל את תפקודה השני – לגרות את הציבור לחשיכה להציב לפניו רגם של התנהגות נאותה המצופה מראש הממשלה – היא הזניחה לחלוטין. העיתונאים, ברובם, נסחפו במהלך המדינה שחולל שרון, ובספין התקשורת שיצרו עוריו, השפיתו את ממצאיה של חקירת המשטרה ואת המסקנה שהסיקה ממנה פרקליטת המדינה – שיש להעמיד את ראש הממשלה לדין.

העיתונות התמסרה בקלות לטיעון שכל עוד לא הכריע היועץ המשפטי לממשלה בתיק, ראשי שרון להוסיף ולנהל את ענייני המדינה ללא מגבלה, ושכך ראוי לנהוג גם נוכח התיקים הנוספים המתמיינים לו מעבר לפינה. זו עמדה נכונה במישור הפרמלי, אבל האם כך היתה התקשורת נוהגת לו שרון היה מחליט, במקופה זו, על סיפוח שטחים האם העיתונות, ברובה, לא היתה מרעישה שמים וארץ בנימוק שראש הממשלה איבד את מעמדו המוסרי לקבל החלטות הרות תוצאות, כל

עוד לא בודדה עד תום החשידות והאישומים התלויים נגדו? גם האופן שבו סיקרה התקשורת בשבועיים האחרונים את מהלכי של ראש הממשלה, החל מביקורו בושינגטון, שבו החליף מכתבים והצהרות עם הנשיא בוש על תוכנית ההינתקות ומשמעותה, דרך צערו הפוליטיים להשגת רוב בממשלה, ועד למערכה שניהל למען תתקבל עמדתו במשאל – יצר עילה לטענה על חטיה, גם אם בלתי מודעת. התקשורת חיבקה את שרון על תוכנית ההינתקות, לא הציגה מספיק את פרצותיה החולשות, ותארה במונחים של הישג מופלג את סיכומיו עם הנשיא בוש.

אין הסבר להיספוחים של רוב העיתונאים אחר תוכנית ההינתקות לבר מהייתם האידאולוגית. בכך שיחקה העיתונות ליריהם של מבקריה, הטוענים שהיא "שמאלנית" ושעמדתיה האידאולוגיות קובעות את גישתה המקצועית.

זר הגיליון 50 של "העין השביעית", בינואר '96, בגיליון הראשון הבענו תקווה שכתבי העת יהיה מקום מפגש מעניין בין עיתונאים לבין עצמם ובנינם לבין מושיא סיקורם. המאמץ הזה יימשך גם להבא.

עוזי בנימין

4 שרון מתנתק, התקשורת מתחברת **נחום ברנע**

6 ועדת העורכים: כלילה זונה, בבוקר עיתון **חנון חרמרי**

8 ועדת העורכים: עיתונות משיחית **אמנון דנקר**

10 ועדת העורכים: שובו של האיידס **חגי גולן**

11 ועדת העורכים: להחזיר את הפעות **רם לנדס**

13 ועדת העורכים: למה להרוס סיפור טוב **שלום קיטל**

14 כבוד המת: השמעת הרוים שנפטרו **איתי רום ומתן שירם**

18 התודעה נצרבה: מעשי הצדקה והצדקנות של העיתונות **כרמית גיא**

20 גיא ורולניק, מניה עולה **שחר אבירי**

24 ענישה חסרת תקדים: תיק שרנסקי-נדלמן **חודכי קרמניצר ואלי לינדר**

28 דעת הקהל: של ארבל, מאיה אלמוזניני, שרון לוי-מיכאלוביץ, נדב שטרית

30 השגחה עליונה: צווי איסור פרסום **יפתח אלעזר**

34 אנשי הצל: מעמדם של תחקירני הטלוויזיה **גילי דרובי-היישטיין**

36 קודאת לילד בשמו **שהם סמית**

38 כתבו עלי בעיתון: אייל לוי והלית ישרון **חנו עמיאור**

41 חמימות הבעה: הקונספציה של עיתונאים ואנשי מודיעין **ירון אזרחי**

42 ואללה, בוא נהיה ריאליים: כוח המשיכה של "אקוויט" **ארן ליביו**

46 ילקוט הכזבים: שקרים בעיתונות האמריקאית **גבי וימן**

48 עין בינלאומית: רפי מן

50 חופש הביטוי – עניין יחסי: התקשורת בעיראק **צבי בראל**

53 חסיבת עיתונאים

54 אירועי תקשורת

"העין השביעית"
בווצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ח.ד. 4702 ירושלים 01046
מלפיו: מערכת 02-5300866
תקווים וחנהלה: 02-5392888
1-800-202222
פקס: 03-5488633

עורך: עוזי בנימין
מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן, ייעוץ: פרופ' ירון אורח, משה גביש, פרופ' חודכי קרמניצר
עריכה גראפית: סמירן זה
עריכה לשונית: חייבל רוזנטל

כבו העמדה: נדב שטרית
השור: בתיה קולמן
דפוס: הפולני דפוס בור
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: nadavsh@idi.org.il
ISSN 0793-5781

הכינוי הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAELI DEMOCRACY INSTITUTE

נחום ברנע

שרון ותנתק, העיתונות ותתברר

הצוות הישראלי, שיצא להכין את ביקורו של שרון בבית הלכן, ידע שעל דבר אחר אסור לו להתפשר: על הזמן. הנשיא וראש הממשלה חייבים להופיע לפני המצלמות ב־15:11 בדיוק. בושינגטון זוהי שעה מתה, שעה של ארוחות צהריים ותוכניות לעקרת הבית, אבל למי אכפת מבושינגטון. 1:15 שם היא 8:15 בערב כאן, הזמן הנכון לכבוש בשידור חי את מהירות החדשות של ערוץ 2.

דבר אחר נעלם מידיעתם של אנשי משרד ראש הממשלה: שבאותו ערב משרד ערוץ 2 משחק על גביע המדינה בין מכבי חיפה להפועל תל-אביב. הערוצים המתחרים, ששידורו בחי את הטקס, לא נהנו מנהירה של צופים. בוש ושרון הפסידו בקרב על הרייטינג.

בדרך-כלל רואה שרון בתקשורת אויב שזומם להשמיד אותו, או, כשיש לו מצב-דוד מופים, חיית פרא שחייבים להרדים. אבל הימים שלפני משאל מתפקדי הליכוד הם ימים אחרים. בפעם הראשונה מאז כניסתו ללשכת ראש הממשלה הוא נוקק לרצונה הטוב של התקשורת. בלעריה, איך ישכנע את המתפקדים.

אנשיו העריכו מראש שתוכנית ההינתקות שלו תתקבל בתקשורת בחיוב. העיתונאים מהמרכז-שמאל ירטנו, יעלו ספקות, אבל לא יוכלו להפנות את גבם לתוכנית שכרוכה בפינוי התנחלויות. עם האהרה יבוא גם הזנונוס: ברגע שהיוזמה תכבוש את סדר-היום, הם יתעסקו הרבה פחות באי היווני ובסיריל קרן.

והם צדקו. עד כדי כך העיתונאים צפויים.

כאשר גפתח הקרב על מתפקדי הליכוד, חששו אנשי ראש הממשלה שהם מצויים בעמדת נחיתות: מולם עומד ציבור שנלחם על חייו. המתנחל לים יתגייסו לקמפיין בהמוניהם, ויהיו עדיפים במוטיבציה, בכסף, בשיעורי הצבעה.

מול היתרונות האלה עומדת עוצמתה האדירה של ראשות הממשלה. מה שלא עשתה למענו תגובתם החיובית של בוש ובליייר, עשה למענו, בתגובתו השלילית, יאסר ערפאת. אם ערפאת שונא כלי-כך את התוכנית, אומר כל ליכודניק לעצמו, יש בה, וראי, כמה דברים טובים לעם ישראל. ואם לא די במה שעשה למענו ערפאת בחייו, עשה למענו רנטיסי במותו.

הדברים האלה נכתבים שבועיים לפני הצבעה. אין לי שום יומרה לנבא את תוצאותיה. בשלב הזה אפשר לומר רק דבר אחד: ראש ממשלה, כל ראש ממשלה, שהולך למבחן כזה, מתחיל אותו ביתרון גדול. עובדה: כאשר חיפשו מתנגדי התוכנית סיסמה לפוסטרים שלהם, הם נזהרו מלהאשים את שרון, כפי שעשו אפי איתם וצבי הנדל, בשחיתות אישית. להפך. הם כתבו: "אוהבים אותך שרון. מצביעים נגד". הסיסמה הזאת נגנבה מהקמפיין שניהל אהוד אולמרט נגד טרי קולק, בבחירות לעיריית ירושלים ב־1993. מי היה מאמין שהוויכוח הפנימי בליכוד יתנהל לא על ארץ-ישראל, אלא על אהבה.

מה הקשר

סכנות מקצועיות משני סוגים אורבות לפתחו של עיתונאי: הסוג הקל, והסוג הקשה. סכנה מהסוג הקל היא בפרסום שקר, בדיה, מעשייה שלא היתה ולא נבראה. היא קלה, משום שכרוך המקרים מפריד קו ברור, עובדתי, בין אמת לבין שקר. אם הקו הזה נעלם מן העין לפני הפרסום, חזקה עליו שיוזרק אחריו. העיתונאי ומעסיקיו ישלמו מחיר מסוים, בדרך-כלל כאגו, לפעמים בכסף, וכולם יוכלו להפוך דף. הסכנה הגדולה באמת היא בפרסום דבר אמת.

בכל מה שנוגע לעבודה העיתונאית, האמת יכולה לפתות, להוליד שולל, לתעתע ולעוות לא פחות מהשקר. כמזה כמש: כמנות מרודות היא מקור החיים; בהתפרעות היא פירומוניה. זה קורה בתעשיית התקשורת לעתים מוזמנות. עיתונאי חרוץ פותח בהבעה חגיגית את דלת העורך שלו, ומגניח על שולחנו צרור ניירות. "יש לי סיפור", הוא אומר. "סיפור ענק". העורך מעווה את פניו, תוצאה של ספקנות טבעית או עורף ופלים בארוחת בוקר, ואז ניגש לעלעל בחומר. והחומר הוא חומר: עובדות, מסמכים, ראיונות. בלעדי? שאל העורך. "בלעדי", משיב הכתב. בטוח? "בטוח". או יאללה, לעבודה.

קחו, למשל, את פרשת שמעון כהן. מי זה שמעון כהן, אתם שואלים. יפה. שמעון כהן עשה כאן כותרות ראשיות לאורך השבוע הראשון של חודש מרץ ואז נעלם, ועוד מעט יהיה כלי-כך אנונימי, שיופיע כשאלת 64 אלף השקל ב"מי רוצה להיות מיליונר".

שמעון כהן הוא חותנו, או חותנו לשעבר, של אלחנן טננבוים, שבמשך חודש היה שנוא נפשה הראשי של מדינת ישראל, נבל הנבלים, עד שהעניין בו גז.

ביום רביעי, 3 במרץ, בשיא שנאת טננבוים, פרסם היומון "מעריב" "גיליון מיוחד" תחת כותרת הענק "הקשר". בצד ימין של העמוד הופיע תצלום הצרוב של אלחנן הרשע, ובצד שמאל תצלום המושפל של אריאל שרון. מעל לכותרת הוכרו: "חשיפה: עסקי משפחת שרון עם משפחתו של טננבוים". ומתחתיה:

"חורשים ארוכים שואלת מדינה שלמה מדוע נלחם ראש הממשלה באופן אישי, בלהט ובעיקשות, לשחרר את אלחנן טננבוים תמורת מאות מחבלים, ומדוע ביקש 'לטפל בו בכפפות של משי'. כעת 'מעריב' חושף: אריאל שרון למד את סודות החקלאות מחותנו של טננבוים והיה חברו... למה ראש הממשלה שתק? שרון: לא ידעתי. (מאת) קלמן ליסקינד".

אל המעט שנותר מהעמוד נדחקה עוד כותרת: "טננבוים: רלתו של אריק תמיד פתוחה בפני המש"פחה", ומשני צדיה התחלה של שני קטעי פרשנות גוקבים: "ער כאן" מאת דן מרגלית, ו"תחזיר את המפתחות" מאת בן כספית.

13 עמודים, לא פחות, השקיע העיתון בסיפור, כולם תחת הכותרת "הקשר". למחרת, מול מדינה משתאה ומפתחות שלא הוחזרו, נחלץ מרגלית להסביר. הוא סיפר בגאווה שאל מערכת העיתון נקראו כתביו ועורכיו הבכירים. הם בדקו את החומר בשבע עיניים. גם היועצים המשפטיים נקראו וגם הם קראו את החומר בשבע עיניים. רק לאחר שנתנו את אישורם יצאה הכתבה לדרך.

הסיפור שלו הזכיר לי משגה שעשיתי אני לפני עשרים שנה, באחד הגלגולים של פרשת קו 300. במשך חודשים ביקש השבועון "כותרת ראשית", שהייתי אחד מעורכיו, לפרסם ידיעה ולפיה החקירה בפרשת ההמתה של שניים מארבעת המחבלים מתרכזת ביצחק מרזכי, שהיה אז קצין צנחנים ראשי. הצנזורה הצבאית מנעה שוב ושוב את הפרסום. יום אחד עייפנו משרירות לכה של הצנזורה, ולאחר התייעצות עם בכירי כתבינו ועורכינו פרסמנו את הידיעה.

עד כאן היינו בסדר: הידיעה היתה נכונה ובעלת עניין ציבורי. הבעיה היתה בהיסחפות שבאה אחריכך. במקום להסתפק בפרסום המידע שהיה בידנו, אימצנו אותו: חילנו להתייחס אל מרזכי כאל נחקר, והתחלנו להתייחס אליו כאל אשם. אחריכך התברר שהשב"כ ברה ראיות, תפר למרזכי תיק, היטה עדויות, והוליד שולל את ועדת החקירה שמינה שר הביטחון, את חוקרי המשטרה ובעקיפין גם אותנו. יכולנו להתנחם בתרומה שתרמנו למהומה בצמרת השב"כ, שהביאה בסופו של דבר לגילוי האמת. בעיני, אין בכך אפילו חצי נחמה.

החברים מ"מעריב" עשו בהכנת ה"גיליון המיוחד" שלהם אותן שגיאות ויותר. כשכינסו את בכירי הכתבים והעורכים להתייעצות חגיגית לא הגרילו אמינות, אלא יצרו דינמיקה קבוצתית שאופיינית לאיצטדיוני כדורגל: אחד צועק "השופט בן־זונה", וכל היצע עונה לו כהר.

מוטב, כנראה, להתייעץ עם ספקן אחד מלכנס להקת מעוררות שלמה. הסתמכות היתר על יועצים משפטיים היתה המוקש השני. תפקידם של פרק ליטים הוא לסייע לעיתון לחמוק ממשפט ריבה. כמוהם כשכפ"צ: מגינים על החייל מפני כדורי האויב, אבל לא מגינים עליו מפני השטריות שהוא עושה לעצמו. התקשורת היא תעשייה טווסית: הרצון להתבלט, להרשים, להיבדל מאחרים, להיות ראשוניים, בלעדיים, מיוחדים, הוא חלק בריא ממהותה. אוי לעיתון שלא יתפאר בהישגיו. אוי לעיתון שיהפוך את ההתפארות להתמכרות.

אכן, שרון הכריע בעד העסקה שבמסגרתה שוחרר טננבוים. אכן, החותן קיים קשר עסקי עם שרון ועם חותנו שנים רבות לפני שהחתן התגלגל לביירות. הוא סיפר את זה בעצמו, בראיונות שנתן לכל דכפין ביום הקודם. אלה היו העובדות. שאלת המפתח היתה, האם יש קשר ביניהן. בלי קשר, יש כאן סיפור מסקרן למדי על קטנות עולמנו, איך כולם מכירים את כולם. עם קשר, יש כאן גיליון מיוחד. העיתון הלך על גיליון מיוחד, אבל את הקשר לא הוכיח. הוא לא הוכיח אותו עד היום.

השלב הבא הוא שלב השנינות. כל הכישרים הלשוניים של עורכי העיתון מגויימים כדי לתת לסיפור את האפקט המרשיע. "הקשר" היא כותרת דרימסמעיית: גם היכרות תמימה, וגם קנוניה אפלה. כותרת הענק שמכסה את צמוד העמודים הראשון היא "מכירים מזמן". ואחריה "כל זה בשבילך" (בשביל טננבוים) ו"נשכב על הגדר", גם זה למען טננבוים. אפילו ההכחשה של שמעון כהן וזכה לכותרת מחשידה: "הנכדים ביקשו רשות להזכיר אותי לשרון". אילו היו לעיתון עורכים קצת פחות שנונים הם היו מכינים, שכאשר הכותרות גדולות כל־כך, ההתחמקות נעלמת, ונטל ההוכחה חוזר בכל כובדו אל העיתון.

אשר על כן שולף העיתון את נשקו האחרון: הפובליציסטים. "ארזני ראש הממשלה", כותב בן כספית, "אנא ממך, הנח את מפתחות המדינה על השולחן. פנה את מקומך. בשלה השעה לכך: לא מחר. לא מחרתיים. לא בשבוע הבא. היום. עכשיו. אין דרך אחרת. נגרשה הסאה". "הגיעה עת פרידה", מטכם דן מרגלית.

למחרת, כשמתברר שהפרידה טרם באה, כותב עורך העיתון אמנון דנקנר מאמר הכהרה לקוראיו. "מרגע שהעובדות הללו היו בידי העיתון הוא לא יכול היה להימנע מלשאל את השאלות הקשות שעוררו", הוא מסביר.

זה מה שמיוחד, כנראה, את העיתונים כאן, לפחות חלק מהם, מעיתונים במדינות אחרות: אצלנו מפרסמים קודם את התשובות, ואחריכך את השאלות, ולא להפך. לכן יותר מעניין לנו, הרבה יותר מעניין.

צילום: דויטרס

בדרך־כלל רואה שרון בתקשורת אויב שזוחם להשמיד אותו, או, כשיש לו מצברוח מפויס, חיית פרא שחייבים להרדים. אבל הימים שלפני חשאל חתפקדי הליכוד היו ימים אחרים

מערכת "העין השביעית" הזמינה אצל עורכי העיתונים הגדולים ומנהלי חדשות בטלוויזיה מאמר על הנושא: מה היא התופעה המדאיגה ביותר בעיתונות ובתקשורת הישראלית

חנן מרמרי

בלילה זונה - בבוקר עיתון

לא ירחק היום שבו נקבל בעיתונים שלנו כותרת כמו "אשה ממושב דלתון טוענת: חיזור אנס אותי".

בצה"ל משרתות עשרות אלפי חיילות. בקבוצה כה גדולה אפשרי בהחלט שחיילת תנאבד, שתצרוך סמים קשים, שתהיה עבריינית, שתהיה זונה. איזו בנמצא נתוני אמת על שוק הזנות, אך ברור כי רובו נתפס היום על-ידי נשים זרות והיקף הפעילות של ישראליות הצטמצם בו מאוד. העיתונות היומית אינה מצליחה בין הזנות לצה"ל, משום שמדובר במקרים בודדים, שאין בהם כל לקח ציבורי. ואם יש לקח בסיפורה הנורא של זונה-חיילת אחת, עדיין צריך לספר זאת כהלכה. ברצינות, בגישה ביקורתית, אשר תתעד את קיומו של העיוות כדי להביא לתיקונו.

רק עיתון ישראלי אחד התפלש בקשר בין מרים למין – "העולם הזה", בשנות הוזהר שלו. לאורך שנות השישים והשבעים עסק השער האחורי של השבועון בזנות ובמין, בצניעות של עורכים שיודעים מה קהלם מחפש ועם זאת בהתלהבות של מתבגרים מגיירידי. עורכי "העולם הזה" לא הונעו, בהקשרים האלה, על-ידי רצון תיקון חברתי נראה לעין.

הנה לקט כותרות מן השער האחורי של "העולם הזה" בשנים ההן: צילום של נערה עירומה שכיסא מצניע את איבריה, נושא את הכותרת: "הסטרונטית מגלה: ביקשו ממנה 'לארוח' דיפלומטים גרמנים", ובכותרת המשנה תהיה: "האם גם משרד החוץ מעורב בפרשה?"; צילום של "כפילתה" הישראלית של סופיה לורן, "כחילת בחייה ובכומתה, בכותרת "המשפט הצבאי של סופיה שלנו"; אותה כפילה גם צולמה כבגדיים (ביקיני!) בכותרת: "מכלא צה"ל להוליבור"; צילום של נערה שוכבת בחצי עירום והכותרת: "ברחה מהצבא אל עולם הוזהר"; צילום של צעירה שענייה מכוסות במלכך שחור: "הווידי המועזע של תלמידת תיכון רתית בת 15: כך הודחת לזנות"; "שערורייה נשיכון צבא הקבע: השכנים קראו לה 'זונה'"; וכמוכן הכותרת התמציתית: "בבוקר למדתי בכיתה ובלילה הייתי פרנצה", סיפורה של הקטינה הרתית מבני-ברק שבגיל 14 איבדה את בתוליה.

ובחזרה ל"מעריב". שירה (שם ברזי) היא "גילדת הארץ", שלא כמו הגויות האוקראיניות חובבות המין. שמה הוא שם עברי טהור, בלתי ערתי, לא מחולל. לפי "צילום האילוסטרציה" היא חיילת בדרגת סמל, בעלת גוף נאה ושיער ארוך וגולש. האמנם "סמלת שירה", שאיננו יודעים עליה רבר, אינה יכולה למצוא הכנסה נוספת ממלצרות או ניקוי בתים "למען אחיה?"

מכאן הפנטזיה וזרמת מאליה. מישהו קיבל טלפון אנונימי שסיפר על חיילת שעובדת בזונה במכון בבאר-שבע. "תעשו משהו, תוציאו אותה משם", ביקש האלמוני כאילו מוזכר בחטופה. כמה מבלשי משטרת באר-שבע, "שכבר ראו כמעט הכל, היו מוועזעים מעדותה, ומחו דמעה".

כך נראתה החוויה הישראלית ביום חול סתמי אחר, יום ראשון, 8 בפברואר 2004, על-פי עמודו הראשון של "מעריב". אלה הדיווחים הבלעדיים שבחרו עורכיו לחלון הראווה היומי של עיתונם.

הכותרת הראשית מתייחסת לתוכנית פינוי הרצועה: "נהרוס כל בית וחממה בנסיגה" ומתחתיה: "לא נשאיר שם אבן על אבן", אומר מקורב לשרון. עורכי העיתון הם הראשונים לדעת, שהצהרות של מקורבים בשלב כה מוקדם של התוכנית, לפני דיון וקבלת החלטות, לא שוות כלום. אבל הדבר לא מנע מן הדיווח להופיע בראש העמוד. הכותרת הוכחשה בו ביום על-ידי משרד ראש הממשלה, ובראיונות הפסח שנתן אריאל שרון הוא אף הודיע במפורש שאיננו מתכוון להרוס את הבתים שיפנו.

הנה עוד כותרת סהרורית: "השר אלון: להפוך את המוסלמים לנוצרים", "שר התיירות בני אלון ביקש ממייסודים אמריקאים: תעברו ממסגד למסגד ותביאו לרוצחים המוסלמים את האור". ועוד כותרת – זו שבגללה בחרתי דווקא את העמוד הראשון הזה: "החיילת עובדת בזונה כדי להציל את אחיה, 'אין לי ברירה', היא אומרת, 'עדיף למות ברעב?'".

האם העמוד הראשון של עיתון הוא הראי לפני החברה, או שהוא המעצב אותה? התשובה היחידה האפשרית לשאלה זו היא: גם וגם. האם "מעריב" הוא עיתון המתעד את דברי הימים או מספר סיפורים? מתקן חברתי או נצלן מצוקות? אפשר לכאורה להשיב ב"גם וגם", אבל הרושם הוא שצד התיקון החברתי הולך ונשחק והפנטזיה המועזעת הופכת ערך לעצמו. "מעריב" מבקש להביס בכל מחיר את העיתון של המדינה, ועד שיצליח בכך עליו לשרוד, יחד עם מתחרהו, בתחרות על סררי-היום הציבורי נגד מהדרות טלוויזיה קולנועיות, פשטניות ומועשרות בריגושים. הטלוויזיה גם היא אינה מרושעת כמויח. היא רק מבקשת להתאים עצמה לרצון הציבור, להשיג תוצאות טובות בפיל-מטר. לאחר שנים, שבהן עורכב החומר הצהוב ב"מעריב" ובידיעות אחרונות" עם תוכן משמעותי יותר, כדי לעשותם עיתונים לכל שדרות הציבור, הצהובנות משתלטת עליהם עכשיו בקלות ובמהירות.

עמוד ראשון כמו זה הוא שלב אחר במדרג איכות העיתונים, לפני הצהובונים שממציאים ביועצין את תכניהם. יש בו שלד של עובדות, אבל הבחירה בנושאים שיעמדו בראש סררי-היום ואופן הטיפול בהם יוצרים עולם פנטסטי. בים המידע הנוגע לתוכנית ההינתקות אין שום ערך לאמירה האנונימית ש"לא נשאיר שם אבן על אבן", כפי שאין שום ערך להתבטאות האווילית של שר התיירות, גם אם לא נאמרה באירוניה. ובעולם שאין בו סולם ערכי ברור, אין גם ערך לפנטזיה על החיילת שירדה לזנות למען אחיה והיא נותרת סיפור-מעשה חלול. אם הקשר עם המציאות ימשיך להתרופף,

איור: דות גויני

האם "מעריב" הוא עיתון המתעד את דברי הימים או מספר סיפורים? מחקר חברתי או נצלן מצוקות?

חברתיות, ופוטרים עצמם מעיסוק מורכב יותר במהות. הסיפורים הצהובים הפכו להיות "עוד מסימני המצב..." למרות שהם אינם כאלה. הם תמיד שוליי-השוליים של כל מצב, משופר או מדורדר. כותרת ב"חדשות ערוץ 2" סיפרה על דיירת כיכר המדינה שירדה מנכסיה ועברה לגור במאהל חסרי הדיור, כהמחשה לחומרת המשבר הכלכלי, אם כי כבר מתוך צפייה בסיפור עצמו מתברר כי מדובר במקרה פרטי בעייתי. ומה יצירתי יותר מן הכותרת הראשית של "מעריב" כ-21 במאי 2003, אשר כרכה יחד תופעה מאקרריכלכלית וטרגדיה אישית: "המורה לספרות פוטר והתאבדה" היתה הכותרת הבשרנית ומעליה שורת הגג, הצנועה יותר: "האבטלה שכרה את שיא כל הזמנים".

בדרום אמריקה משגשג בשנים האחרונות ו'אנר שאפשר להגדרו "הטבלואיד החברתי". הוא תוצאה של ידע והשפעה שספגו עורכים צעירים מן הטבלואידים הבריטיים ויישמו בהצלחה בארצותיהם. בכרוזיל, למשל, במקום "נערת עמוד 3" חשופת החזה תוצג וקנה עיוורת הוועקת: "מי גזל את דמי הביטוח הלאומי שלי?", והתשובה היא תמיד: "הסו". הם, אנשי השלטון האטומים או פקירי המנגנון חסרי הפנים, או העשירים המרושעים. ומי חושף את האמת? אנחנו המזדהים, הרגישים, הכואבים, שלא יכולים לעצור את רמעותינו. קנו אותנו.

חנוך מרמרי היה עד לאחזונה עורך "הארץ"

מבירור שערךנו, דווקא עיניו של גורם בכיר במשטרת הנגב נותרו יבשות. לדבריו, אין מדובר כאן בסיפור יוצא דופן: "זו יכולה היתה להיות גם אורז-חית בת 19, מה זה משנה?".

כל אחד והפנטזיה שלו. הפנטזיה שלי, למשל, היא לראות שוטר רומע. אשר לתשתית העובדתית, היא ממש לא חשובה. זו יכולה להיות אגדה עירונית וזה יכול להיות מקרה שקרה. עליפי בידור עם גורם מוסמך אחר במשטרת הנגב, יש גרעין אמת בסיפור. אבל כל השאר הוא ציפוי צבעוני. הנערה, לדבריו, נתפסה בפשיטה רגילה על מכוון שפעל בדירה פרטית, ללא כל מידע מוקדם על זהות העובדות. לתיאור "המדים שהיו מפוררים על מיטתה והצי"מידן שאיתו הגיעה מהבסיס" אין כל ביסוס. להפך, לדברי איש המשטרה, רק בחקירתה גילתה הנערה העצורה כי היא חיילת. אבל בין אם היו צי"מידן ומדים על מיטת העינוגים או לא היו, הסיפור ייקרא, יותר ועזוע רגעי, עמום, ויימחק מן הויכרון מיד עם הקריאה עד השערורייה הבאה.

בימים הפוריסניים ההם, שאת תפלותם תיבל מעט "העולם הזה", היתה הפנטזיה בעמוד האחורי מגוררת ותחומה. עורכי השבועון נזהרו שלא לערבב בין חומר רציני בעיניהם, פוליטי בעיקרו, לבין השעשוע שמאחור, הפנטסטי מלכתחילה, שאיש לא התייחס אליו בכובד ראש.

זה לא המצב היום. הטבלואידיים החדשים, המודפסים והמשודרים, הטמיעו את המוטיבים הצהובים בראש סדר-היום שלהם. הם מתמקדים במקרים הפרטיים, הקלים להשגה, לשם המחשה כניכול של עוללות

אמנון דנקנר

עיתונות משיחית

על מה יצא קצפו של עמוס שוקן

של יואב יצחק ב"מעריב" ומרוע החליט להעניק הגנה כה מקפת ורגשית לפרקליטת מדינה שהיתה שותפה לעלילת דם מכוערת נגד שר? מרוע גם ב"ידיעות אחרונות" לא בא זכרו של הסיפור החמור הזה? מרוע כתבת התקשורת של "הארץ" ציינה בצוהלה כי "מעריב" נשאר בורד עם הסיפור ואף עיתון אחר לא רצה לגעת בו, כשהיא מרמזת לכך שזה סיפור לא נכון או חסר ערך ומשמעות?

ההשערה המבוססת שלי היא שהיתה כאן, שוב, דוגמה יפה של החלוקה הא-פריודית לטובים ורעים שלפיה מתגהלים יותר מדי נושאים בעיתונות: מי שמוגדר כטוב אינו יכול לעשות רע, זה לא ייתכן; ומי שהוגדר כרע, היעלה על הרעת שיעשה משהו טוב? ארבל היא ממתנה הטובים. אחרי הכל היא משלנו, אשכנזייה, ליברלית, שמאלית ולוחמת בשחיתות; ויעקב נאמן, לצורך העניין, הוא רע, שהריהו דתי, ימני, עשיר כקורה ומיגוי של ביבי נתניהו. האם לסלק אותו מכסאו הוא לא דבר טוב? האם לא איים לשנות דברים במשרד המשפטים? והאם שינוי כזה לא היה הורס את המשרד הזה? ובכן, אומרת ההשקפה הזאת, שחלקים כה חשובים בעיתונות מחזיקים בה באריקות, מותר לעשות דברים רעים לאנשים רעים עליידי אנשים טובים למען מטרה טובה. ומותר גם לאנשים טובים לעשות דברים רעים למען עצמם, משום שבכסיהם הם אנשים טובים שמשרתים מטרה טובה ועלינו להעלים עין מההתחלקויות שלהם.

הנה עוד דוגמה מטרידה: בערב ראש השנה זוכה אריה רדעי מרוב סעיפי האישום במה שכונה "התיק הציבורי" שלו, ורק בסעיף אחד הורשע. המדובר היה בכך שרדעי לא מנע עצמו מלהתעסק בהקצאת כספים למען עמותה שכראשה עמד אחיו. בית-המשפט לא מצא פסול בהקצאה עצמה, ולא במטרה הטובה והראויה שלשמה הוקצו הכספים. מה שהביאו להרשיע היתה רק העובדה שרדעי עצמו עסק בכך. והנה איש מכותבי המאמרים בעיתונות לא עמד על כך שבשל מעשים זהים ואף עולים בהומרתם מבחינת מספר המעשים וגורל הסכומים, נסגר תיקו של השופט העליון ברימוס צבי טל, שעמד בראש ועדת העובדות וחילק ביד נדיבה כספים לעמותות שכראשן עמדו הוא עצמו או אשתו. אמרו מנתה: רדעי הוא מהרעים ולכן אין לתהות על הרשעתו, ואילו צבי טל הוא מהטובים ולכן אין לתהות על סגירת התיק בעניינו.

ההשקפה הזאת, שאפשר לתמצת אותה במשפט "המטרה מקדשת את האמצעים", נמצאת בבסיס של כל משטר רודני, אכזרי ורומט זכויות בהי-סטוריה, היא, בוודאי, לא יאה לעיתונות חופשית במדינה דמוקרטית. עולה ממנה הניחוח הישן של העיתונות המפלגתית של שנות החמישים והשישים. היא דורסנית וכוללנית במהותה ואינה מסתפקת בעמודי המאמרים אלא

לפני כמה שבועות היה לי עימות מזור ברשת ב' של קול-ישראל עם המו"ל של "הארץ", עמוס שוקן. הרברים נסכו על ידיעה של יואב יצחק ב"מעריב", שלפיה פרקליטת המדינה ביקשה מאהוד ברק, בעת היותו ראש ממשלה, לסדר לבעלה מושב במועצת המנהלים של "צים", זאת בשעה שהתנהלו חקירות נגד ברק ומקורביו בעניין העמותות. שוקן, אם מותר להשתמש בביטוי שנסחק מעט באחרונה, יצא חוצץ נגד הידיעה בשצף קצף בלתי רגיל ונגרר גם לגירופים כלפי "מעריב". להתלהמותו לא היתה כל הצדקה אובייקטיבית: הידיעה היתה נכונה ומבוססת היטב, ההכחשות היו רפות, הומרת העובדות היתה ברורה וכבר אחרי ימים מעטים התברר שארבל חזרה על המעשה כשביקשה משרת התקשורת דאז, לימור לבנת, בקשה דומה, בעוד תלונות נגד לבנת נברקות בפרקליטות המדינה.

בימים שלאחר מכן הטרדתי את עצמי במחשבה מה היה כליכך דחוף לעמוס שוקן לצאת להגנתה של עדנה ארבל בעניין זה. האם באמת היתה זו ידיעה שאינה ראויה לדפוס, כפי שטען? שוו בנפשכם שוטר הבודק תלונה על עבירת תנועה נגד פקיד במס-הכנסה, ובמהלך הרברים מבקש ממנו לסדר פטור ממקדמות לאחיו.

התהיה שלי גברה כשהררתי בכך שעדנה ארבל היתה שותפה ליועץ המשפטי לממשלה דאז, מיכאל בן-יאיר, בתפירת תיק פלילי נגד שר המש-פטים, יעקב נאמן. כשקראתי את פסק-הדין ואת הפרוטוקול, סמרו שערותי: עלתה ממנו תמונה נוראה של ניהול חקירה שלא בתום לב, העולה כרי שיבוש חקירה ושיבוש משפט. זה היה מקרה ברור של פוטש אנטי-דמוקרטי של הרדג הפקידותי נגד הרדג הנבחר, והנורא מכל היה שהקושרים לא בחלו באמצעים: המשטרה קיבלה הוראה שלא לחקור עד מרכזי, שהיה יכול כבר בשלב מוקדם לרוקן את התיק מתוכו, ושלא לכתוב – באופן חריג ביותר – דו"ח חקירה והמלצות, בנוסף לכך לא היססה נציגת הפרקליטות למסור מידע שקרי לבית-המשפט. נאמן זוכה, אולם הקושרים השיגו את מטרותם: עם הגשת כתב-האישום נגדו, הוא התפטר מתפקיד שר המשפטים ולא שב אליו גם אחרי הזיכוי.

מיד אחרי זיכוי נאמן, הופיע מאמר חריף אחד בעניין הזה ב"הארץ" ובו הועלו האשמות קשות נגד הפרקליטות. את המאמר הזה כתבתי אני וזמן לא רב אחרי כן עברתי ל"מעריב", והפרשה החמורה מאוד ההיא הפסיקה להיזכר מעל דפי "הארץ". אני מזכיר את הדבר גם כרי להבהיר שבניגוד ללשונות רעות, העמדה הבסיסית שלי, שאין לראות בפרקליטות מוסד חסין מביקורת על מניעים ורעים, מזימות ותככים אפלים, לא נחנכה עם הצטרפותי ל"מעריב".

ובכן, בכל זאת, מרוע יצא עמוס שוקן בשצף קצף כזה נגד הידיעה

ובכנישות בטרור הוצאה עליו פתווה ועונשיה בצרה; לעג, רדיהומוניזציה, התנשאות והוקעתו כלא די אינטליגנטי להביץ את מורכבות המצב.

זו הייתה האווירה בשררה המרכזית של העיתונות. היא עסקה הרבה מאוד, הרבה מדי, בתיוג המשתתפים בדיון הציבורי עליפי המבחן "הלנו אתה או לצרינו", במובן של האם אתה נאמן לחזון אוסלו או שמא, חס וחלילה, לא, ואם לא – רמך בראשך מירינו שכן אתה מ"הרעים". האם זה כל-כך רע וכל-כך חשוב? ישחקו הגוערים לפנינו. לא. זה רע מאוד וזה חשוב מאוד. משום שההתבצרות באמונות בעלות אופי דתי משיחי בעניינים

שעל סדר-היום הציבורי, שהיא מגונה כשלעצמה מבחינה אינטלקטואלית וירודה מבחינה מקצועית, מגברת חלקים גדולים בציבור מהשיח העיתונאי. הגישה המשיחית הזאת, עליפי הגדרתה, נוטעת בלבו של האזרח בה ביטחון מלא וגמור כי הצדק המוחלט איתו, צפונות העתיד גלויות לפניו ומי שסבור אחרת, אין הוא אלא רשע, כופר בעיקר או שוטה מופלג, וראוי, לפיכך, לכל כינוי גנאי ולעג. הגישה הזאת גם אינה מכירה בניואני-סיס, כופרת במורכבות ובווראי שהיא מבקשת לדרוס ספקות.

בצד זה יש בגישה הזאת, כשהיא באה מצד מה שמכונה כאן "השמאל", טעם חמצמץ וניכר היטב של זלזול ברגשות של חלק ניכר מהחברה הישראלית. פטריטיזם היא מלה מגונה, אהבת ישראל הוא ביטוי ארכאי נלעג, הדת והמורשת הם עניינים שאבד עליהם הכלח ואינם נאים לחברה מתקדמת.

האם אפשר להיות חילוני ומכבד מסורת, יהודי ומתקדם, תאב שלום אך שולל אוסלו, שולל התנחלויות אך מכיר בצורך לתת הגנה מלאה למתנחלים מפני מבקשי נפשם הערבים? לא עליפי השררה המרכזית בעיתונות, המאמינה כדיכטומיה מוחלטת, במלחמת בני אור בכני חושך, אכן הנאורים מול החשוכים, המתקרמים וחסידי הגלובליזציה מול המפגרים הנאחזים בניטויי הלאומיות.

דומה כי גם אם ניצלנו בינתיים ממלחמת אחים אלימה, מלחמה כזאת מתנהלת בעיתונות, בעיקר מצד אחד של המתרס, באורח אליים, ארסי, אכזרי וכוללני. במלחמה הזאת, גם אם אינך לובש מדים של צד זה או אחר – ילבישו אותך בכוח.

הספקות, השאלות הקשות, חיבוטי הנפש והבירור האמיתי והישר הם הקורבנות הראשונים במלחמה הזאת וזה נורא למדי. זה נורא בעיני משום שגם אני

מאמין בהנחלת ערכים מתקדמים, ליברליים וסובלניים, אולם לא בדרך הזאת. את הערכים האלה ניתן להנחיל רק בדרך של כבוד לערכים אחרים, סובלנות אמיתית לדעות אחרות ויחס של אהדה ואמפתיה למצוקות עמך שלך ולפחרי, ונכונות לחבוש את פצעי כשהם זבים דם ממש. ■

איור: דוד גוילי

בשררה המרכזית של העיתונות יש חלוקה אִפְרוֹרית לטובים ורעים: מי שמוגדר בטוב אינו יכול לעשות רע, זה לא ייתכן; ומי שהוגדר ברע, היעלה על הדעת שיעשה משהו טוב?

אמנון דנקנר הוא עורך "מעריב"

משתלטת גם על עמודי החדשות. היא מכניסה רעל של שקר, העלמה ועיוות לתוך מחזור הדם של העיתונות, והיא גם מקוממת ציבור הולך וגדל של קוראים שאינם פתאים המאמינים לכל רבר.

התעכבתי על ביטוייה של ההשקפה הזאת בתחום המשפטי-הפילי, משום שהתחום הזה נעשה מאוד מרכזי, שנוי במחלוקת, דרמטי וחיוני לעיצוב פניה של החברה בישראל. עכשיו אומר כמה מלים על הצורה שבה באה ההשקפה הזאת לידי ביטוי בדרך-כלל: פחות כדיון רציונלי ועובדתי ויותר כהגנה נחרצת על אמונה דתית והתקפה רוויית חומצה על כל מי שמעז לכפור בה. יש בה התנשאות, חריממדות, בו ושנאה, תוקפנות והטחת איומים.

מה זה מוכיח לי? את אותה היערכות איריאולוגית, דתית ומשיחית כנויכה הגדול על דרכה המדינית של ישראל מאז כריתתם של הסכמי אוסלו. גם בשנים שעד אינתיפאדת אלאקצה, קירשה מטרה גדולה ונשגבת את האמץ צעים. שלום סוף-סוף היה פרס מתוק שכבר נצנץ ממש בהישג יד, פתרון הבעיה הפלסטינית נראה ממשמש ובא במהרה, ומקהלה נאמנה זימרה בקול גדול ואחיד, מלא אמונה, צלול ובוטה, בעיקר כדי להחריש את הקולות הספִי-קניים. העיתונות, לבר מאותם גטאות של מאמרים ימניים של בעלי טורים המשמשים כאלִיבִי, דיכאה ספקות, החניקה שאלות, השתיקה נבואות שחרות ולא זו בלבד אלא כוזה בעליצות משונה, השמיצה והכפישה בשמחה את כל המתנגדים. באותם ימים, שבהם האור פטימיות היתה רת, היתה זו ממש מצווה להעלים את העובדות הלא נעימות, לכסות על גילויים מטרידים ולמלא את הביטחון בצרקות הדרך כמים לים מכסים. קל לי לכתוב על הרברים האלה משום שהייתי שותף פעיל למדי בתהי ליד הזה ואני יכול להיזכר, בחוסר נוחות, במנגנון הקבוצתי ובמנגנון הפסיכולוגי האינדיבידואלי, אך המשותף לרבים מהמשתתפים במהלך העיתונאי הזה, שיצר מסע אידיאולוגי מקיף, ארוך, חסר ספקות, ליהט באש האמונה ומעלה על מוקד של משטמה, ביטול ולעג את כל המעז לחשוב אחרת. זה לא שהעובדות לא היו מצויות בהישג יד וכלי מאמץ; אבל ההתעלמות היתה כמעט כוללת מכל עובדה או הערכה שהיתה עלולה להטיל טון צורם בהרמוניה של שירת הישועה של תהליך השלום המהולל.

כשנשבר החוץ, לא למדו רוב משתי תפי הקמפיין את לקחם. להפך – הם

המשיכו בקמפיין ביתר תוקף, אף כי בדרך אחרת: כאיש אחד כמעט, הם קמו והאשימו את מדינתם, עמם, צבאם וממשלותיהם במצב, והמשיכו לתת הנחות מפליגות לצד הפלסטיני ולגלות אמפתיה לסבל הפלסטיני והכנה למניעי הפלסטינים המתאבדים והרצוחים. כל מי שהעז להתווכח עם הגישה הזאת, הוכרזה עליו מלחמה והוא הוגדר מיניה וביה כשוביניסט, פופולי-סט, ימני מובהק ומחרחר מלחמה. כל מי שסבר שצריך להילחם בתקיפות

חגי גולן

שובו של האיידס

או נמנע או לא נמנע פיגוע איידס?

כתב־אישום; המלצה להעמיד לדין היא כבר פסק־דין; מגעים ראשוניים הם כבר עסקה חתומה, והתארגנות בשלב הרעיון היא כבר "פיגוע שסוכל". מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה באוניברסיטת תל־אביב מפרסם את מדר ארון הציבור בתקשורת. הנתונים, ובעיקר

אחרי שבוע פסח, שבמהלכו התמקרה תשומת הלב הציבורית בעיקר במצב הפקקים בכביש החוף ובמספר השיא של המטיילים בשמורות הטבע, חזרנו למציאות המוכרת של המצב הבטחוני. השב"כ, כך זעקו הכותרות, סיכל שורה של פיגועי התאבדות בתג הפסח, חלקם "איכותיים", ואחר יוצא דופן במיוחד, "פיגוע איידס".

אנחנו היינו בטוחים שהמגפה הזו ארטרטו יורדת מסדר־היום של העולם המודרני, הודות לצידוף של קוקטיילים תרופתיים, הגברת המודעות וכמובן אמצעי המניעה, אבל ברגע האחרון התברר לנו שהשמחה היתה מוקדמת: האיידס חזר, לפחות בישראל, ואלמלא פעילותו של השב"כ, היה מתרחש אסון גדול.

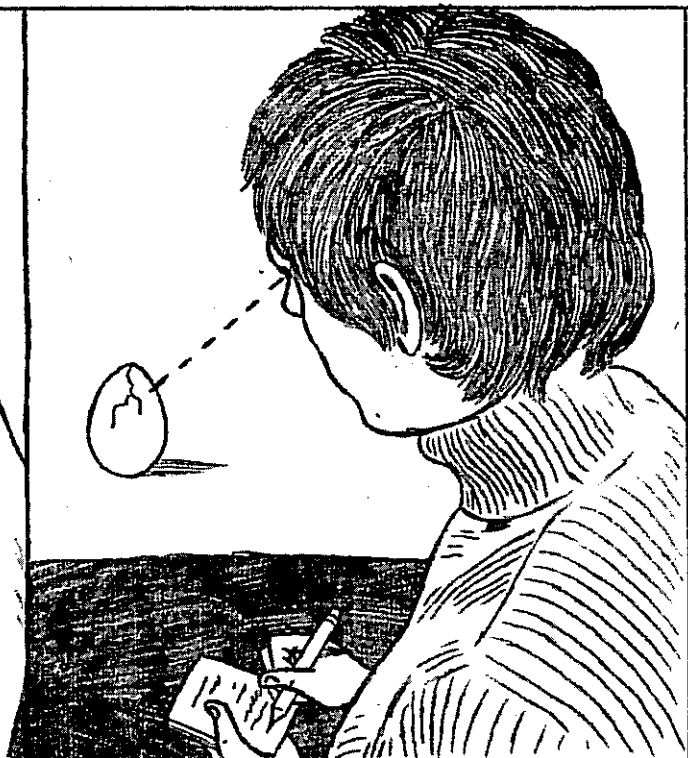
בערב, כששורת מומחים למחלות נגיפיות עלו לאוויר, התברר שארוכה הדרך להידבקות. הסיכויים להידבקות בנגיף באמצעות פיצוץ חומד־נפץ המכיל דם נגוע באיידס קלושים, ובכלל, אותו "פיגוע שסוכל" היה התארגנות ראשונית, בשלב הרעיון (בהייטק היו מגדירים את המיזם הטורדיסטי הזו כ"רעיון שאין לו אפילו תוכנית עסקית, שלא לדבר על משקיע"), רחוק מאוד מפעולה אופרטיבית של פצצה מתקתקת שנוטרלה ברקה התשעים.

צריך להסיר את הכובע בפני השב"כ על ההישגים המבצעיים יוצאי הדופן שלו, ובכל זאת, "פיגוע האיידס", שהיה או לא היה, אינו פוטר אותנו העיתונאים מהתעסקות בסוגיית יסוד: עד כמה אנחנו בודקים את המידע המוגש לקוראים/צופים/מאזינים.

שחרי "פיגוע האיידס" הוא עוד דוגמה, שבה התקשורת מעדיפה למהר וללכת שבי אחרי הודעות של דוברי צבא/שב"כ/משטרה/גופים עסקיים/פוליטיקאים, מבלי לבדוק את אמיתות המידע. האם תפקידה של התקשורת במדינה דמוקרטית הוא רק לדווח על מה שנמסר לה? האם המבחן לפרסום דברים הוא רק שמישהו מוכר, או רשמי, מסר אותם לעיתונאי? או שהיא מחויבת לברר את המידע, להצליב אותו, לבדוק את ההקשר, ורק אז לדווח לקורא/צופיה?

ובהשאלה, האם חברת "מקורות" מחויבת להעביר לכתינו מיס בלבד, ללא קשר לאיכותם, ובכך מסתיים תפקידה, או שמוטלת עליה החובה לבדוק את איכות המיזם ולוודא שהם ראויים לשתייה? האם התקשורת לא מחויבת לבדוק את המקורות שלה, לפני שהיא מורימה את נווליה לציבור?

התקשורת עושה לעצמה חיים קלים מדי והיא מעדיפה להדגיש את החרג, את יוצא הדופן, את "פיגוע האיידס", וללכת צעד אחד יותר מדי עם העוברות, גם אם הן אינן תומכות בתוה. וכך, תחילתה של חקירה היא כבר

התקשורת עושה לעצמה חיים קלים מדי והיא מעדיפה להדגיש את החרג, את

המגמה המשתקפת מהם, צריכים להראיג כל אחד, הרבה יותר משמראיגה אותנו הצעת חקיקה כזו או אחרת להגבלת מה שכולנו אוהבים לכנות "חופש הביטוי". בסקר שנערך בינואר 2004, בקרב שני מרגמים שונים, גם של הציבור הרחב וגם של העיתונאים עצמם, שיעור פנטסטי של אנשי תקשורת – 55% – וכן 52% מקרב הציבור הרחב, הסכימו כי הריווח החרשתי בתקשורת הישראלית "מלא בטעויות עובדתיות וברשלנות בריווח". חמור מכך: 70% מהעיתונאים סברו שמנהלי ארגוני החרשות "אינם מקדישים מספיק זמן לתיקון טעויות". וזאת למרות ש-90% מהעיתונאים ציינו את הערך "יידוא אמינות המידע" כערך העיתונאי החשוב ביותר מבחינתם, הרבה לפני איוון, אובייקטיביות ומהירות. נתון מעניין נוסף מהסקר: 80% מהציבור הסכימו עם הקביעה כי "התקשורת פועלת פחות מרי על-פי שיקולים מוסריים ויותר מרי על-פי תחרות ורייטינג". כקרב העיתונאים, 71% הסכימו עם הקביעה הזו.

מה זה אומר? שהציבור, וזאת זה ידענו, לא מאמין לתקשורת ובעיקר לא סומך עליה. חמור מכך: גם התקשורת לא סומכת על עצמה. כמה מאיתנו שמעו יותר מפעם אחת את המשפט: "אני מכיר את הסיפור מקרוב, ואני יכול להגיד לך שמה שרווח היה רחוק מאוד מהמציאות. אם כך קורה בנושא שאני מכיר, מה אני צריך לחשוב על שאר הריווחים?".

מה היה קורה אם 50% מהציבור היו סבורים כי המים שחברת "מקוריות" מעבירה אלינו לבתיים הם מזוהמים? מה היה קורה אם יותר ממחצית מעוברי "מקורות" היו חושבים כך? הציבור היה מפסיק לפתוח את הברו. במקרה של ברז המידע, זהו תענוג שהתקשורת אינה יכולה להרשות לעצמה. ■

חגי גולן הוא עורך "גלובס"

רם לנדס

להחזיר את הטעות

השאלה: "מה מרגיז אותך בתקשורת הישראלית?" מרגיזה אותך.

התחכמות? לא ממש. השאלה מתבססת על הנחה סמויה כי התקשורת שונה מהחברה שבתוכה היא מתקיימת. כאילו היא ישות עצמאית, נפרדת. מבוצה נאמנה לקוד התנהגותי פנימי ומנעת משיקולים שרק התקשורת שוקלת. זקני ציון.

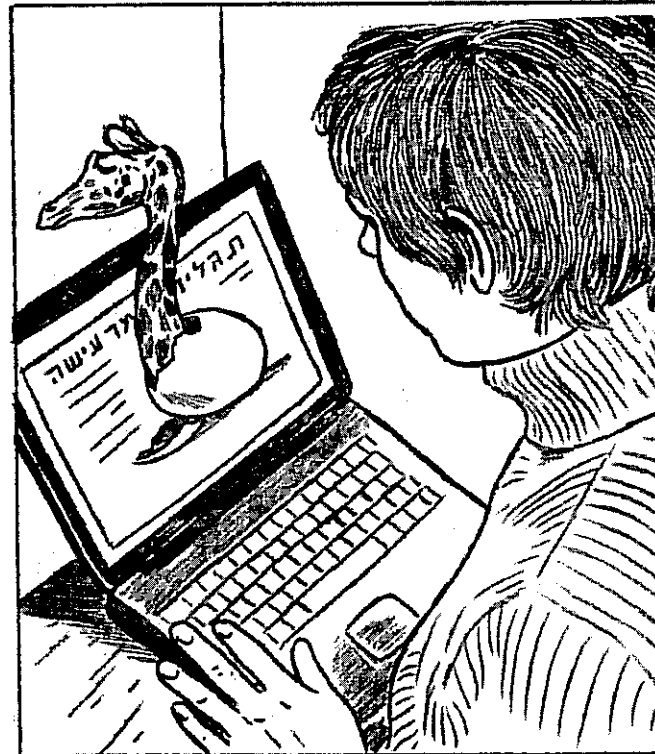
האם יש בכלל הנקף לשם הקבוצתי "תקשורת"? האם יש בכלל מהות שמחברת בין כל-כך הרבה עיתונים, תחנות הריו, ערוצי טלוויזיה ואתרי אינטרנט, לכה מהעובדה שכולנו ישראלים ובאופן כללי אנתנו, ביחד, מחויבים השתקפות מדויקת ומצויגה של החברה הישראלית עם כל מה שיש בה: הפטרונות, הנחיתות, הכבודות, העדריות, החזירות, חוסר הסבלנות, וגם הרגש, האומץ, היומרה, הראגה, הכי שרון והחזריות?

לכן אין ממש בשאלה: מה מעצבן אותך בתקשורת הישראלית. היא בדייק כמו השאלה: מה מעצבן אותך בחברה הישראלית.

וכאן בעניין הזה, הרי לכל אחד יש דעה, לכל אחד יש לפחות אלף מלים, ורעה שלי, בתמצית, היא שבבעיקר חבל שנשלה מאי תנו הזכות לטעות. סתם טעות, פשוטה, טבעית, אנושית. זאת איבדה את זכות קיומה ונעלמה. וכיוון שאיבדנו את היכולת להעניק את הזכות האנושית לטעות נשארנו רק עם שחיתות, מחתל, שערוריות, כישלון ופרשה. וכיוון שאנחנו לא רשאים לטעות או האחר הוא לא אחר, נישש לרעה שונת, אלא קיצוני, כוגר, אויב, פושע וטיפש.

תחוזה מיד הטעות הפשוטה. יש עור כמה דברים מעצבנים בחברה הישראלית, אבל גם בהם נושאת התקשורת באשמת שואה, וזהו לזאת של הרפואה הישראלית, ההנדסה הישראלית, התרבות הישראלית, מוסדות ההשכלה והחניכה הישראליים, הפרקליטות הישראלית, הצבא הישראלי או הפוליטיקה הישראלית. ולכן הריון ונוקא ב"תקשורת" מופרך מיסודו. סתם טעות אנושית. ואולי כך גם המאמר הזה. ■

רם לנדס הוא מנכ"ל חברת החדשות של ערוץ 10.

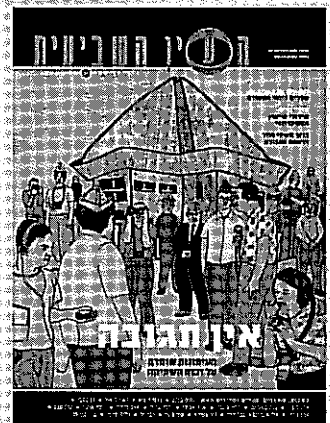
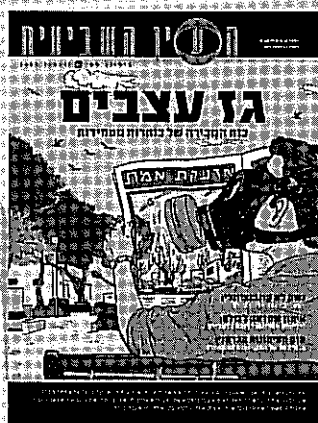

איור: רות גובלי

רפן, וזלכת צעד אחד יותר מדי עם העובדות, גם אם הן אינן תומכות בתזה

העין השביעית

כתב עת לענייני עיתונות ותקשורת

"העין השביעית" הוא במה לעיתונאים המוטרדים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית. זהו כתב העת היחיד שבו תמצאו התבטאויות מעחיקות על הקשר בין פוליטיקה לתקשורת, על מאבקים בין העיתונאים על יחסי מו"ל-עיתונאי, על ניגוד אינטרסים, זכות הציבור לדעת ועוד.

להזמנות: טלפון: 1-800-20-2222 פקס: 02-5631122

ניתן לרכוש את גיליונות "העין השביעית" בכל חנויות "סטמצקי" ו"ספרי"

שלום קיטל

למה להרוס סיפור טוב

איור: דות גיילי

הגענו בשעה טובה ומוצלחת לעידן החיפרי-תגובה. כלומר, התגובה היא היא לב העניין והיא חי הנושא את עצמו, בלי קשר לסיפור. יש סיפור, וכתב פונה לתגובה. התגובה היא: "לא היה ולא נברא". התוצאה – הסיפור חסר השחר מופיע ולצדו התגובה המסודרת: "לא היה ולא נברא".

הכתב הנכבד חי בתחושה בדוקה שעשה עבודה מקצועית מעולה: יש סיפור, יש תגובה – והקורא ישפוט. הניסיון הנואש להסביר לכתב שאין לו סיפור לא עושה עליו רושם מיוחד, כי הוא הפנים כבר שצריך להביא תגובה והוא מביא אותה, אז מה לא בסדר? הלא צדק נעשה לכל הצדדים. כך הופכת התגובה למסלקה ליריעות שגויות.

החיים, עמית, מסובכים יותר. אם הסיפור כבר מוכן ומבושל לפני התגובה, והפנייה לתגובה היא רק תעודת הכשר, זו הכשרת שרץ. כבשר הפיגולים הזה לא ראוי להאכיל את צופינו, מאזינינו, קוראינו. בשביל הכבוד להיות עיתונאי צריך לעבוד קצת קשה יותר.

שלום קיטל הוא מנהל חברת החדשות של ערוץ 2

שתי הערות פתיחה:

1. התקשורת בישראל משוכללת, ביקורתית, מקצועית לא פחות מאחיותיה בעולם הרחב. גם בהשוואה ליכולת שהפגינה העיתונות בישראל בעבר, ואינני מרגיש צורך להיצמד לאמרה "אם ראשונים ככנייאדם, אנחנו כחמורים".
 2. קשוט עצמך תחילה – אני מופקר על מערכת עיתונאית שאני גאה בה מאוד.
- ואף על פי כן, אין ספק שחלק מטיעוני נגד התקשורת אפשר לייחס לעיתים גם למערכת שלנו. כל שאני יכול להבטיח, שאינני מתעייף מלפני עול לשיפור הסטנדרטים במקומות הטעונים שיפור, ואסור לנו להיות פטורים מהשמעת ביקורת גם אם יש סכנה מסוימת שיבוא מישהו ויאמר: קשוט עצמך תחילה.

אסתפק במאמר קצר זה בהתמקדות בחטא אחד מכל חטאי התקשורת – חטא התגובה.

העיתונות יצרה תהליך מעניין של הימנעות מבקשת תגובה. השלב הראשון ידוע ומוכר: עיתונאים רבים מעדיפים להיצמד לסיפור (במקרים רבים ממקור אחד, מעוניין) ונמנעים ככל האפשר מעימות המידע עם בעל העניין האמור להגיב.

הסיבות לכך מגוונות מאוד: אם נפנה לתגובה, התגובה עלולה לגמור או לקלקל את הסיפור, או למה להרוס סיפור טוב? טוב סיפור פגום אחד ביד (או במהדורה או בכותרות) מאשר סיפור מלא על העץ.

סיבה אחרת (וזאת כבר התנהגות בעייתית גם של בעל העניין), שאם נפנה לתגובה, הסיפור ידלוף למתחריו ואז אנה אנו באים? לעתים קרובות אין פנייה סתם מתוך רשלנות או עצלות; במקרים אחרים עלולים עיתונאים לחשוש שבקשת תגובה תביא ללחצים על הכתב או העורך, שמא על העורך הראשי או המו"ל? או למה להסתכן? קודם נפרסם ואחר כך – אלהים גדול.

קרה לי לא אחת, הן ככתב והן כעורך, שפנייה לתגובה הרגה סיפור. מה לעשות? או שהמקור לא דייק או שניסו לעשות עלי מניפולציה, או שפשוט לסיפור היו עוד כמה נרמכים שאפשר היה ללמוד עליהם רק בתגובה. אגב, במקרים רבים העיתונאי יוצא נשכר מבקשת תגובה, כי לפתע המגיב הופך למקור והסיפור מפתח פנים שלא היו לו לפני כן.

התוצאה, על כל פנים, בכל המקרים, היא עיתונאות פגומה, חריצדרית, חדי-ממדית, לא הוגנת.

הסיסמה שאני מגסה להנחיל לחברי המערכת שלי היא "היה נוקב בתחקיר ונדיב בתגובה". אם הסיפור טוב וחוק, כמה תזיק התגובה? ואם הסיפור רעוע, מי זקוק לו בכלל?

אלא שבשנים האחרונות הצליח ההיגיון לתגובה מעל לכל המשוער

כבוד המת

לחתים אין הגנה על שם הטוב, כפי שמוכיח יחס התקשורת אליהם

איתי רום ומתן שירם

לצורך קידום מכירותיו של ספרה החדש, "שירה והירושימה", העניקה הסופרת עופרה עופר בנובמבר האחרון ראיון לענת מירן במוסף "7 ימים" של "ידיעות אחרונות". לפי מיטב המסורת של הראיונות במוספי סוף השבוע המתבצעים במסגרת מסע יחסי ציבור לקידום מכירות, היה הראיון אישי ביותר ועסק בנבירה בפציעה של המרואיינת לא פחות מאשר במשמעותיות יצירתה. סיפוריה של עופר אף היה אישי בהרבה מהרגיל: מעל דפי העיתון גילתה עופר לראשונה כי את סיפוריה של גיבורת הספר הברווז, שירה אור, שנאנסה על ידי אביה, היא מכירה מקרוב – כמי שנאנסה ונוצלה מינית על ידי אביה בהיותה ילדה קטנה, בין גיל 12 ל-15 – לפני קרוב לארבעים שנה. כן סיפרה כי הוא פגע גם בבנות משפחה אחרות, "בנגיעות גופניות".

אביה של עופר, יוסף עופר, היה מפקד טייסת תובלה בחיל האוויר, קברניט ב"אל על" ונספח אווירי בלונדון. עופר בחרה לפרסם את טענותיה בפומבי שלושה חודשים לאחר פטירתו. היא מעולם לא התלוננה במשטרה על מעשיו, ומכאן שמעולם לא נפתחה נגדו חקירה כלשהי, והוא מעולם לא הודשע בעברה כלשהי. כשהתבקשה האם להגיב על הדברים אמרה רק כי "מי שאמור להתייחס לדברים האלה כבר איננו בחיים".

בכתבה ב"7 ימים" מובא צילום של עופר עם רעייתו, אמה של הסופרת: פני האם החיה מטושטש שים, פניו של המת חשופים. בצילום אחר הוא נראה במדי חיל האוויר, כשבצדו הכיתוב: "מה יכולתי לעשות, התאהבתי כך, יוסף עופר במדי נספח", אף שאין מדובר בצייטוט מפיו, כמובן, אלא בדברים שאמר לבתו, לטענתה. כותרת המשנה של הכתבה מספרת כי לאחר שהעלתה את טענותיה בפני בני משפחתה, הם ועמו וניתקו עימה קשר; הכותרת פוסקת גם את הסיבה להתנהגותם: לא, חלילה,

כי סברו שהיא משקרת, אלא "כי כשאבא הוא טיים מהולל בחיל האוויר, נספח בחו"ל ומדליק משואה, הרבה יותר קשה להאמין לבת שלו". למרות זאת, ניר בכר, סגן עורך המוסף, טוען כי הכתבה לא נקטה עמדה אלא רק הציגה את גרסתה החד-צדדית של עופרה עופר, ואף "עשינו ניסיון לרכך בה את הרבי-רים". "אנחנו מודעים לבעייתיות של החד-צדדיות של הגרסה שלה, לכן הדברים הובאו מפיה", הוא אומר. "הכתבה הזו היא כמו כל כתבה שבה הכתב נדרש למצות את הליך בדיקת העובדות. עשינו כל מאמץ לאמת את העובדות".

ביצד?

דרך מכתבים שעופר כתבה בילדותה ודרך המשפחה, שסירבה לשתף פעולה. לעופר גם אין אינטרס לבוא ולהכפיש את אביה, לא יוצא לה מזה כלום. אתה עובר לפי פרמטרים נוספים, כמו נכונות אדם להעיד על אדם שמאור קרוב לו ולהיות מצוטט על כך. אם לא היינו סגורים על המקרה מבחינת "דבר מה נוסף", כמו העובדה שהיא מעידה נגד אביה וכמו המכתבים, לא היינו מפרסמים.

האם המכתבים הכילו פירוט של מעשים מיניים כלשהם? בכר: "אפשר היה להבין מהניגון ומאופי הצגת הדברים כילדה, שהיה שם משהו".

מדוע טשטשתם את תמונת האם החיה, אבל לא את תמונתו של האב המת?

החלטנו כך משיקולי מוסר ואתיקה. חשבנו שזה עלול לפגוע דווקא מפני שהיא נשארה בחיים. נמנענו מלפתוח בדיון על מישהי שאולי נהשדת בשיתוף פעולה עם המעשים, מוצרנו את הפגיעה כך שהיא לא תחול על מי שחי. הוא (הכוונה ליוסף עופר; א"ר, מ"ש) לא יכול להיפגע – הוא מת.

החי חשוב, המת אשם

בעור שאנשים חיים נהגים מעקרון החפות עד שיוכח אחרת, כשההוכחה הדרושה היא משפטית,

ומעל לכל ספק סביר במקרים של האשמות פליליות, הרי שבכל הנוגע למתים, דומה שבעיתונות הישראלית, לעתים, הכל מותר, ובמיוחד דמם. כשאדם מת, אין עוד אפשרות לבקש את תגובתו – מרכיב בסיסי בעבודה עיתונאית בכל כתבה כמעט, שמטיל לא פעם אור שונה לחלוטין על הסיפור הנחקר. החסר המובנה הזה בכל פרסום על מתים לא תמיד מביא לסיוגו, להפך: בעוד שעל אדם חי, גם אם מגוול נגדו תיק מגובה בראיות מרשיעות במיוחד, מקפידים העיתונים לציין את ההקדמה "השור" או "מואשם" ולעשות שימוש תכוף במונח "לכאורה", כל עוד לא פסקו את דינו שופטי בית המשפט – לגבי המת די בפסקדינו של עיתונאי חוקר במקרה הטוב,

או של עורך הכותרות במקרה הפחות טוב.

מידת ההשפעה של פרסום שלילי על אדם מת היא גבוהה במיוחד, דווקא על רקע השתיקה הנצחית מכיוונו של מושא ההתקפה, שלעולם לא יציג ראיות להגנתו.

דוגמה מאלפת לכך היא התחקיר שפורסם ביוני 98, ב"7 ימים" בשיתוף עם גלי צה"ל, על המטפל אחי יותם ("קשר משפחתי"), ארבע וחצי שנים לאחר פטירתו. תחקירי המוסף, בשיתוף עם גלי צה"ל, קבעו ללא פקפוק כי יותם, שצבר בחייו מוניטין רב כמטפל והיה ממקימי מכון אדלר, "ניהל חיים חשאיים של אנס קטינים", והפך ילד שלקח תחת חסותו ל"עבד מין". עיקרו של התחקיר התבסס על עדותו של הקורבן, שאומתה בפוליגרף. מלבד עדותו, הוקלטה שיחה בינו לבין חבר של יותם, וממנה אפשר היה להסיק כי החבר מכיר את הסיפור הנורא, וכן עדויות נוספות ש"אינן משאירות מקום לספק", לטענת העיתון. אין ספק כי במקרה זה מדובר היה בתחקיר מעמיק ומקיף שנערך על-פי כללי הבדיקה המקובלים בעיתונות, אולם לו היה יותם בין החיים ומועמד למשפט פלילי, הרי שהאיומות בפוליגרף היה מאבד מהלכנסיות שלו, וכן עדויות נוספות המשכי נעות מעל דפי העיתון לא היו עומדות בהכרח במבחן הספק הסביר של חוק סדר הדין הפלילי. והנה, מאז

נילי רזי: איור

פרסום התחקיר, יותם, שמעולם לא עמד למשפט ולא קיבל זכות תגובה, הפך בתודעת הציבור ובאיכוורי התקשורת לאנס מורשע. כך, למשל, ריווח "מעריב" בינואר 2000 כי "פסיכולוג בכיר נעצר בחשד שאנס מטופלים". בעוד שהפסיכולוג החי הוגדר כחשוד, בבוקסת הארכיון המצורפת לכתבה נקבע כי "ארבע שנים לאחר מותו של אחי יותם מסרטן, התברר כי במשך 12 שנים התעלל באחד ממטופליו". תגובתה של הפסיכולוגית זוית אברמסון, שעבדה עם יותם, כי "כלל לא התקיים משפט, היה אדם אחד שהתלונן ואין לנו מושג אם זה אמת או לא", לא הביאה לסיוג כלשהו בכותרת הפסקנית. תוכנית הטלוויזיה שהנחה יותם נאסרו לשידור, ובמכון ארלר שבו עבר, שם המשיכו תקופה מסוימת לקרוא לבתייהספר שלהם על שמו של יותם, הוחלט לחרול מכך. "מלכתחילה היו יותר חששות ופחדים בהכנת הכתבה, כי יותם מת", אומר הכתב יובל קרני, מעורכי התחקיר. "פה נדרש ביטחון ברברים מעבר לרגיל, כי ידענו שלא נוכל לשמוע את גרסתו". קרני סבור שמסכת העדויות שהוצגה בכתבה סילקה כל ספק בעניין והצדיקה את הפרסום: "לקחנו בחשבון שתהיה ביקורת, היו הסתייגויות ולבטים, אבל במכתב השורה התחתונה, גם טובת הציבור וגם העבודה העיתונאית חייבו אותנו לפרסם".

בעוד שבמקרה זה מדובר, לפחות, בקביעה המבוססת על תחקיר ובדיקה עיתונאית יסודית, הרי שבמקרים אחרים סבורים כלי תקשורת, כך נראה, כי גם זו מיתרת כשמדובר באדם שכבר אינו בין החיים. באוקטובר שעבר, למשל, לרגל

חסינות בחו"ל

באנגליה ובארצות הברית המצב החוקי מחמיר עוד יותר עם זכותם של הנפטרים לשם טוב, כשגם האופציה התיאורטית להגנה באמצעות הגשת כתב-אישום פלילי אינה נבמצא. העיר תונות במדינות אלו מנצלת זאת היטב: בדצמבר האחרון, למשל, ארבעה ימים בלבד לאחר מותו של הפרקליט פיטר קרט, שנודע באנגליה כמי שהביא כלי תקשורת לא מעטים לפצות נפגעי לשון הרע, פרסם עורך-הדין דיוויד הופר, שהיה בעברו שותף של קרט, מאמר ב"גרדיאן" הבריטי, ובו לא חסך את שבט לשונו מהמת. הוא כינה אותו שקרן, אופורטוניסט ותאב בצע, שהיה מוכן לפגוע ללא חשבון בחופש הביטוי ובלבד שיהנה משכר טרחה בעבור עוד תביעת לשון הרע. הופר ידע כי עם מותו של קרט, לא ניתן באנגליה לנקוט נגדו הליך משפטי כלשהו.

דליה נוימן: כשמדובר בבן-אדם חי, אנחנו נוהרים לא רק כיוון שאנחנו עלולים להיתבע, אלא כי בן-אדם חי נפגע הרבה יותר מאחד שמת

כנס מיוחד על תקיפות מיניות, הגיע לאלפן "ערב חדש" אור ג'ורדן אריאל, הטוען כי אביו, שנפטר לפני שנים מספר, התעלל בו מינית זמן ממושך בהיותו ילד. המראיינת, דליה נוימן, גילתה כלפיו אמפתיה רבה ושמה ממנו את סיפורו הקשה. היא לא ציינה אפילו פעם אחת את העובדה שאריאל העלה את טענותיו רק לאחר מותו של האב, או את העובדה שבכל זאת, אשמת אביו של אריאל מעולם לא הוכחה או אפילו נחקרה, והוא מעולם לא קיבל הודמנות להתגונן מפני האשמות החמורות. מובן גם כי אין מדובר במקרה שבו יכול המראיין לומר כי הוא אינו אחראי לדברים שאמר מרואיינו בשידור חי – שכן אריאל זומן במיוחד כדי לספר את שעשה לו אביו, לשענתו.

דליה נוימן, על רקע העובדה שבשאליו של המרואיין היה בין החיים, הוא אפילו לא הגיש נגדו תלונה במשטרה – לא היה לדעתך מקום לסיוג את הדברים לצד האמפתיה שהפגנת בלפיו?

אתה מעלה שאלה שיש מקום להעלות אותה, וחשבת עליה לפני הראיון. אבל אני מרגישה בנוח עם מה שהיה.

נורא קל לזלזל בשמורה על שמו הטוב של אדם מת. הוא לא יכול לתבוע דיבה.

אני לא מזלזלת, אבל הפגיעה בבן-אדם חי יותר חשובה. כשמדובר בבן-אדם חי, אנחנו נוהרים לא רק כיוון שאנחנו עלולים להיתבע, אלא כי בן-אדם חי נפגע הרבה יותר מאחד שמת. השיקול הוא ענייני, וזה מבלי לזלזל ברצון של האדם המת ששמו הטוב יישאר אחריו. נהוג שאת המת ייצגו קרובי משפחתו, ובמקרה הזה – המרואיין הוא המשפחה.

מה שאומר שאתם מכוסים מבחינה משפטית, ואפשר לרמוס את שם האב ביד קלה?

בשורה התחתונה, אני כן מביאה בחשבון את עניין שמירת השם בראיונות מסוג זה. אבל יש הברל בין שותף לעסקים לבין בן משפחה, כמייצג נאמן של האדם המת. כאן המקרה היה מאוד קשה, והראיון בא כדי להביא את הסיפור של תקיפות מיניות של נערים. את זה חשוב היה לי להעביר.

חוששים חתיבת פנדורה

הקלות היתרה בפרסום לשון הרע על המת נובעת, אולי, מהמצב החוקי בישראל: בעוד שכל פרסום בעייתי עובר תחת עיניו הקפדניות של היועץ המשפטי של העיתון, הגדרש לוודא טרם הפרסום כי עיתונו לא יהיה חשוף בגינו לתביעת לשון הרע – הרי שכאשר מדובר בפרסום על נפטר, יכולים העורכים לפרסם ככל העולה על דוחם, ללא חשש כמעט: לפי החוק אין אפשרות לאיש, גם לא

לקרוביו של הנפטר, להגיש תביעה נגד מי שפרסם עליו לשון הרע. "העובדה שכתבה עוסקת באדם מת מקשה עלינו ברמה האתית, אבל פוטרת אותנו מהכ-חינה המשפטית", אומר ניר בכר. "אם המחוקק בעצמו היה פטרנליסטי רק עד גבול מסוים – העיתונות לא צריכה להיות יותר מרחיקת לכת ממנו".

מוסרית, אמנם נקבע בחוק כי "לשון הרע על אדם שפורסמה אחרי מותו, דינה כדין לשון הרע על אדם חי", אולם מיד אחרי-כך נקבע כי "אין בה עילה לתובענה אזרחית או לקובלנה". האפשרות היחידה למיצוי דין עם מי שהוציא דיבתו של נפטר היא במקרה שבו יחליט היועץ המשפטי לממשלה, בעקבות בקשתו של אחד מקרוביו הישירים של המת, להגיש כתב-אישום בנושא. אפשרות זו מעולם לא מומשה. מסיבה זו בדיוק נדחתה תביעה שהגישו בני משפחתו של דורון אשכנזי ז"ל, מי שהיה בעלה של הומרת עפרה חזה ז"ל, נגד אמרדנה, בצלאל אלוני, לאחר שהיועץ המשפטי דחה את בקשתם לפתוח

ליאת תימור: לפעמים המוות הוא מאיץ להתחשבות. חשבון הנפש שלי בהחלט נפתח עם מותו של אבי. המוות אפשר לי לגעת בדברים

בהליכים פליליים נגדו.

גם בחודשים שלפני מותו של אשכנזי, באפריל 2001, רחשה התקשורת רמזות עבות נגדו, אולם רק לאחר מותו, ולמעשה עוד בטרם הובא לקבורה, העזו אלוני וכלי התקשורת שהעניקו לו במה להחיל לייף את הרמזות בהאשמות מפורשות: יום לאחר הפטירה התראיין אלוני בתוכנית "המש עם גדי סוקניק" בערוץ 2. תמליל אותו ראיון ממחיש כיצד המראיין, סוקניק, לא רק שלא הקשה על אלוני ותר אחרי הוכחות (שאגב, אינן נבמצא עד היום), אלא למעשה עורר אותו לומר את דבריו: "כולם שוא-לים", אמר סוקניק, "אתה יודע, שאלת השאלות: מי הרכיק את עפרה חזה באירוס, לך יש תשובה ברורה אני מכיין?". אלוני ענה בתשובה מעורפלת וציין רק כי "לי התשובה מאוד ברורה". סוקניק: "דורון אשכנזי?". אלוני: "כן".

"יש כאן בעיה", אומר סוקניק בדיעבד, "אבל דעתי היא שיש מקרים שבהם יש חשיבות ציבורית לשמוע את דעתן של הדמויות המרכזיות אחת על השנייה, במיוחד כשזו לא האשמה שנראית על פניה מצוצה מהאבצע. כולם דיברו על הנושא הזה ורמזו עליו לכאן ולכאן, מדובר ברמזות מפורסמות שכמו-דע שמו עצמן על הבמה הציבורית, ולכן השאלה ששאלתי חייבת להישאל. אם לא אשאל את השאלה שהכי מעניינת את הצופים שלי, אעשה מהעניין צחוק ועבורה לא מקצועית". לגבי מידת הביסוס של דברי אשכנזי, אומר סוקניק: "מבחינתי אי-אפשר היה להימנע מהצגת השאלה. אם זה נכון או לא – זו כבר בעיה של המשיב, התשובה היא ענייני".

אלוני המשיך במסעו גם בעיתונות הכתובה:

ל"הארץ" אמר כי הוא בטוח שאשכנזי "גרם למותה" של חוזה. בעוד שהפרסום על אחי יותם, כאמור, נעשה לאחר תחקיר מקיף, במקרה זה ניתן להיווכח עד כמה מבוססות האשמותיו של אלוני לפי הצהרה אחרת שהוא עצמו מסר רק יום לאחר מכן ב"מעריב": "אין לי מושג מה קרה בינו לבין עפרה בתקופת נישואיהם ואם הוא הרביק אותה באיירוס". כן הסביר אלוני לעיי תונים כי אשכנזי "עשק" את חוזה ו"משך במזומנים את כל חסכונותיה", אף שאין בירו מסמכים לגיבוי הטענות החמורות. הכרעתו של בית-משפט השלום בתל-אביב ממרץ 2002 מלמדת, כי ההלטתו של אלוני לומר את הדברים מפורשות רק לאחר מותו של אשכנזי השתלמה: "לבי על התובעים", כתבה השופטת יהודית שבה, שדחתה "מטעמים פורמליים" את התביעה של בני משפחתו של אשכנזי, "...חושש תני כי בית-משפט זה לא יוכל ליתן מזור למכאובם. דיון בעניין אף עלול לפתוח תיבת פנדורה שאיש אינו חפץ בה". בני משפחת אשכנזי החליטו, למרות הכל, להתעקש על פתיחת "תיבת פנדורה": הם הגישו ערעור על החלטת השופטת שבה והוא צפוי להידון בבית-המשפט המחוזי.

חשבון נפש

יש גם מקרים לא מעטים של התחשבנויות רגשיות-אישיות של ילדים עם הוריהם, הנעשים באמצעות התקשורת, שאינם בגדר תחנות האשמות פליליות אבל גם הם מותירים את המת חשוף, ללא הגנה. דוגמה טובה לכך היא מוסף הפסח של "הארץ" מאשתקד, "אבא, אמא, אני". באחת הכתבות ראיין עורך המוסף, אהוד אשרי, את ליאת תימור, לשעבר עורכת "סגנון" של "מעריב" והיום מגישה בערוץ 2. תימור סיפרה על אביה הביולוגי, גרעון הנדלר, שאותו לא ראתה מאז עזב את הבית כנסיבות שלא פורטו, זמן קצר לאחר לידתה. לאחר שנים רבות פגשה בו בארצות-הברית. "אני מגלה את הצדדים המתועבים שלו", שחורה את שעבר עליה, "מבטיח

ניד בכר: העובדה שכתבה עוסקת באדם מת מקשה עלינו ברמה האתית, אבל פוטרת אותנו מהבחיינה המשפטית

ולא מקיים... אי-אפשר לסמוך עליו, ילדותי כמו תינוק. הכל בלוף". כן סיפרה שהפריע לה הרמיון החיצוני שלה אליו, כי "הוא בעיני התגלמות הרע. כל פעם שאני אומרת עליו 'אבא' אני נגעלת", והוסיפה כי הוא לקח אותה להופעה של קוקסינלים, הציג לה גראס ורחף לה "אלכוהול חופשי". הנדלר מת כשנתיים וחצי לפני פרסום הכתבה. "לא השמצתי את המת", אומרת תימור, "סיפרתי על המקום שזה לקח אותי בחיי. לא סגרתי חשבון, ההפך - פתתתי משהו מאוד בכנות, ודיברתי על

אהוד אשרי: אתה לא רוצה לסרס את האפשרות של אדם לדבר על הוריו גם אם הם מתים. אתה לא רוצה לפגוע לא בחופש הביטוי ולא בחופש הווידוי שלו

רגשות שלי באופן סובייקטיבי. גם אם הוא היה חי לא היית מבקש את תגובתו, כי מה הוא יכול להגיב על מה שהרגשתי? זו חוויה סובייקטיבית לגמרי". השאלה היא, האם היית מתראיית ככך לו הוא היה בחיים?

זו שאלה נורא טובה, שקשה לי לענות עליה. אני יכולה כמובן לומר "ודאי", אך איני יודעת. לפעמים המוות הוא מאיץ להתחשבות. חשבון הנפש שלי בהחלט נפתח עם מותו. המוות אפשר לי לגעת ברברים - אבל זה לא משא ומתן עיתונאי ביני לבין עצמי, אלא תהליך רגשי ופסיכולוגי.

כעורכת, מספרת תימור, היא נתקלה בתופעה ההפוכה יותר מאשר בהשמצות מתים: "לפעמים בגלל כבוד המת לא מכבסים כביסה מלוכלכת. אם כבר חטאתי, זה לכיוון האחר - שנאמרו דברים טובים מהמציאות, ולמרות שידעתי שיש חרטוט מסוים ועיגולי פינות, הסכמתי לקבל את זה". מה שרוחה בעיניה הוא כשהווידוי על ההורה המת מגיע "במקרה" יחד עם צאת ספר/סרט חדש שיש לקדם. אהוד אשרי, שערך את המוסף, אומר כי במקרה שבו הצר הנפגע מהכתבה מת, "מנסים למצוא מקורות קרובים אליו, כדי לאשש את הדברים או הטענות. אם אין לך מקורות נוספים, כמו במקרה שבת מדברת על אביה המת, יש שני עקרונות שאתה חייב להחיל: עקרון המידיות - מה חומרת ההאשמות, ואמינות המקור - עד כמה אתה סומך על העדות שלו. צריך לקחת בחשבון את האינטרסים שלו, את רמת ההיכרות איתו, ואת רוח הדברים. במקרה שאדם מתעסק עם חומרים ביוגרפיים, כשאדם מתראיין על עצמו או על נסיבות גידולו ומתחשבן עם עברו, מטבע הדברים הוא מתייחס לאנשים שגידלו אותו, למשפחתו. אתה לא רוצה לסרס את האפשרות שלו לדבר על הוריו גם אם הם מתים. אתה לא רוצה לפגוע לא בחופש הביטוי ולא

בחופש הווידוי שלו. בעיתונות, כשבאה מרואיינת שמספרת סיפורים מסמרי שיער על אביה, גם כאן אתה חייב להחיל את שני העקרונות הללו". לגבי הראיון שערך עם תימור, אומר אשרי: "הסיפור שלה על אביה היה מאוד מורכב. היתה בו אהבה וגם כעס. לא היו שם האשמות חמורות, אלא אם כן אתה רואה בעישון גראס האשמה חמורה. חוץ מזה, רוח הדברים קיבלה אישור ממקורות נוספים".

מערכת המשפט הישראלית נדרשה לנושא זה מעט מאוד עד כה, אולם פסיקה אחת של השופט העליון מישראל חשין מלמדת כי האפשרות שבית-המשפט יתגייס להגנת זכותו של המת לשם טוב איננה רמיונית.

לפני קרוב לעשור, בנובמבר '94, עתרו לבג"ץ גיורא סנש, אחיה של הצנחנית חנה סנש, בניו איתן סנש וד"ר דוד סנש, וסגן יו"ר "יד ושם", נגד רשות השידור ומנכ"ל הטלוויזיה, על כך שבאחד הקטעים בדרכה "משפט קסטנר" ששודרה אז, אומרת הדמות המגלמת את קסטנר לדמות המגלמת את קתרינה סנש כי בתה, "חנה סנש הגיבורה", הסגירה יהודים למשטרה ההונגרית בתקופת השואה. הדברים זכו, כמובן, להבלטה רבה בכלי התקשורת, והמחזאי מוטי לרנר אף אמר לאספה פלר ב"יריעות אחרונות" כי הוא "יודע" שכך אכן חשב קסטנר, "מרמזים ממכתביו". בבית-המשפט, שלא כבעיתון, לא הכחיש איש שהדברים אינם אמת. בעוד שהשופטים אהרון ברק ואליהו מצא רחו את העתירה מטעמי חופש הביטוי, קבע חשין, בדעת מיעוט, כי יש לקבלה, בהתבססו בעיקר על ערך כבוד האדם שהוטבע בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו. גם לאחר מותה, קבע חשין, "העוצמה הבוקעת מזכותה של חנה סנש לכבוד ולשם טוב, עוצמה היא שאין למעלה הימנה... אדם שכבודו אבד לו אין הוא אלא צלם אדם". להמחשת דבריו בחר השופט לצטט את אחת מרמיותיו של ויליאם שייקספיר, ריצ'רד השני, האומרת (בתרגום חופשי): "האוצר הטהור ביותר שהזמנים מאפשרים הוא מוניטין חסר רבב... קח ממני את כבודי, וחיי תמו".

איתי רום הוא סגן עורך "זמן השרון", ממקומוני "מעריב", וכותב ב"גלובס"; מתן שירם כותב ב"גלובס"

"הזיכרון החשוזר"

בארצות-הברית התפתחה בשנים האחרונות תופעת ה"זיכרון המשוחרר": בעירור פסיכרולוגים ופסיכיאטרים, החלו אנשים להיזכר באירועים טראומטיים שפקרו אותם עשרות שנים קודם לכן. ברבים מהמקרים רובר על זכרונות מודחקים, כביכול, על מעשים של גילוי עריות, ואלה הובילו לא אחת למשפטים והרשעות. אלא שאל מול הזרם המצטרף בתופעה, ניצבים אנשי מקצוע רבים המתנגדים לה ורואים אותה כמסוכנת. מחקרים שונים טענו כי מרבית הסיכויים שהזכרונות החכויים, שהתעוררו לאחר שנים רבות, אינם נכונים, וכמיוחד כשהם מתעוררים בעקבות שימוש של פסיכיאטרים ופסיכולוגים בטכניקות שונות לשיקום הזיכרון, כגון היפנוזה ו"ראיונות שכנוע", המעודדות גם זכרונות שקריים ומסוגלות להפוך מחשבה מעורפלת לזיכרון שהאדם משיכנע בו בכל לב.

המסע הוכתר בהצלחה. המסע לצריבת התודעה. לא, לא התודעה הפלסטינית שאמורה להיצרב מעוצמת כוחה הצבאי של ישראל וללמוד שמוטב לה לחדול ממעשי טרור והתנגרות, אלא תודעה אחרת; תודעה חברתית שמבקשת לומר משהו על החיים שמעבר לקווים המגדירים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

דווקא בעיצומם של ימי החגים, כשכל ישראל רחמנים זה לזה, כשמחסניהם של בתי התמחויו עלו על גדותיהם והתורים אליהם השתרכו מסביב לבלוק, כשהתקשורת התגייסה למבצעי התרמות המוניים, כשהרגשות נכמרו וכולנו הרגשנו כלי-כך טוב עם עצמנו, דווקא אז נראה היה שהמשחק גמור. הצדקה, מסתבר, הכטיחה אולי לנוקמים שולחן סדר סביר ושיפרה את הרגשתם של הנותנים, אבל היא מגציחה את מעמדם של המקבלים כאחרים, כשונים. אפשר להסתפק בקניית קופסת שימורים נוספת בסופר כדי להניחה בעגלה המתאימה, ובלבד שהם יעופו לנו מהעיניים ולא נצטרך עוד להתייחס אליהם כרצינות כבני-אדם, כגורם של ממש שצריך להתחשב בו בתמונת החיים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים של כולנו. עד לחגים הבאים. הצדקה טובה ליהודים, ולא רק להם, כנראה. היא מחממת את הלב ומפעילה את בלוטות הרמעות. ובעיקר היא משחררת מהצורך לאחוז בשור בקניו ולהתמודד עם הסוגיות האמיתיות, עם המדיניות התורמת למצב. התקשורת מילאה את חלקה, הציגה את העמדות והחלופות, את ה"כלכליים" וה"חברתיים", דיברה על תהליכי קבלת החלטות, כמקובל וכנדרש, אבל התהליכים מתנהלים מאליהם, בלא כל קשר לדברים האלה, וגם בהם התקיימה שורת נוטלת חלק.

התקשורת התגייסה למבצעי הצדקה בהתלהבות, בצפוי. לכל תוכנית טלוויזיה ולכל עיתון צורפו מספרי טלפון למתנדבים. מנהלי בתי תמחויו הפכו למרואיינים מבוקשים, אך נדמה שהסיפורים שלהם ומאמצייהם להמחיש לנו עד כמה מעולם לא היה מצבנו כה רע, והתורים מעולם לא היו כה ארוכים – אלה איכשהו נשמעו רחוקים. לא שהם לא היו משכנעים, לא שהם לא צדקו. רק לנו לא היה יותר כוח ועניין. התורים דווקא הצטלמו היטב. גם המתמנים בהם מילאו את חלקם. הם סיפרו על המצוקה הגדולה, על הכושה, על הקושי לספר אפילו לבני הזוג ולילדים מניין הגיע האוכל. הם סיפרו כי רק אתמול-שלשום נמנו הם עצמם עם הנותנים צדקה, והיום הם מוצאים עצמם מן העבר האחר. המרואיינים האוינו באמפתיה גדולה, המגישים מחו דמעה מזווית העין ומיהרו היישר לאייטם הבא: מסיבת העיתונאים של שר האוצר שבישר שהכל בסדר. גם הנתונים הכלכליים מוכיחים שהמצב משתפר מרגע לרגע. הצמיחה המחודשת עריין לא מגיעה לכולם, כאילו שאי פעם הגיעה לכולם, יש בעיות תעסוקה, אבל לא נורא. העיקר, אפשר להתמסר לחגיגות הקניות והטיולים משוחררים מנקיפות מצפון, ומהחשש המטריד שמא מחר או מחרתיים גם אנחנו נמצא עצמנו בתורים המבישים, בלי עבודה ובלי שום סיכוי לעתיד. והמסכנים, הם נדרשים לחזור לפינה שלהם ולהפסיק ליילל. אנחנו את שלנו עשינו, עכשיו יתכבדו הם ויפסיקו להטריד.

בריוק באותם ימים, שבהם מילאו התורים בעמותות הצדקה את העמודים הראשיים, ערכו ב"ידיעות אחרונות" וב"הארץ" רשימות של אלופי הארץ בשכר ובאופציות, שיכולים לפתור בעיות של כמה וכמה עמותות כאלה בלי להרגיש רעד בכנפיים. אגב, בהם לא מעט אנשי תקשורת, שמרווחים על המצוקות ומגייסים תרומות ונותנים לנו, בני התמותה, להרגיש שהם משלנו, אבל לא ממש. הם יכולים להרשות לעצמם להסתכל עלינו מרחוק. לקרוא ולהתקנא. הם בעצם לא שייכים לכאן. הם חיים על פלנטה אחרת, ומפעם לפעם מבליחים הנה, לשיחות עם ראש הממשלה ושר האוצר. לשמור על קשר, שאף פעם לא הויק. הרי הם המכינים במאטריה. עובדה. ואנחנו רק רצינו להתחבר אל חברת הקסם הזאת איכשהו, ולו רק בעצם הקריאה עליה. וכל מי שניסה לומר משהו על הדיסוננס, הואשם מיד

כרמית גיא

התודעה נצרנה

בריוק באותם ימים, שבהם מילאו התורים בעמותות

הצדקה את העמודים הראשיים, ערכו ב"ידיעות

אחרונות" וב"הארץ" רשימות של אלופי הארץ בשכר

ובאופציות, שיכולים לפתור בעיות של כמה וכמה

עמותות כאלה בלי להרגיש רעד בכנפיים

איור: אפרת בלוסקי

בצרות עין ובצדקנות ונקרא להתבגר ולהבין שאלה החיים. ובכלל, מה רוצים מהעשירים, הם לא אשמים שהם עשירים. הם מוצלחים, הם מצליחים, ואם אינך נמנה עמם, זו הבעיה שלך. זו אשמתך. אין מה לעשות. עצם העיסוק בכך, אמרו, מעיד על תמימות שאבר עליה הכלה. "מספיק עם האידיאולוגיה, צריך להתייחס לעובדות", אמרו, כאילו יש מין חלוקה שכזאת – תמימים הדוגלים באידיאולוגיה חברתית מזה, וריאליסטים מזה, שכל העובדות והנתונים הכלכליים ניצבים לצדם. *

זה ויכוח עתיק ומייגע. כאמת כמה אפשר כבר לדבר על השטע החברתי הזה. כמה מלים כבר אפשר להשחית על חוקי הטבע הבלתי ניתנים לשינוי. רי כבר. נמאס לשמוע על המסכנים, על האר מללים. רוצים להצטרף לחגיגה שהולכת וצוברת תאוצה. והתקשורת, שאין כמוה לאתר כל שינוי קל שבקלים בהלכי הרוח, היא יודעת את נפש צרכניה ואפשר לסמוך עליה, שער לחגים הבאים יחסכו מאיתנו התמונות והסיפורים הקשים. עכשיו אפשר לשוב ולהתמסר לוויכוחים קורעי הלב על הנטיגה החדר-צדדית, לסיפורי השחיתות בצמרת ולחשובי הקצים האינסופיים בפוליטיקה. ■

חניכה עולה

לגיא רולניק, האיש
שגרם, לפחות במידה
מסוימת, לחילופי
העורכים ב"הארץ",
יש שאיפות גדולות

שחר אבירי

כבר עשר שנים כותב גיא רולניק את טורו "שווי שוק" במדור "שוק ההון" שבחלק הכלכלי של עיתון "הארץ". חמישה ימים בשבוע, משני עד שישי, מנתח רולניק נושאים כלכליים מרמת המיקרו ועד המאקרו: מביצועים כלכליים של חברות ועד למדיניות הכלכלית של הממשלה. אך המשבר ב"הארץ" בתחילת השנה הוא שחשף לפני צרכני התקשורת כישראל את השם שהיה ידוע עד אז רק לקוראי מדורי הכלכלה. לא הרבה נכתב על גיא רולניק, העורך הכלכלי של "הארץ" והמייסד והעורך הראשי של TheMarker, שאינו נוהג להתראיין או להופיע בכלי התקשורת האלקטרוניים. גם בעת סיקור פרשת חילופי העורכים ב"הארץ" לא ניתן היה ללמוד הרבה עליו מעבר לפרטים הביוגרפיים הקשורים לתפקידים שמילא.

רולניק בן ה-35, נשוי פלוס 1, הנחשב היום לעייתונאי כלכלי מוביל, התגלגל לעיתונות הכלכלית כמעט במקרה. בנעוריו התעניין במחשבים ובתכנות ובצבא רצה להיות טייס. אך קורס הטייס נמנע ממנו מסיבות בריאותיות והוא התקבל לגל"צ, שם החל את דרכו העיתונאית ככתב כלכלי. אלה ששירתו איתו מספרים שהאופן שבו סיקר את התחום העלה את מעמדו של הרסק הכלכלי במחלקת החדשות של התחנה. היישר מגל"צ הגיע רולניק ל"הארץ" כדי להיות כתב לענייני בורסה במדור הכלכלה, שאותו ערך נחמיה שטרסלר. רולניק נודע ככתב האוהב לגנתח תשקיפים ודו"חות של חברות ולמצוא בתוכם את הסיפורים. עם הזמן קודם לתפקיד עורך מוסף "שוק ההון" וטבע עליו את חותמו: מטבלה עם פסקי אות אחרות הפך אותו לתת-מדור בן שלושה עמודים במוסף הכלכלי של העיתון. יותר מאוחר הפריד את

דפי הנתונים מהמדור כדי להגדיל את חלק הכלכלה. העיתונים האחרים הלכו בעקבות מדור "שוק ההון" של "הארץ" ופיתחו אותו גם הם. עמוס שוקן ראה את הפוטנציאל הטמון ברולניק והחל מטפח אותו. כששקל רולניק לעזוב את "הארץ" לטובת תפקיד בכיר בחברה כלכלית, שלח אותו שוקן ללימודי תואר שני בתוכנית קלוג'דקנאטי. ב-1999, אחרי שסיים את לימודיו, החליף רולניק את שטרסלר בתפקיד עורך מדור הכלכלה של "הארץ", כשהוא רק בן 29.

כבר בתקופתו של שטרסלר זכה המדור הכלכלי ליאווטנומיה שהתבטאה בדיסק נפרד וחלק גדול מעמודי העיתון, אך כל זאת תוך יחסים תקינים, פחות או יותר, עם העורך הראשי חנוך מרמרי וסגנו יואל אסתרן (ב"הארץ" מספרים שהמלחמה על הגודל התבטאה בכך שכל פעם ששטרסלר הגדיל את עמודי הכלכלה, הגדיל אסתרן את עמודי המוסף "גלדיה"). רולניק כיוון את המדור הכלכלי לתחומים שהיו קרובים יותר ללבו – בורסה ושוק ההון – והרחיב את האוטונומיה שלו. במקביל המשיך לפרסם את טורו היומי "שווי שוק".

טוריו של רולניק, העוסקים במגוון נושאים כלכליים, הם אסוציאטיביים ומשולבים בחומרה. רולניק נעזר בנתונים ובשיחות שהוא מקיים באופן אישי עם ראשי חברות ומקבלי החלטות בארץ ובחו"ל, והופך דו"חות ותשקיפים לסיפורים. הוא לא כותב יותר מכמה מאות מלים ואוהב לחלק את הטור לסעיפים כמו תקציר מנהלים נוח לקריאה: "ארבעה מיתוסים על הבורסה שלנו", "עשרה דברים שלא תמצאו בדו"ח פרנקל", "חמש הערות על התוכנית הכלכלית" וכו'. הוא אינו עוסק רק בחברות ואישים, ומקדיש את טורו לעתים גם לנושאים עקרוניים.

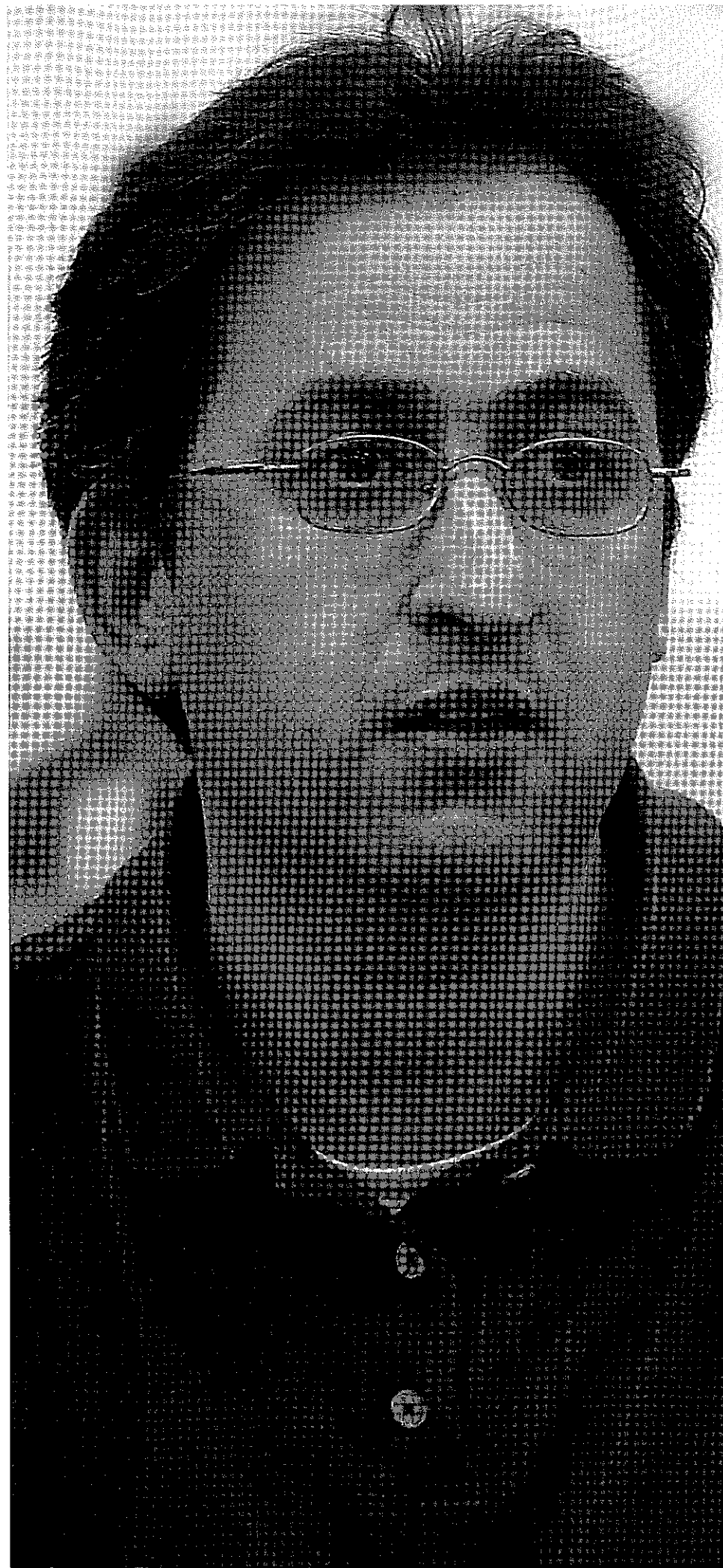
נושא כזה הוא סדר-היום הבטחוני, הגובה לרעת רולניק מחיר כלכלי כבד ו"דוחק כל ריון, כל ניתוח, כל עיסוק בעניינים כלכליים, חברתיים, אזרחיים אל תחתית סולם העדיפות", כפי שכתב בטור שפרסם בערב חג הפסח האחרון.

בעבר יצא בטוריו גם נגד מעסיקו ושותפו עמוס שוקן, כשכתב על מגעיו להכניס את עופר נמרודי כשותף ברשת המקומונים, או על ההלוואה שהעניקה קבוצת "ידיעות אחרונות" לקבוצת "הארץ" ("קשה לנו להאמין שההלוואה הזאת תרמה לרמקורטיה; לכל היותר היא תרמה לתזרים המזומנים של הארץ"). שנה מאוחר יותר אף דרש מהמונה על ההגבלים העסקיים לחקור את פריסת ההלוואה לתשלומים. רולניק גם הצביע על השותפות של "הארץ" עם הממשלה כאשר הוכרו המיווג של IOL מקבוצת "הארץ" עם "וואלה" שבשליטת "בזק". בפברואר 2002, בטור שנקרא "הטלטל אביו כאן", הזהיר רולניק מבעת האינטרנט, בעוד מיליונים זורמים למניות התליטק ולקרנות ההיי טק. חודש לאחר מכן החלה הבעה להתפוצץ. הטור דרש מרולניק, העובד עד שעות הערב המאוחרות, להשכים קום כדי לסיים את כתיבתו ולהתפנות למלאכת העריכה. רק נסיעות, כמו זו שעשה לקראת סוף שנת 2003 ללימודים בתוכנית המנהלים הבכירים של הרוארד בארה"ב, מספקות לו אתגרות.

"רולניק ביסס את עצמו כבעל הטור הכלכלי הנחשב ביותר בישראל, אין לו מתחרה בכך", אומר עו"ד יוסי עבאדי, שותף במשרד כספי ושותף "כחבר בוועדות וברידקטוריונים, אני שומע לעתים קרובות שמדברים על מה שרולניק כתב בבוקר. אנשים קוראים בשקיקה וביראה את הטור היומי שלו. אין עיתונאי בישראל שנהנה מכוה מעמד בתחום שלו – מעמד של אורים ותומים". לעבאדי

בכיר בתעשיית הטלוויזיה: רולניק הוא העיתונאי הכלכלי החשפיע ביותר בישראל

גם היכרות אישית עם רולניק, הוא פרסם טורים ב-TheMarker ואף ייצג את האתר כעו"ד. ההיכרות עם רולניק שאירה עליו רושם עז. "השיחות עם רולניק מרתקות. הוא איש רעים להתרועע, מאוד מחובר, יש לו רשת היכרות רחבה ומי שפוגש אותו מתפעל מהשנינות והבקיאות". עבאדי סבור שרולניק אף משפיע בכתיבתו: "ההשפעה ברמת המאקרו אינה משמעותית, אך ברמת המיקרו מספיק שיצביע על תופעה, או אדם מסוים בשוק, וערכו יעלה". עם זאת, התקשה עבאדי לספק דוגמה קונקרטית הממחישה את קביעתו. לכתב כלכלי ותיק מזכיר רולניק את סבר פלוצקר בומן שכתב ב"על המשמר": "כשירם ארידור היה שר אוצר הוא היה קורא בבוקר דבר ראשון את פלוצקר ב'על המשמר'."

אני לא מכיר הרבה אנשים שמצליחים להחזיק טור יומי. רולניק הוא אחד העיתונאים היותר מוכשרים בארץ. יש לו ראייה מקורית ויכולת התבטאות". אחד מבכירי תעשיית הטלוויזיה אומר שלדעתו רולניק הוא העיתונאי הכלכלי המשפיע ביותר בישראל. "אני קורא באריקות את טורו של רולניק ובניגוד לכתבים כלכליים אחרים, הוא מצליח להפתיע אותי בכל פעם מחדש כיוון שעמדתו אינו צפויה". כמעט כל המוראיינים לכתבה, כולל עובדים במערכות מתחרות, ציינו שרולניק הוא לדעתם העיתונאי הכלכלי הטוב ביותר בישראל.

רולניק קיבל לידייו את מדור הכלכלה בתקופה של שינוי במעמדם של המדורים הכלכליים בארץ ובעולם. כועת האינטרנט, ההפרטה והשפעתם ההרדית של שווקים בעולם הרחיבו את מעגל האנשים המתעניינים בכלכלה. אתרי אינטרנט, מגוינים וערוצים כלכליים כ- CNBC ו"כלומברג" הלכו והתרחבו ועניינו את עובדי חברות ההייטק בעלי האופציות, או את אלה המשקיעים בקלות בכורסות בעולם באמצעות הרשת. אין צורך יותר במערכות של "רויטרס" או "כלומברג" המיועדות רק לברוקרים או עובדים בחברות השקעות.

ב"הארץ" הבינו את השינוי בהרגלי צריכת המידע ואת הצורך בכניסה לאינטרנט. באותו הזמן כבר פעל האתר של "גלובס" (שהוקם ב-1996), אך האיום על המדיה המודפסת היה מצד אתרים כמו "אנליסטס און ליין", שהחל לרכוש מידע כלכלי רב, ו"ביזפורטל", שסיפק מידע בורסאי. אחרי בדיקה של דרכי פעולה שונות, החליט שוקן להקים חברה נפרדת. זאת כדי להימנע מניגודי אינטרסים שעלולים להיווצר כתוצאה מפעילות האתר הכלכלי וכדי שהאתר יוכל לפעול כחברה דינמית וצעירה שאינה מושפעת מהתרבות הארגונית של "הארץ". בסוף 1999 עזב רולניק את תפקידו כעורך מדור הכלכלה ב"הארץ", וכשהוא משתמש במעמד שזכר ככותב ועורך, הלך להקים את המיזם החדש: TheMarker – אתר אינטרנט למידע כלכלי. יחד עם "הארץ" הפך לשותף בחברת "ביזנס גט מידע מקוון" שהקימה אתר אינטרנט לפי המודל של האתר האמריקאי TheStreet.com. לפי פרסומים בעיתונות השקיעה החברה האמריקאית 2.25 מיליון דולר והפכה שותפה גם היא במיזם. עיתונאי כלכלי שעבר עם רולניק מנסה להסביר את הצעד בכך שרולניק, שחשיבתו עסקית, רצה ליצור לעצמו נכס כלכלי בלי לוותר על עיסוקו העיתונאי. בירדעו שכעתונאי לא יזכה לאחוזים בקבוצת "הארץ", מצא את הדרך לשלב את כישוריו העיתונאיים עם חושיו העסקיים.

כשהוא מגובה בקמפיין פרסום ("ערוץ חדש לכלכלה החדשה"), עלה במאי 2000 אתר האינטרנט ובו מידע כלכלי המתעדכן 24 שעות, פרישינויות, טורים ומדורים המוקרשים להייטק ומידע שימושי לאנשי הסטארט-אפ, שנוקטים לעדכון שוטף בשינויים התכופים בשוק ולהשוואה של תנאי ההעסקה והאופציות שכרשותם. האתר הציע

שתי גרסאות: עברית ואנגלית. רולניק לקח עימו למערכת TheMarker כותבים ועורכים מהמדור הכלכלי של "הארץ" – צעד שהיה למודת רוחם של מרמרי ואסתרון, והם הביעו את הסתייגותם. כתב שעבר מ"הארץ" ל-TheMarker סבור שעדיף היה בעיניהם של מרמרי ואסתרון שהוא, הכתב, יעבור למתחרים ולא למערכת של רולניק. לצדו של רולניק היו בצוות ההקמה של האתר עירו פולק, שגיאה חמץ (שהיה כתב תקשורת במדור הכלכלי ב"הארץ") ואיתן אבריאלי, כתב "הארץ" לשעבר, ממקימי הרסק הכלכלי של "רויטרס" בישראל וכיום עורך TheMarker. משרדי TheMarker שכנו בקריית-עתידיים, אזור המרכז הוותיק הייטק רבות. כתב שעבר ב-TheMarker בימיו הראשונים מספר שהאווירה לא היתה שונה מבחברות הבעיה שסיקרו. רולניק במשרדים הוצבו מכונות קפה ובצדדיים קיבלו העובדים תלושים לארוחות במסעדות שבאזור. לראשונה כנראה בעיתונות בישראל, ניתנו לעורכים בדים אופציות בחברה – בעיקר כדי למשוך עובדים

עו"ד יוסי עבאדי: רולניק ביסס את עצמו כבעל הטור הכלכלי הנחשב ביותר בישראל; אין לו מתחרה בכך

לצוות הפיתוח הטכנולוגי של האתר, שכאותם ימים היו מחזוריים על-ידי חברות רבות. "רולניק, כמו יום סטארט-אפ, היה חרוץ מוטיבציה, מתלהב ומדברן את העובדים", מספר הכתב. רולניק, שטיפח כמה מהכתבים והעורכים הכלכליים הבולטים כיום, ירוע כמי שדורש רבות מעובדיו ולכן לא עורך אחד שקל אם לעבוד איתו.

בנובמבר 2000 נסגרה המהדורה הבריטית של TheStreet.com אחרי חודשי פעילות בודדים, אך ב-TheMarker נרשמו באותו זמן שמונים אלף משתמשים. בדצמבר 2000 היו ל-TheMarker שמונים עובדים, ארבעים מהם עיתונאים. למרות שבשוק פעלו כבר כמה אתרים כלכליים, הקמת TheMarker היוותה תחרות בעיקר לאתר של העיתון "גלובס". עד כניסתו של TheMarker, התלבטו ב"גלובס" אם לפתח אתר האינטרנט שהתעדכן רק פעם ביום, או לראות בו מתחרה של העיתון המודפס. אך עם כניסתו של TheMarker לשוק הבינו שעדיף שהעיתון יילחם באתר של "גלובס" ולא של המתחרים. בתחילת 2001 השיג "גלובס" 7.2 אחוזי חשיפה לפי נתוני TIM-טלסקר, בעוד של-TheMarker היו 2.8 אחוזים בלבד.

בפברואר 2001 התפשט TheMarker למדיה המודפסת והוציא את מגזין TheMarker בעריכת דב אלפון, מי שערך את מוסף "הארץ" ואת "קפטן אינטרנט". עובד בכיר בקבוצת "הארץ" מסביר שהסיבה להוצאת המגזין היתה חיזוק המותג TheMarker

שעדיין לא תפס נפת מספיק באינטרנט. המגזין, הערוך בפורמט של מגזינים דומים בארה"ב, כיוון עצמו לקהל של משקיעים ואנשי עסקים והציע ניתוחים כלכליים, סקירות נרחבות לצד סיפורים אישיים על משקיעים ומנהלים, ומידע על "סמלי סטטוס": מוצרים אלקטרוניים, עיצוב משרדים ובתים פרטיים, יעדי נסיעה בחו"ל ועוד. רפיו של מגזין TheMarker התמלאו במודעות פרסומת למוצרי יוקרה: טיסות עסקים פרטיות, מועדוני גולף, מסעדות ומכוניות יוקרה. בהתאם לאותו כיוון, החל המגזין לפרסם מדי שנה את רשימת 500 הישראלים העשירים ביותר. מאמץ רב מושקע בתחום קידודי לאסוף מידע על אנשים שחלקם לא נחשפו לקהל הרחב, ולהכנת הגיליון תורמת היכרותו בת 15 השנים של רולניק עם העולם העסקי.

הגיליון, הזוכה לפופולריות רבה וחשיפה בכלי התקשורת האחרים, הוא גם לדו"ע למגזין TheMarker בכך שהוא יוצר לו תרומה של מגזין המציע רכילות מתוחכמת לאנשי עסקים; תרומה שבעיני רבים הופכת לחזות הכל למרות שגם בגיליון הפופולרי, העיסוק בעשירים הוא ענייני ומציע מידע עסקי ברובו. ב-TheMarker מתגאים גם בפרויקטים אחרים, כמו מדרוך ההשקעות השנתי הכולל ניתוחים מפורטים של אפיקי ההשקעות השונים ובכתבות השער כמו זו שפורסמה במרץ האחרון וניתחה את "השיטה של וול סטריט". בעבר הוקדשו כתבות השער לתחקירים על אנשי מפתח בכלכלה כאריה גנגר, לתנאי השכר של אנשי הקבע, ואף לשר האוצר לשעבר, סילבן שלום, תחת הכותרת "האריה שלא שאג". בעוד שמגזינים דומים בארה"ב, שהוקמו כמוצר מודפס של אתר אינטרנט, הפסיקו לפעול, ב-TheMarker מספרים על גידול של 50% במספר המנויים בשנה האחרונה. 15 אלף עותקים של המגזין נמכרים בתשלום מדי חודש – רובם למנויים אך גם בחנויות, ל"אל על" המחלקת את העיתון במחלקה העסקית, ולחברות הקונות באופן מרוכז. ההערכה היא שהמגזין מופץ בעשרים עד שלושים אלף עותקים בחודש.

אולי בגלל המגזין הלכו והתקדמו עם הזמן נתוני החשיפה של אתר TheMarker לאלה של אתר "גלובס". ב-2001 רכש TheMarker את האתר המתחרה "אנליסטס אונליין" כדי להדביק פעד ולספק מידע בורסאי בזמן אמת, ולקראת סוף שנת 2002 החלו באתר לגבות תשלום על ניוולטרים (עדכוני דואל) ויותר מאוחר על הכילות תוכן נוספות שהוא מציע, כגון ארכיון כתבות. "הם איבדו חלק גדול מהאנשים אך הצליחו להביא עוד הכנסות", אומר אילן שחורי מחברת TASC לייצור אסטרטגיית כלכלי, "בקהילה העסקית יש נכונות גבוהה לשלם בעד תוכן ראוי החוסך זמן, יותר מאשר במגזינים אחרים. חוץ מזה שוו הוצאה עסקית מוכרת". אך עו"ד עבאדי סבור אחרת: "בשטף האינפורמציה קשה לגבות תשלום ולשנות את הקורבנציה שתוכן באינטרנט הוא חינם". כיום המודל

ושוקל להתפטר. "שלוש השנים של המשבר הכלכלי הביאו לחשוב איך לקצץ עלויות", מסביר העיתונאי הכביר ב"הארץ" את מהלכיו של שוקן, אך רבים ייחסו את החלטתו להשפעתו של רולניק, שנחשב למועמד מוביל לתפקיד עורך העיתון. ב"מעריב" צוטט כתב בכיר מ"הארץ" האומר שרולניק שואף להיות עורך העיתון עד גיל ארבעים וזה רק עניין של זמן עד שיחליף את מרמרי. בינאר התפטר מרמרי מתפקידו בעקבות העברת מערכת מדור הכלכלה לבניין TheMarker. "המיוזג של מערכת הכלכלה לה עם אתר TheMarker נכפה עלי ויצר שדירה כפולה של מקור סמכות וחדשנות הדדית ביני לבין המו"ל. המו"ל שהפקיד בידי את פקדון העריכה נטל ממני נתח יקר", הסביר מרמרי. אך להפתעת רוקמי הקונספירציות, הודיע רולניק במסר שפרסם באתר TheMarker, שאינו מעוניין בתפקיד עורך "הארץ". מדוע לא נענה רולניק להצעה, שאכן דובר איתו עליה, לערוך את "הארץ"? אחת הסבירות היא שהוא רוצה להישאר בתפקידו עד למצב שיאפשר להפוך את מדור הכלכלה לעיתון כלכלי יומי רוגמת "גלובס", אך עמוס שוקן מכחיש כוונה כזאת. ב"הארץ" נהנים כדגע מהיתרון של השילוב בין מדור הכלכלה, המתפרסם בבוקר וזוכה לפופולריות בקרב אנשי עסקים, לעדכון שוטף במהלך היום באמצעות האתר. הפיכת המדור לעיתון יומי תצריך הקמת מערך הפצה נפרד בערב, מהלך שכרוך בעלות גבוהה. כך שבינתיים נשאר גיא רולניק בתפקידו הגוכחיים, אך ממי שבגיל 35 נחשב לעיתונאי הכלכלי המוביל בישראל אפשר לצפות שעוד ישפיע על "הארץ" ועל העיתונות הכלכלית בארץ. ■

שחר אבירי הוא עורך שירותי מידע של טלוויזיה אינטראקטיבית

על 200 אלף קוראים שונים בחודש ו-55 אלף קוראים שונים ביום. לרכיז עובד בקבוצת "הארץ", בעיני עמוס שוקן TheMarker הוא מוצר שמייקס עצמו היטב במגזר הכלכלי וכשישיתפר המצב הכלכלי במדינה, יהווה גורם משמעותי בשוק התקשורת. ההערכה האמורה מסבירה, אולי, את החלטתו של עמוס שוקן ביולי 2002 למנות את גיא רולניק לעורך-על לענייני כלכלה ב"הארץ", אחרי שלוש שנים שבהן ערכה את המדור מירב ארלוזורוב. עם שובו של רולניק לערוך את עמודי הכלכלה של "הארץ" שמרה ארלוזורוב על תפקידה והמשיכה לעבוד תחתיו. מינויו של רולניק הוסבר כהידוק שיתוף הפעולה בין מערכת "הארץ" למערכת אתר האינטרנט של TheMarker, שמשדרו הועברו מקריית-עתידיים לרחוב שוקן 18. "חנוך מרמרי נאלץ להפסיק להתערב בנעשה במדור הכלכלה", אומר עיתונאי בכיר ב"הארץ". אך עיתונאים אחרים מספרים שכבר מימיו של העורך הקודם,

כתב כלכלי ותיק: רולניק חזכיר את סבר פלוצקר בזמן שכתב ב"על החשמר"

נחמיה שטרסלר, מערכת הכלכלה היא מערכת נפרדת הזוכה לאוטונומיה ונמצאת תחת פיקוחו של עמוס שוקן; כתבי הכלכלה עומדים במגע עם מרמרי ואסתרן רק כאשר ידיעות כלכליות מגיעות לעמודים הראשונים.

בסוף 2003 הודיע שוקן למרמרי כי החליט להעביר את כתבי הכלכלה ממערכת "הארץ" בשוקן 21 למערכת TheMarker בשוקן 18. מרמרי הודיע שהוא מסיר אחריות מהמדור הכלכלי

העסקי של TheMarker מבוסס על פרסומות באתר ובמגזין, תשלום עבור נתוני בודסה בזמן אמת וכתבות מארכיון האתר, דמי מגוי למגזין וארגון ימי עיון תחת השם "פורום TheMarker". כמו מתח ריו, TheMarker גם שולח לקוראיו הודעות רואל שיווקי, המציעות מוצרים שונים, וכמו העיתונים הגדולים מוציא עיתוני-לקוחות לחברות עסקיות. כדי להסיר ספק לגבי כללי המשחק האתיים שלו, מפרסם TheMarker באתר האינטרנט מדיניות מערכת חמורה: על עובדיו נאסר להחזיק במניות או ניירות-ערך אחרים הנסחרים בבורסות והם אינם רשאים לקבל מתנות או לצאת לנסיעות שלא על חשבון המערכת. ב"הארץ" טוענים להפרדה מוחלטת בין החלק המסחרי לחלק המערכתי, ובימי העיון שלהם מבהירים לנתוני החסות שלא יינתן להם לרבר על העסק שלהם.

אך האם TheMarker גם מכניס כבר כסף לבעליו, קבוצת "הארץ"? לפי עמוס שוקן, "TheMarker מתקדם כלכלית על-פי התוכניות העסקיות שלו". שוקן מציין שאתרים דומים באר"ב, כמו CBS-Marketwatch, שהוקמו לפני TheMarker והפסידו כסף בשנותיהם הראשונות, מרווחים על רווח ברבעונים האחרונים. הוא מצביע גם על IOL שהוקמה על-ידי "הארץ" ומוזגה עם "וואלה", שדיווחה זה כבר רבעון שני על רווחיות גדלה והולכת. מנכ"לית TheMarker, הרס גולדר-שטיין, אומרת שב-2003 חל גידול של 30% בהכנסות החברה, מה שמקרב אותה לרווח תפעולי. "כבר אין סימן השאלה שהיה לפני שלוש שנים", אומרת גולדרשטיין ומציינת את נתוני השימוש המצביעים על עלייה במספר המשתמשים באתר, העומד כיום

ביעת לשון הרע שהגישו השר נתן שרנסקי ומפלגתו "ישראל בעלייה" נגד ר"ד יולי נודלמן, בשל ספר ביקורתי שהאחרון חיבר על שרנסקי ("שרנסקי בלי מסיכה", הוצאת נגבפרם, 1999), הולידה ברצמבר האחרון את פסקי-הדין המחמיר ביותר שניתן עד כה בישראל בתביעות מסוג זה: השופט צבי סגל מבית-המשפט המחוזי בירושלים, נוסף על כך שאסר על המשך הפצת הספר, חייב את נודלמן, גמלאי כבן שבעים, בתשלום פיצויים והוצאות משפט לשרנסקי בסך כולל של 1.2 מיליון שקל (1) ול"ישראל בעלייה" – 90 אלף שקל נוספים. סנקציה חסרת תקדים זו, שטמון בה פוטנציאל הרסני ומשקל לחופש הביטוי בישראל בכל הנוגע להתבטאויות כלפי אישי ציבור, מזמינה בחינה של ההליך השיפוטי שהוביל אליה. מתוך ספרו של נודלמן, המחזיק למעלה מ-300 עמודים עתירי מידע על

קורותיו של שרנסקי, יצא קצפם של התובעים בעיקר על כמה משפטים מן המבוא (המצוטטים בפסקי-הדין), התוהים באופן כוללני על טיב רמותו של גיבור הספר. "מה סוד רמותו?", שואל נודלמן בעמ' 12, "יש האומרים שהוא סוכן שיריר תי הביון של ארצות-הברית, הסי.איי.אי, ואחרים טוענים שהוא סוכן של הקג"ב ושירותי הביון של רוסיה, ויש גם המשערים שהוא סוכן של המוסד, או אפילו של שירותי הביון בשלוש המדינות האלה כאחת. ואם אינו סוכן – אזי לפחות הוא קשור עם כל השירותים החשאיים הללו". ובהמשך אותו עמוד: "יש האומרים כי הוא מייצג את חוגי הימין הדתי הקיצוני בישראל, ויש הטוענים כי להפך, הוא מייצג בחשאי את האינטרס הערבי, את האינטרס של הפלשתינאים... אומרים שכוחו של שרנסקי טמון בקשרים שיצר במהלך שהייתו במחיצת פושעים פליליים במחנות-מאסר ובבתי-הסוהר... אין איש יודע את המקור האמיתי לכוח-השפעתו ולקשריו". בקטע נוסף בספר, שבגיננו נתבע נודלמן, הוא מצטט דברים שכתבה היסטוריונית ועיתונאית בשם דינה סיגל כך: "כנתחה את הכוחות שהביאו את שרנסקי לכנסת, מציינת

דינה סיגל: 'קיימת דעה, שהמאפיה הרוסית ניצלה את תנועת הדיסידנטים שהיגרו בהמשך, כדי להכניס את אנשיה לכנסת' (עמ' 294).

הלכה פסוקה היא שכאשר מדובר בהתבטאות הנוגעת לאיש ציבור ולעניין ציבורי, חופש הביטוי גובר על הזכות לשם טוב מבחינת המשקל היחסי שיש להעניק לכל אחר מערכים אלה, הן בנוגע לפירוש הוראות חוק איסור לשון הרע (להלן – "החוק") והן בנוגע לאומדן הפיצויים שיש לפסוק, אם בכלל. ניתן להזכיר בהקשר זה את דברי השופט אליהו מצא בעניין שרון נ' בניזמן, לפיהם חשיפה לביקורת "מהווה חלק מהסיכון החברתי שאדם הבוחר בקריירה ציבורית מצופה ונדרש ליתול על עצמו. חשוב לציין, כי חשיפתו לביקורת אינה מציבה את איש הציבור בעמדה נחותה. אדרבה, ריזוקא לו – להבדיל ממי שאינם אנשי ציבור – יש כלים לבר-משפטים אפקטיביים להתמודדות עם דברי שקר המזוהים כלפניו. הואיל ונגישותו לאמצעי התקשורת גדולה יחסית, נתונה לו ביתר שאת האפשרות להכחיש, אף להזים, את הדברים בפומבי, ולהעמיד את גרסתו למשפט הציבורי". שיקול אחרון וחשוב זה נעדר מפסקי-דינו של השופט סגל. ניתן להוסיף עליו שיקול אחר בהקשר זה, אשר גם עליו לא עמד השופט, והוא

כי בביקורת חריפה על פוליטיקאים ואנשי ציבור יש משום משקל נגד לעוצמתם הרבה, העלולה תמיד להשחיתם, ומכאן שביקורת שכזו עשויה להרתיע ממעשי שחיתות ומהתנהגות בלתי ראויה.

האם הקפיד השופט סגל על חזקה פרישנית זו לטובת חופש הביטוי בריונו בתחולת הוראות החוק?

החלטתו של השופט סגל לחייב את נודלמן בגין הוצאת לשון הרע הושתתה על רחיית שתי הגנות מרכזיות שהחוק מטיר להקים לנתבע בתביעה מעין זו – הגנת "אמת ריברית" מצד אחד, והגנת "הבעת דעה על התנהגות התובע בקשר לעניין ציבורי" מצד שני. בית-המשפט העליון כבר עמד כמה פעמים על הקושי לסווג אמירה כלשהי כתיאור עובדתי גרידא או כהבעת דעה גרידא, ומכאן הקושי להחליט איזו מבין שתי ההגנות הללו רלבנטית למשפט. יצוין כי השופט סגל נמנע בהחלטתו מלהכריע בסוגיה זו לגבי כל אחד מהמשפטים הבודדים מתוך הספר שעליהם נסבה התביעה. הוא מסתפק בהערה לגבי הקטע הראשון מן הספר שצוטט לעיל, כי "יש בדרך זו משום הצבת שאלות רטוריות, אשר משתמע מהן כי אחת או יותר מאותן שאלות הן למעשה טענות עובדתיות של ממש".

לדעתנו מסתברת יותר הפרשנות, שלפיה מדובר בסברה בלבד של נודלמן, אפשרות המתחזקת נוכח האופי הספקולטיבי הכולל של המבוא לספר, שבמסגרתו נכתבו הדברים, נוכח העובדה כי האפשרויות העובדתיות המובאות כאן סותרות למעשה זו את זו, ואף מובאות כעמדות של אחרים ("יש אומרים..."), ובעיקר נוכח העובדה שנודלמן עצמו מצהיר, כאמור, כי בנוגע לשרנסקי "אין איש יודע את המקור האמיתי לכוח-השפעתו ולקשריו".

בית-המשפט העליון, בפסקי-הדין בעניין שרון נ' בניזמן, קבע כי במקרה שבו ניתן לסווג אמרה מסוימת הן כקביעה עובדתית והן כהבעת עמדה, הרי ששיקולי מדיניות משפטית יכריעו את הכף. השיקולים שהוצבו באותו מקרה, ושהביאו לסווג את האמרה כהבעת דעה, תקפים גם לענייננו: העובדה כי מדובר בפרסום ביקורתי כלפי איש ציבור, והעובדה כי אותה אמרה מתייחסת לאירוע היסטורי. על אף הקושי בסיווג

(עובדה או דעה) מבקר בית-המשפט את נודלמן על כך שהתקשה בקניטת עמדה אחידה וחרה בעניין זה.

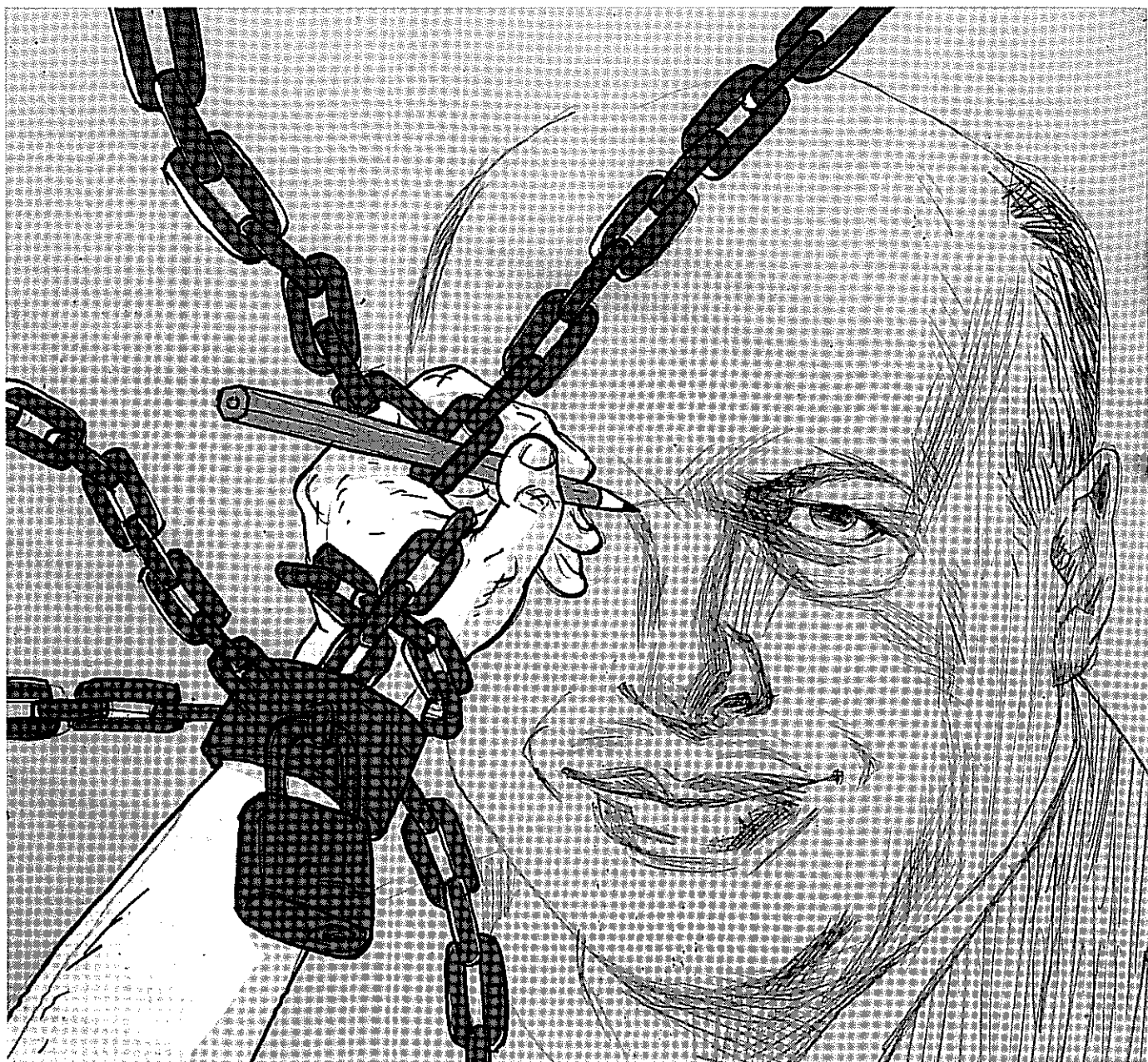
למרות שמתבקש היה לראות ברבריו של נודלמן דעות, העדיף השופט סגל לפתוח בהתייחסות לאמרותיו של נודלמן תחילה כקביעות עובדתיות. בהתאם לכך, ההגנה הראשונה שאת תחולתה הוא ניגש לבחון היא ריזוקא זו הקשה יותר להוכחה לנתבע בתביעות לשון הרע – הגנת האמת בפרסום. בית-המשפט הקדים והצהיר כי אין כלל מקום לבדוק אם קטעי הפרסום שבמוקד התביעה הם אכן נכונים, משום שנודלמן "אינו מתיימר להציג בפני בית-המשפט תשתית ראייתית שיהיה בה כדי לתמוך בהגנת אמת בפרסום". זו קביעה שעושה עוול לנודלמן, שהביא 17 עדי הגנה מטעמו לחיזוק הטענות שהעלה בספר, כאשר השופט סגל עצמו הקציב להם סד זמנים לחוץ ביותר (ראו ויכוח בינו לביין בא

כוחו של נודלמן – פרוטוקול דיון מיום 22.1.02, עמ' 122-123). בהקשר זה יש גם להזכיר את פרשת "מסמכי פוטין" שעלתה במשפט – מסמכי החקירה והמשפט שנערכו לשרנסקי בברז'ינ, ואשר הועברו אליו על-ידי ראש סוכנות הביון של רוסיה (הנשיא הדיום) ולדימיר פוטין, עשרים שנה לאחר מכן.

שרנסקי נגד נודלמן

חבט ביקורתי על פסקי-הדין המחמיר ביותר שניתן עד כה בישראל במשפטי דיבה

איור: אסף חנוניה

אם יש בכך כדי לבסס את מהדיבות נגינן הוגשה התביעה דנן. כאמור, מסגרת התביעה היא הגודרת את נושא הדיון דנן. על כן, טיעונים החורגים ממסגרת זו אינם רלבנטיים. דברים אלה לוקים בשניים: ראשית, אין כאן "הישברות בחקירה", שהרי שרנסקי עצמו העיד בפני בית-המשפט כי כתב את המסמך לאחר שחקירתו כבר הסתיימה (פרוטוקול דיון מיום 30.12.01, עמ' 4). גם תוכן המסמך אינו מתיישב עם "הישברות" בחקירה. שנית, קשה לראות מדוע ראה מחשידה לכאורה זו לשיטוף פעולה מצד שרנסקי עם הקג"ב חורגת ממסגרת התביעה. בית-המשפט עצמו מציין כי: "...השאלה אם איזכור מחדש של אותם שמות (שלטענת שרנסקי היו כבר ידועים לקג"ב) בגסיבות האמורות סיכן במשהו את חייהם של אותם אנשים שאוזכרו, אף היא שאלה למחקר היסטורי בעניין".

טעמו השני של השופט סגל לאי-בחינת הראיות

לעניין הגנת "אמת בפרסום" הוא שהדבר הוא עניין למחקר היסטורי לענות בו, ובית-המשפט חסר את הכלים לכך. זהו כבר נימוק סביר יותר כשלעצמו, ▶

השופט סגל מציין בהחלטתו כי נודלמן "בחר להגיש מספר מסמכים מצומצם ביותר מכלל מסמכי פוטין", זאת בשעה שהוא עצמו דחה את נסיונו של נודלמן להגיש לבית-המשפט את אחד מן החשובים, לכאורה, ממסמכי פוטין, שנראה כנאום ההגנה של שרנסקי בפני בית-המשפט הסובייטי. בית-המשפט החליט כך על סמך טענתו של שרנסקי כי "זה מה שכתבה אשה שישיבה שם באולם ולקחה כמה משפטים כמעט בלי קשר מהנאום הגנה שלי שהיה יותר משעה" (פרוטוקול דיון מיום 8.1.02, עמ' 17). זאת למרות ששרנסקי עצמו הוא זה שפרסם מסמך זה באינטרנט.

כמו כן נראה כי השופט סגל המעיט יתר על המידה בערכו של אחד מהמסמכים האלה, שהוגש על-ידי ההגנה לבית-המשפט – מסמך 34/1 – "בקשה בדרך השתדלות" שכתב שרנסקי והגיש ביום 1.6.1978, לאחר שהסתיימה חקירתו על-ידי הקג"ב וטרם העמתו לדיון, אל מנהל החקירה מטעם הקג"ב. במסמך זה מבקש שרנסקי מהקג"ב לחקור פעילי עלייה נוספים, שאת שמותיהם הוא מפרט. כותב סגל: "אף אם יש כראיות אלו כדי להעלות לכאורה השערה לפיה התובע 'נשבר' בחקירתו ומסר שמות – עובדה שאני רחוק מאוד מלקובעה – ספק בעיני

מעצמו עיסוק בסוגיות עובדתיות מסוימות בהסתמך על כך שמדובר באירועים היסטוריים, ומצד שני הוכיח את נודלמן על אי השתרלות מספקת בסוגיות אלה. העיסוק בנושא היסטורי – במקום להועיל לנתבע הפך לו לרועץ.

נעבור לדינו של השופט סגל בשאלת התקיימותה של

הגנת "הבעת דעה" בקשר לעניין ציבורי. אורי שנהר, בספרו "דיני לשון הרע", מציין כי "בתי המשפט ראו חשיבות מיוחדת לביקורת בנושאים ציבוריים, ולפיכך נראה, כי ביישום הגנה ספציפית זו ייתן בית המשפט לחופש הביטוי משקל רב מכפי שיינתן לו בעניינים אחרים" (עמ' 322). דא עקא, שגם את ההגנה הזו החליט השופט סגל לשלול מנודלמן, בנימוק שהדעות לא הוכחו בתום לב, כדרישת החוק, ובנימוק שהדעות אינן סבירות, כדרישת הפסיקה.

נפתח כדרישת תום הלב. כבואו לשלול את תום לבו של נודלמן, קובע בית המשפט שנודלמן לא האמין באמיתות אמירותיו. בית המשפט מסתמך, בין השאר, על מכתב ששיגר נודלמן לשרנסקי כחצי שנה טרם פרסום הספר, ובו הוא כותב: "לפי דעות מסוימות, היית יכול להיות סוכן של הקג"ב, לפי דעות אחרות – של שירותי הביון האמריקאיים, לפי דעה שלישית – של 'המוסד', ולפי דעות אחרות – אף של שלושתם גם יחד. מה תגובתך לטענות אלה, אשר לפי דעתי האישית – אינן תואמות את המציאות?". ספק אם ניתן לראות בכך ראייה משכנעת. ראשית, נודלמן בספרו אינו מחייב עצמו לאף אחת מאותן טענות, ומעלה אותן כדעות סותרות המושמעות על שרנסקי, מבלי שיקבע אף אחת מהן כמסמרות. אם יש דעה אחת מגובשת שניתן ליחס לנודלמן מקריאת המבוא, שבמסגרתו מופיע אותו קטע, הוא ששרנסקי הוא דמות עלומה, אפופת סימני

שאלה, שקיים לגביה פער בין התרמית וכין המציאות. זוהי גם התזה המרכזית של הספר, ואחד הכשלים בהחלטת השופט סגל הוא הימנעותו מלעמוד על מגמת הפרסום בכללותו, להבדיל מהיצמדות פרטנית לשורה כזו או אחרת מתוכו. כאמור בספרו של שנהר, "נתבע אינו מוגבל לקטעי הפרסום בגינם נתבע, והוא זכאי להסתמך על הפרסום בכלל" (עמ' 217). אילו קיבל בית המשפט את התזה הכללית של נודלמן, לא היה שולל את תום לבו של נודלמן בהתבסס על כך שנודלמן נמנע מלהפוך את סימני השאלה שהציב בספרו על דמותו

של שרנסקי לסימני קריאה. שנית, יש טעם בראיית הסיפא במכתבו של נודלמן לשרנסקי כבאה לרכך את חומרת הטענות וכמיועדת להגדיל את הסיכוי לקבל את תגובתו.

בית המשפט מייחס לנודלמן גם אי נקיטת אמצעים סבירים טרם הפרסום לבירור אמיתות. גם קביעה זו בעייתית. הקורא בספרו של נודלמן נחשף למלאכת נמלים של עיון במסמכים, השוואת מקורות, ראיונות, ואף השופט סגל עצמו ייחס לנודלמן "פדנטיות אובססיבית". נוסף ונציין כי בית המשפט העליון כבר פסק, בעניין "הארץ" נ' חברת החשמל, ש"אם מסתבר שהנתבע אכן עשה מאמצים לכרוך מראש את אמיתות טענותיו, הרי אות וסימן הוא שעמד באחד ממבחני תום הלב". זאת ועוד, האמצעים הסבירים לבירור אמיתות הפרסום עשויים להתבטא גם באופנים אחרים, למשל "כאשר המפרסם פונה לקבל תגובה והנתבע מסרב להגיב, עצם הפנייה יכול לשמש כאמצעי סביר לבירור האמת" (שנהר, 272). אמצעי זה התקיים כאן: נודלמן הפנה אל שרנסקי שאלות, ויועץ התקשורת של שרנסקי הודיע לו ביום 13.10.98 כי "אין כוונתו של השר שרנסקי להגיב על שאלותיך". במקרה דנן, השופט סגל סירב להעניק משקל לאינדיקציה זו בנימוק האסתטי הבא: "פנייתו של הנתבע אל התובע, בדרך בה פנה, לא התאפיינו כשרטוט של מאבק חשוק-שיניים בלתי מוסווה שבין שואל תמים לנשאל, אלא נשאו בחובן אופי מקנטר, מתנכל ומשמיץ, מלוות במאסה של טרוניה, מעין מועקה עמומה וסתומה, כבואו לרקום קודים שקופים וחשופים סביב דמותו ומעמרו של התובע". תיאור זה אינו נתמך בדוגמאות שמביא נודלמן בספרו לשאלות שהפנה אל שרנסקי (עמ' 214 לספר), וכפי שראינו – ניסוח

אך יש בהעלאתו צרימה לנוכח רברי הביקורת שמפוזרים לאורך החלטתו של השופט סגל על כך שנודלמן לא סיפק די ראיות לביסוס דבריו (לא זימן מספיק עדים, לא הגיש מספיק מסמכים, וכו'); כלומר, על נודלמן לעמוד בסטנדרטים שביתי המשפט פוטר את עצמו מלעמוד בהם. שהרי מזה נפשך – אם בית המשפט מתקשה לטפל בסוגיה ראייתית כלשהי, גם הנתבע יתקשה בכך, ולא זו בלבד שאין מקום לזקוף זאת לחובתו של הנתבע, אלא שמטעמי מדיניות משפטית במקרה דנן אפשר ונדרש אף להקל עליו את נטל ההוכחה. שיקול זה תקף ביתר שאת בענייננו, עת מדובר לא רק בפרשה היסטורית ובאישיות ציבורית, אלא גם בייחוס קשרים עם ארגוני ביון ועם "המאפיה" – קשרים שמטבע הדברים קשים מאוד להוכחה; קשים יותר ממה שהעריך בית המשפט. לרוגמה, הנחתו של בית המשפט, שאסירים כמעצור או ככלא הם מקור מעולה למידע על אסירים המשתפים פעולה עם השלטונות, היא אופטימית מדי ובלתי משכנעת. הגיונה של שיטת ההפעלה של משתפי פעולה מחייבת את הסתרת זהותם מכלל האסירים. פסיקה מחוזית ישנה שניתנה לפני חקיקתו של חוק איטור לשון הרע (היועץ המשפטי נ' בילצקי) קבעה כי נטל ההוכחה אינו משתנה כאשר קיים קושי אמיתי בהוכחת הטענות, שכן קושי כזה צריך להילקח בחשבון מראש על-ידי המפרסם. דוגמה שיש מקום להרהר כיום אחר הלכה זו, שכן יש בה כדי לצמצם את תחולת הגנת "אמת דיברתי" לקביעות עובדתיות פשוטות וקלות להוכחה, בעור שעוקצו של חופש הביטוי טמון לא אחת דווקא בקביעות עובדתיות נועזות ומורכבות שמסוכך להביא בפני בית המשפט אישוש שלם למלוא משמעותן.

המקרה שלפנינו סיפק כמה וכמה צמחים של הכרעה בין חופש הביטוי לזכות לשם טוב ודומה כי בכלום הלך השופט צבי סגל בדרך הזנחת את הענקת המשקל הראוי לחופש הביטוי לטובת שמירה על כבודו של איש ציבור ועל כוחה הפוליטי של מפלגתו

טל, לרוגמה, את הטענה המייחסת לשרנסקי קשרים עם המאפיה הרוסית: נודלמן הצליח להוכיח כאן תרומה מגרורית לרנר בסך 300 אלף שקל לעמותת "עולמי" ששרנסקי עמד בראשה, אלא שהשופט סגל אינו מתרשם מכך, בראש ובראשונה משום שנודלמן "לא הוכיח, כי אותו גרורית לרנר אכן משתייך למאפיה הרוסית". ספק רב אם היה מקום לדרוש מנודלמן הוכחה מיוחדת שכזו, במיוחד על רקע העובדה שלרנר, שהודשע בעברות חמורות, נחשב ונתפס בציבור כקשור למאפיה הרוסית, והא ראייה – שרנסקי עצמו העיר כי ניתק את קשריו עמו "בגלל שלא מצא חן בעיניו שהוא לא היה מוכן מיד ללכת בפומבי ולהכחיש שהוא איש מאפיה" (פרוטוקול ריון מיום 16.9.01, עמ' 8). דרישה ראייתית דומה העלה השופט סגל בנוגע לאדם בשם גרגורי לוצ'אנסקי, שהוגדר בנובמבר 1996 על-ידי "יריעות אחרונות" כמס' 1 ברשימה של עשרות אנשים שהמשטרה חושדת כי הם קשורים למאפיה הרוסית. נודלמן טען כי האיש תרם לשרנסקי 100,000 דולר, שרנסקי בעדותו הכחיש זאת (שם, עמ' 14), ומאוחר יותר הוגש מטעם ההגנה תצהיר של לוצ'אנסקי המאשר תרומה שכזו, בצירוף עותק מאישור ההעברה הבנקאית. השופט סגל סירב לקבל זאת כראיה, עקב "השלב המאוחר של המשפט" (לאחר תום שמיעת הראיות ואחרי שהוגשו סיכומי התובע) שבו הוגשה את עדותו של אדוארד קונצוב, שלפיה טמע על דבר התרומה הוא משרנסקי עצמו, מתאר בית המשפט, משום-מה, כעדות מפי השמועה.

טיפולו של השופט סגל בסוגיית הגנת האמת בפרסום מותיר את הרושם כי מצד אחד, לא אפשר לנודלמן להציג את מלוא ראיותיו, ומצד שני, ביקר את נודלמן על צמצום התשתית הראייתית שסיפק בסופו של דבר. זאת ועוד, בית המשפט חסך

בלתי רלבנטיים. כך, למשל, מרחיב השופט סגל בפסקדינו את היריעה וזוקף לחובתו של נודלמן אף את כותרת הספר ואת התמונה שעל עטיפתו הקרמית – דברים החורגים ממסגרת התביעה. כפרמטר נוסף להגדרת סכום הפיצוי הוא מרחיב את הדיבור אף על "רשעותו" של נודלמן, שהתבטאה, לדירי, בתיאור שכתב בספרו על המראה וכושר הביטוי של שרנסקי: "גובהו לא יותר ממאה ושישים סנטימטרים, קידה, עילג ככל השפות שאותן הוא רובר". בית-המשפט

העליון פסק (בעניין הוצאת ספרים "החיים" נ' רשות-השידור) כי לעג וסאטירה, אף אם הם חסרי טעם, אינם מעידים על חוסר תום לב. סגל, לעומת זאת, מרחיק ומייחס לתיאור הזה מגמה אנטישמית: "אף אם נשפף את עינינו עדיין נתקשה להאמין איזו קונטציה צפה ועולה אל מול עינינו; אכן, לא אחר מאשר זו של היהודי נטול החן ושטוף היומרות והתכונות". באותה רוח של הפלגה מוצא סגל סממנים אנטישמיים אף בהופעתה של מובאה מתוך "הנסיך" של מקיאבלי כפתח הספר ("הנסיך חייב לגלות כלפי חוץ תכונות נעלות... אלא שבמקרה הצורך הוא חייב להיות מסוגל לפעול באופן הפוך לתכונות אלה"), ובה שערותו של נודלמן כי "הנסיך" מהווה לשרנסקי מקור השראה. הגיונו של סגל, המביא אותו להקיש מכך על מגמה אנטישמית מצדו של נודלמן, הוא זה: דמותו של מקיאבלי מככבת בספר משנת 1846 מאת מוריס ז'ולי, שהיווה את אחד ממקורות הזיוף הספרותי האנטישמי הנורע, "הפרוטוקולים של זקני ציון". "מסתבר אפוא", כותב סגל, "כי על דברים אלה של מקיאבלי מבוססים גם 'הפרוטוקולים של זקני ציון'. אכן, העובדה שספרו של הנתבע ראה לנכון לשייך את התובע ואת פועלו לדוקטרינה של מקיאבלי – באומרו כי התובע מנהל בה את סירת חייו – מותירה ללא ספק על קוראי הספר רושם קשה". אכן, קישור מזור, שניתן לפקפק בסבירותו, עושה כאן בית-המשפט. אם התייחסות למקיאבלי נכרכת ב"פרוטוקולים של זקני ציון",

והיא מלמדת על נטייה אנטישמית, אנה אנו באים מבחינת חופש הביטוי? אלא שאפילו אם נקבל את קביעתו של השופט סגל בדבר "רושם קשה" שמוותר הספר על הקורא, ראוי להזכיר כי פרסומים בעלי "רושם קשה" הם אלה המהווים את הלזו של השמירה על חופש הביטוי, והגנה עליהם היא המקנה לו ערך. המקרה שלפנינו סיפק כמה וכמה צמתים של הכרעה בין חופש הביטוי לזכות לשם טוב – הכרעה בנוגע לסוג הביטוי ולאופי ההגנה הקמה לנתבע, האופן שבו יש לפרש אמירות המשתמעות לשתי פנים, הכרעה בנוגע לדרגת נטל ההוכחה, הכרעה בנוגע לסך הפיצויים הנפסקים – ורומה כי ככולם הלך השופט סגל בדרך הזונחת את הענקת המשקל הראוי לחופש הביטוי לטובת שמירה על

טיפולו של השופט סגל בסוגיית הגנת האמת בפרסום מותיר את הרושם כי מצד אחד, לא אפשר לנודלמן להציג את מלוא ראיותיו, ומצד שני, ביקר את נודלמן על צמצום התשתית הראייתית שסיפק בסופו של דבר

יכבודו של איש ציבור ועל כוחה הפוליטי של מפלגתו. לפסקדינו עלולה להיות השפעה מצננת מובהקת על חופש הביטוי הנוגע לתיאור התנהגותם של אישים פוליטיים. בהתחשב בגובה הפיצוי שהושת על נודלמן, מי יעז לנסות ולחדור מבעד לתרמיתם של אנשי ציבור?

מרכזי קרמניצר הוא פרופסור בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית ועמית מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה; אלי לינדר הוא משפטן

מרכז שנגקט עליידי נודלמן בפנייתו אל שרנסקי מפורש עליידי בית-המשפט נגד נודלמן.

זאת וגם זאת: השופט סגל גם זנח אינדיקציה רלבנטית לענייננו שנקבעה בפסיקה לקיום תום לב אצל המפרסם. בית-המשפט העליון פסק בעניין צור נ' הוברג כי נוהג של המפרסם להתריע על תופעות שליליות בחברה, ולהגיב עליהן במכתבים לנוגעים ברבר, עשוי ללמד על תום לב. נודלמן, כעולה מהעובדות המצוינות בגב הספר ואשר עליהן לא היה חולק במשפט, הוא בריוק איש שכוח: פרסם ספר על גילויי שחיתות במערכת הבריאות בישראל, מאות כתבות ומאמרים בנושאים מגוונים העומדים על סדר-היום הציבורי, ובשנים האחרונות "מתריע השכם והערב על האיום הטמון בהשפעה שעשויים ליצור חוגים פוליטיים, מדיניים ופוליטיים המצויים ברוסיה" על החיים בישראל.

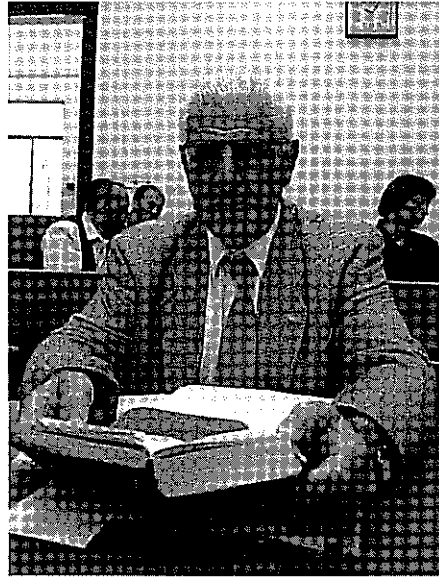
לכך מן הקביעה שנודלמן לא היה תם לב, נימוקו השני של השופט סגל לשלילת הגנת "הבעת הרעה" ממנו היה שנודלמן לא עמד בתנאי ש"הרעה המובעת היא כוון, שניתן היה להסיקה באופן סביר מן העובדות עליה היא מסתמכת". תנאי זה הוא יציר הפסיקה. בשאלת טיב הקשר בין המסקנה הסבירה ובין הנתונים, ניתנו בפסיקה כמה תשובות, המשקפות רדרגות שונות של זיקה הגיונית ביניהם. ברור שככל שהזיקה הגיונית הנדרשת היא הדוקה יותר, מצבו של נתבע, המבקש

לחסות בצל הגנת "הבעת רעה בעניין ציבורי", מחמיר. מן הראוי היה לאמץ כאן מבחן ליברלי, כדוגמת זה שהוצע עליידי השופט שמגר בעניין חברת החשמל נ' "הארץ", לפיו ההגנה תישלל רק כאשר הבעת הרעה תחרוג "מכל קשר הגיוני אפשרי עם הנתונים". השופט סגל, לעומת זאת, נוקט כלפי נודלמן גישה מחמירה, ויש שהוא מרוקן ממש את הגנת "הבעת הרעה" מתוכן והופך אותה לגרסה של הגנת "אמת כפרסום". למשל, בנוגע לרעה שמביע נודלמן בספרו כי שרנסקי שימש בתפקיד מלשין בכלא, זאת על סמך דבריו של שרנסקי עצמו באוטוביוגרפיה שכתב, שהתפקיד של "תורן צריף" שמילא במשך כמה חודשים היה שמור לאנשים ששלטונות הכלא חפצו ביקרם או לאנשים חולים. השופט סגל מבקר את נודלמן כי לא עשה די "כדי להוכיח את שיתוף הפעולה הנטען", זאת בשעה שבמסגרת הגנת "הבעת רעה" אין הוכחה שכונן נדרשת כלל, וכל שנדרש הוא לעמוד על סבירות הרעה עצמה – תנאי שנראה כי התקיים כאן.

לא ניתן לתתם רשימה זו מכלי להביע הסתייגות נמרצת מסכום הפיצויים האסטרונומי שהושת על נודלמן. זאת, כמובן, תוך הנחה, לצורך הדיון, שהטלת החבות כשלעצמה היא מוצדקת.

ראשית, בנוגע ל"ישראל בעלייה", עצם פסיקת הפיצויים לטובתה היא מוקשית. החוק קובע כי תאגיד, ומפלגה פוליטית בכלל זה, לא יפרע פיצויים בשל העוולה האזרחית של פרסום לשון הרע, אלא אם זו גרמה לו "נזק" כהגדרתו בפקודת הניזקין. נפסק כי כאשר מרובר בתאגיד פגיעה בשם טוב מהווה "נזק" רק אם פגיעה בנכסיו או בעסקיו של התאגיד, קרי – רק אם נגרם לו נזק ממוגני. במקרה רגן, לא זה סוג הנזק שבו מרובר.

שנית, בנוגע לשרנסקי, אין מרובר רק בקושי שמעורר הסכום העצום שנפסק לטובתו, ללא הסתמכות על ראיות ברבר פגיעה ממשית בשמו הטוב. המפלגה שבראשה עמד אף הגדילה את כוחה בבחירות שהתקיימו לאחר צאת ספרו של נודלמן לאור. הקושי גובר לנוכח המשקל שהוענק בפסק-הדין לשיקולים הנראים

יוני נודלמן: כנ הגנתו נדון

דינת הקהל

■ אוזנין ושות' מחכים

מעניין להיזכר בפריטים רבים שנעלמו מחיינו: חוגה של טלפון, דפי סטנסיל, פטיפון, נעלי "גלי". וגם בתוכניות רדיו לילדים ובעיקר בתסכיות, בדיבובם של יצחק נוי ורעיה אדמוני הנפלאים, ובאפקטים הקוליים שכליכך הרשימו אז: חריקת הרלת הנפתחת והלמות פרסות הסוסים. תסכית רדיו, למי ששכת, הוא שידור עלילתי שבו דמויות

מדברות כמו בהצגה בשילוב עם אפקטים קוליים. תסכית הרדיו לילדים הם זיכרון בלבד, לא רק מפני שבגרנו אלא מפני שהם אינם משודרים יותר. הפקות התוכניות לילדים ברשת א' של קול-ישראל החלו גוועות בשנות השמונים ומאז נפסקו סופית כחלק ממנגנון של "ברירה טבעית": האינטרנט והכבלים לא הותירו סיכוי לתסכית הרדיו. הן נהפכו למיושנות ואטיות בעיני ילדים שהתמכרו למיידיות ולתזויות של אמצעי התקשורת החדשים.

כיום אין שידורים ברשת א' המיועדים לילדים עד גיל 11, למעט רצועת שידור קצרה של 12 דקות בשם "סיפור אחד ורד", המוקרא על-ידי רעיה אדמוני בשמונה ורבע בערב – לעומת שעה וחצי יומית שהוקצו לכך עד שלהי שנות השמונים.

במדינות אחרות, לעומת זאת, למרות שלל הגירויים, מתגלה בשנים האחרונות מציאות רדיפונית שונה לחלוטין. בחוף המערבי של ארצות הברית, למשל, משודרות תוכניות רדיו, ובהן תסכיות לילדים, שזוכות להצלחה מסחררת – ומדובר במאות תחנות. ההסברים הניתנים לתופעה: תקציבים מוגדלים למטרות חינוכיות, התעייפות מצפייה בטלוויזיה, ואולי מטרת מבוססת של האונה לרדיו ולתסכיות רדיפוניים שמצאה את דרכה גם אל הילדים.

קשה להעריך מה היתה מידת ההצלחה, לו היו מתחדשים בקול-ישראל השידורים לילדים בהיקף רחב והיו משודרים בהם תסכית רדיו עכשוויים, אך כדאי שאחד מערוצי הרדיו הציבוריים או המסחריים ירים את הכפפה. לא רק בגלל התום שיש בהם אלא, בעיקר, מפני שמדובר במדיום תקשורת שמפעיל את הרמיון ומאפשר מנוחה קלה מהמסך המרצד.

נדב שטרית

נדב שטרית הוא רכז העין השביעית

■ האי-גיון של ציר הרשע

הדיווח על פיצוץ הרכבות במרדכי בחודש שעבר הועמד בסימן ה"ניין אילכן" המונומנטלי. התקשורת הישראלית אימצה את פרשנותו של שגריר ישראל בספרד ובחרה לתאר את האירוע כ"11 בספטמבר של ספרד". בזאת נטבל הפיגוע בספרד כפרק נוסף בסיפור-העל של הטרור העולמי, שבו תמיד "באים לידי ביטוי הטוב והרע בצורה כה ברורה", כאשר "אנשים שאיננו מכירים טובחים אנשים שאנחנו מכירים", כפי שאמר שרדן חרשות אמריקאי לאחר המתקפה על מרכז הסחר העולמי.

זה לא שהקורבנות האירופים מוכרים לנו יותר מן המפגעים המוסלמים, אבל מן הריווח משתמע שזורתם של האחרונים עקרונית, בעוד שזו של הראשונים תלויה ברבר. בן-לילה הפכה ספרד, למרות מחאתם של רבים מאזרחיה, לאומה-אחות ב"קואליציה הבינלאומית נגד הטרור" – הגרסה האמריקאית לקבוצת האנשים ש"אנחנו מכירים" הנלחמת נגד האנשים שאיננו רוצים כלל להכירם. העובדה שבתחילה זיהתה הממשלה הספרדית את האירוע בהקשר לגמרי מקומי (מאבקה של המחותרת הבאסקית), והעובדה שזמן קצר לאחר הפיגוע בחור הספרדים ברוב גדול להחליף את ממשלתם (ובכך הצביעו נגד זיהוי ספרד עם חילות הצדק האמריקאיים) התכווצו ונרחקו לנוכח כוכב משקלה של האנלוגיה. אמרת מדריך ומיד קיבלת גורדי שקקים מתמוטטים, אמרת 11 בספטמבר ומיד צצו רכבות מפוחמות. מעתה ייתכן רק גורל אחד משותף.

היו שהגדילו עשות, ומתחו את ההיגיון של האנלוגיה כדי להוכיח שהקשר בין שני האירועים עמוק מן הנראה לעין. הם הצביעו על הרמיון בתאריך התרחשותם של שני הפיגועים (ה"11 לחודש תחור להיות תאריך מקולל", "מעריב", 12.3), או ביצעו תרגיל חשבוני מחוכם והראו כי חלפו בדיוק 911 ימים מן ה"11 בספטמבר 2001 ועד ה"11 במרץ 2004 (גליצה"ל, 13.3). צירופי המקרים האנקדוטי ליים הללו קיבלו איזו איכות מיסטית ונטענו בערך הסכרי כאשר מוקמו בהקשר הנכון, זה של סיפור הטרור והצדק.

אולם בשבילנו אין זה מספיק שהפיגוע במרדכי הוא "כמו" הפיגוע במגדלי התאומים. הוא חייב להירממות באופן כלשהו, או לפחות להזכיר במשהו, גם את האסונות המקומיים שלנו כדי להפוך לרלי-בנטי מבחינה חרשית. צילום של קרון רכבת מפוחם מלווה בכיתוב "מבצע 'רכבות המוות' הוא רק ההתחלה" (הלכות מתוך ההצהרה שפרסם ארגון אלקאעידה, "מעריב", 12.3) הוא דוגמה מופתית לעיתונות חכמה: הצילום זורק את הקוראת היישר

ישנו היגיון אחד שבאמצעותו ניתן להבין את "הטרור", גם אם קשה לאתר מקור אחד שממנו הוא פורץ, וגם אם מסמניו מופיעים בתנאים וסביבות שונות, מבטאים מניעים שונים ואף סותרים, ומתאפיינים אחרת בכל פעם. זהו האי-גיון של "ציר הרשע", המחבר את אלקאעידה, חיזבאללה, החמאס והילדים הפלסטינים חסרי העתיד שזורקים אבנים במחסום.

טל ארבל

טל ארבל לומדת לתואר שני במכון להיסטוריה ולפילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת תל-אביב

אל הזרועות החמימות והמוכרות של תמונות האוטובוסים המפויחים "שלנו"; והכיתוב מזכיר לנו ולא גותן לשכוח שאוטובוסים, ועל אחת כמה וכמה רכבות, מובילים תמיד, בסופו של דבר, אל האסון הגדול מכולם: כל חיבור בין כלי רכב ציבורי למות הוא עניין יהודי, או למצער ישראלי.

ואם הרמיון המטאפורי הזה אינו מספיק, ניתן להצביע גם על רמיון סיבתית: הפיצוץ במרדכי הוא כמו הפלת מגדלי התאומים וכמו הפיגועים אצלנו מכיוון שהם כולם קשורים. בסיפור-העל של הטרור הגלובלי הכל קשור. הפרטים האפוריים נארגים בו זה בזה לשרשרת סיבתית ארוכה, ומקבלים את משמעותם מזיקתם לאמת טרגי-היסטורית אחת.

עד לפני כמה חודשים הופיע בערוץ המחשבים של אתר האינטרנט Ynet מדור מקורי (כזה שאיננו נמנה עם תכניו של עיתון האם, "ידיעות אחרונות"), שסוקר בלוגים. בלוג, שם קיצור ל-Web-Log, הוא יומן אישי המועלה לאינטרנט, להנאת ציבור הקוראים. הוא מאפשר את אופציית הכתיבה האישית האנונימית, ומזמין אליו קוראים, שיכולים גם להגיב על התכנים. בלוג הוא מעין גרסה וירטואלית לשירת קרייקי. אין מבחני קבלה, כל אחד יכול לכתוב, ובאותה מידה, כל אחד יכול גם לקרוא. וכאן נכנסה לפעולה פינת ההמצאות לבלוגים של Ynet, תחת הכותרת "היומנאים", שאותה כתב

ארז ארליכמן, כתב באתר ובעל בלוג משל עצמו. כמות הבלוגים של גולשים ישראלים ברשת היא עצומה. מלבד אתרים עצמאיים, מעניקה הרשת כמה לכתובת בלוגים גם באתרים כמו "תפוז" ו"ישראלוג". הניווט בין עשרות אלפי הבלוגים הקיימים הוא הגרסה הווירטואלית לחיפוש מחט בערימת שחת. מדור "היומנאים" הצליח לתמצת הוויה של יומן שלם בשורות אחרות, ואפשר לקהל הקוראים להציץ בבלוגים נבחרים ואיכותיים, מבלי לייגע את עצמם בשיטוט אינסופי בין מאות קישורים. הסקירות של ארליכמן היו חיוביות ומפרגנות, והוא קירב בין הבלוגים ברחבי הסייברספייס ובין קוראים פוטנציאליים. אלא שלא כל בעלי הבלוגים שמחו על הפרסום

שניתן להם. גולשת אחת הרחיקה לכת וסגרה את הבלוג שלה בזעם, בעקבות איינהעימות שנוצרה כאשר החשיפה של Ynet האירה על יומן הרשת שלה ורקור ענק ובלתי רצוי. יומן אישי הוא דבר פרטי, ובו טמונים סודותיו של הכותב, אך האם יש לכותב זכות על פרטיות היומן שלו כאשר זה מפורסם באינטרנט, והגישה אליו חופשית לכל? אם הכותב לא מעוניין בחשיפה, מדוע הוא מפיץ את הגיגיו על כמה ציבורית, שאליה עשוי להיקלע כל גולש מן השורה? הבלוג הוא צוהר לנפשו של האדם הכותב אותו, והוא מכיל פרטי מידע על עולמו, שעלולים לחשוף את זהותו. האינטימיות המתעתעת של האינטרנט גורמת לכותבים לחשוף פרטים על עצמם או על אנשים קרובים להם, שהם אינם מעוניינים לשתף בהם את העולם. אותה אינטימיות ציבורית היא גרעין הקסם של המרחב הקיברנטי, שמצמצם את תחושת המרחק בין בני-אדם.

המרד של ארליכמן אינו מופיע עוד באתר Ynet, וחבל. לא ברור אם הסיבה לכך היא התגובה של אותם יומנאים על הסיקור, אך ככל מקרה זו נקודה למחשבה לאוכלוסיית הגולשים המקומית: האם אפשר לפרסם תופעה תקשורתית ללא קורבנות חשיפה? ייתכן כי המרחב הווירטואלי הישראלי צפוף וטעון, והרמיון בינו ובין השכונה הישראלית הטיפוסית אינו רחוק. מתברר שקשה לשמור על סודות במדינה קטנה שאינטרנט מהיר מחובר לה לוודיירים.

ח א י ה א ל מ ו ז נ י נ ו

מאיה אלמוזנינו היא סטודנטית לתואר שני בתקשורת באוניברסיטה העברית

מה הן המלים אם לא שתיקה

לפתוח עיתון יומי כל בוקר ולקבל במנות גדולות את צרורות היום האחרון, זו אף פעם לא יכולה להיות פעילות משעממת. כל יום כותרת גדולה אחרת באותיות נחרצות מכסה את דפי השער וכל יום מצטרפת לכותרת תמונה דרמטית אחת לפחות. איי אפשר להגיד שהעיתונים מרשים לנו ליהנות משגרה; גם מי שמייחל לה, לא יקבל אותה מהעיתונים הגדולים.

העיתונות הכתובה, שהוסיפה לעצמה קצת צבע ללחיים, מנסה עם השנים לתפוס נתח גם מהעיתונות המצולמת. כיום, איי אפשר לעבור על דפי השער מבלי להיתקל בצילומים הגדולים שמעטרים את סיפורי היום ומבלי לשאול למה דווקא תמונה בגודל שכזה, האם התמונה רלבנטית לידיעה והאם הגודל כן קובע? דפי שער שלמים הפכו את עורם וצבעם, הכותרות גדלו וקיבלו רקע ארום ובין השורות שהידלדלו לאטן החלו תופסים את השטח מיני פוסטרים של אוכייקטים דרמטיים שרובם אינם הכרחיים להשלמת הסיפור הכתוב או הבהרתו.

העיתונות הווירואלית דחקה את כוחה של המלה הכתובה וחשיבות היריעה, ופינתה מקום לצילומים בולטים של גופות מחבלים מכוסות בסריו לבן או של אישיות חשובה, מי יותר מי פחות, מדברת בטלפון נייר לעיני המצלמות.

המגמה ניכרת לא רק בעמוד הפותח אלא גם בעמודים פנימיים עם ידיעות חשובות פחות. דוגמה מובהקת לכך היא הכתבה "ואז שרי פרצה בכי" שפורסמה ביום רביעי, 31.3 ב"ידיעות אחרונות". אנשי "ידיעות" החליטו, כנראה, שמאוד חשוב שקוראי העיתון יקבלו את הגב' שרי אריסון במנות גדולות ולפרטי פרטים. בכתבה נחשפת אריסון ככל רמ"ח נמשיה וקמטיה, וסיפורה נגול שוב על שני דפי אמצע צבעוניים ועורי כים למשעי. אין קשר בין חשיבות הכתבה או הגילוי החדשותי לבין פריסתה בעיתון, שלא לרבר על המניעים המפוקפקים לגודלה של התמונה. התופעה הזו, החוזרת על עצמה מדי יום, מוציאה מפרופורציות את הידיעות שמקבלות נפח ויוואלי גדול וגורמת לקורא להתבלבל בעדיפויות שעל סדר-היום. "חוק המינונים", שקיים בכל תחום בחיים, תקף גם בעיתונות: הכל עניין של מיגון ואיזון. אומרים שתמונה שווה אלף מלים, נראה שבין שני העיתונים היומיים הגדולים תמונה שווה אפילו קצת יותר. מסכן כבוד הנשיא, בגיליון הקרוב שיוצא לכבוד חג העצמאות עלול הפוסטר שלו לא להיות הפוסטר הכי גדול.

שרון לוי מיכאלוביץ

שרון לוי מיכאלוביץ היא תסריטאית וקופירייטרי

השגחה עליונה

ככל שגדל והולך השימוש בהוצאת צווי איסור פרסום, כך מתרבות ההפרות שלהם

י פ ת ח א ל ע ז ר

מי שעקב אחרי פרשת "שכירי החרב מבלארוס", הנאשמים בניסיון להתנקש בשוני גבריאלי ובאחים אלפרון, יכול היה לשים לב לתופעה מוזרה: בדיווחים שהופיעו בעיתונים על כתבי-האישום שהוגשו בפרשה, נעלמו שמו ותמונתו של אחד משמונת הנאשמים שפורסמו קודם לכן. כל מי שהיה מעורב ניין יכול למצוא את שמו של הנאשם בארכיוני העיתונים; גם בבוקר הגשת כתבי-האישום עוד מותר היה לפרסם את שמו, והוא הופיע באתרי החדשות באינטרנט; אבל בערב הוא נאסר לפרסום. מה החיגיון באיסור פרסום של מידע שכבר פורסם? אין היגיון. יש צו איסור פרסום.

כאנקדוטה הוו אין שום דבר יוצא דופן. היא מקרה אחד מרבים. שמות, תמונות, פרטי חקירה, פרשיות שלמות נמחקים בדרך דומה ומוסתרים מעיני הציבור – לא פעם ללא הצדקה מספקת. כל שדרוש הוא שוטר, או פרקליט, שיתייצב אצל שופט תורן ויצהיר שבטחון המדינה או טובת החקירה או שמו הטוב של חשוד מחייבים איסור פרסום. נדיים רים המקרים שבהם שופט מסרב לחתום על הצו, במיוחד כאשר המבקש הוא נציג המדינה. הביטויים "יד קלה" ו"חומת גומי" נשמעים לעתים קרובות

מפי עיתונאים מתוסכלים בהקשר של צווי איסור פרסום, ובצדק.

הבשורה הרעה היא שהשימוש בצווי איסור פרסום גובר והולך. תיקון לחוק בתי-המשפט שהתקבל בדצמבר 2002 מתברר בהדרגה כהכשר להוצאת צוויים גורפים בסיטונות, ובחסות התיקון הזה, זרם איסורי הפרסום מאיים להפוך לשיטון. למעשה מתפתחים במקביל שני תהליכים מדאיגים מנקודת המבט של חופש העיתונות. האחד, שדובר ונכתב עליו בשנים האחרונות, הוא החלשות מעמד הצנזור הצבאי, והנטייה של מערכת הביטחון להעדיף שימוש בצווי איסור פרסום גורפים בעניינים בטחוניים, במקום להסתמך על הצנזורה. הנחיה שנויה במחלוקת של היועץ המשפטי לממשלה משנת 1999, ונוהל שגובש בפרקליטות בשנת 2001, כופים על הצנזורה לשתף פעולה ולאכוף את צווי איסור הפרסום בעניינים בטחוניים – גם אם הם נוגדים את שיקול דעתה המקצועי.

"עם כל הכבוד לשופטים", אומר הפרופסור למשפטים מרדכי קרמניצר, שכיהן עד לאחרונה כנשיא מועצת העיתונות, "יש להם כנראה פחות מיומנות, התמצאות וביטחון מאשר הצנזורה, וכאשר גורם בטחוני מחווה את דעתו בפניהם, כמעט תמיד כמעמד צד אחר – הם נוטים לקבל את רעתו. בדרך זו נמנעים פרסומים שהצנזורה לא היתה מונעת את

פרופי מרדכי קרמניצר: הפעלת הצוויים היא מניפולציה שמונעת מהציבור מידע, לעתים משמעותי וחשוב, מבלי שתהיה לכך הצדקה עניינית

פרסומם. יש כאן מניפולציה שמונעת מהציבור מידע, לעתים משמעותי וחשוב, מבלי שתהיה לכך הצדקה עניינית.

תהליך שני של כרסום בחופש העיתונות, שלא הוקרשה לו תשומת לב מספקת, הוא השימוש הגובר שעושה המשטרה בצווי איסור פרסום גורפים בחקירות פליליות. "השוטרים למדו פטנט חדש", אומר בוקי נאה, כתב הפלילים הוותיק של "ידיעות אחרות" ב"תל-אביב". "יש מדיניות של צווי איסור פרסום. כל שוטר ליצן שלא רוצה שיירעו את הפדיחות שהוא עשה בחקירה, הולך ומוציא צו איסור פרסום. הולכים לשופט ומחזרטים לו בשכל על טובת החקירה, ונהיה מזה צו. התוצאה היא סופרי-אינפלציה של איסורי פרסום."

מבדיקה עם כתבים לענייני משטרה בכל אזורי הארץ עולה כי רובם המכריע סבורים, כמו בוקי נאה, שהמשטרה עושה שימוש יתר באיסורי פרסום. חלק מהכתבים אינם מודעים לכך שסיבה מרכזית לגידול במספר צווי איסור הפרסום היא תיקון לסעיף 70 בחוק בתי-המשפט, שהתקבל בכנסת לפני כשנה וחצי. לתיקון הזה יש שני חלקים חשובים מנקודת המבט של העיתונות. סעיף קטן (ה1) של החוק החדש מסמיך את בתי-המשפט לאיסור פרסום שמו של חשוד או פרטים מהחקירה נגדו אם הפרסום עלול לגרום לחשוד נזק חמור, שגובר על העניין הציבורי בפרסום; הכנסת לא הסכימה להצעה להגביל את השימוש בסעיף הזה במקרה שהחשוד הוא איש ציבור. הסעיף הזה כחוק ספג ביקורת נוקבת ממשפטנים, החוששים שסניגורים פרטיים יעשו בו שימוש לרעה כדי לאסור פרסום של חקירות בעלות עניין ציבורי מובהק.

אבל בינתיים דווקא החלק השני של התיקון, שנראה במבט ראשון כשינוי מינורי, מחולל מהפכה שקטה בתחום איסורי הפרסום. לפי בקשת משרד המשפטים שוגו כמה מלים בסעיף קטן (ה), העוסק באיסור פרסום מטעמים של פגיעה בחקירה. בנוסח הקודם של החוק, בית-המשפט היה מוסמך להגן על חקירה רק באמצעות

בוקי נאה, "ידיעות אחרונות": כל שוטר ליצן שלא רוצה שיירעו את הפדיחות שהוא עשה בחקירה, הולך ומוציא צו איסור פרסום

איסור פרסום שמו של חשוד או פרטיו המזהים; בנוסח החדש, בית-המשפט רשאי לאסור לא רק את פרסום פרטי החשוד – אלא גם כל "פרט אחר מפרטי החקירה". במלים אחרות, לבית-המשפט ניתנה לראשונה סמכות מפורשת בחוק להוציא צווי איסור פרסום גורפים מנימוקים של טובת החקירה. גם לפני דצמבר 2002 נתנו שופטים צווים כאלה – אולם הם עשו זאת ללא הסמכה מפורשת בחוק, ואיסורי פרסום גורפים על חקירות ניתנו במשורה. מאז תיקון החוק גדל והולך מספר צווי איסור הפרסום. לא פשוט להביא נתונים מדויקים: דוברי המשטרה, הנהלת בתי-המשפט ומשרד המשפטים טוענים כי אין ביריהם נתונים. נראה כי הגופים היחידים שניתן לשאוב מהם מידע בנושא זה הם כלי התקשורת, שחלקם מחזיקים קלסרים עם צווי איסור הפרסום שנשלחים למערכת. גם זה אינו מדר מדויק, משום שלא כל הצווים מגיעים למערכת ונשמרים.

בכל זאת, מבדיקה שטחית של הקלסרים באחד מהעיתונים הגדולים ניתן ללמוד על מגמה של עלייה במספר הכולל של צווי איסור הפרסום. אם בשנים 2000 ו-2001 נאספו בקלסר קצת למעלה מ-60 צווים בשנה, הרי שבשנת 2002 עלה המספר ליותר מ-80, ובשנת 2003 הוא האמיר מעל ל-110. רק בשלושת החודשים הראשונים של שנת 2004 נאספו בקלסר למעלה מ-30 צווים. רובם המכריע של צווי איסור הפרסום ניתנו לבקשת המשטרה.

העיתונאי והמשפטן משה רונן, המייצג את האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל בדיונים על חופש העיתונות בכנסת, אומר כי הנתונים שבידיו מלמדים על מספר גדול בהרבה של צווים שניתנים מאז התיקון בחוק. רונן מסר לוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת בנובמבר 2003 כי מבדיקה שערך עם בכירי "ידיעות אחרונות" עולה כי בכל שבוע יש לפחות עשרה "מעצרי סתר": אחד עד שלושה צווי איסור פרסום מתקבלים במערכת בכל יום. לאחר הדיון בוועדה ביק רונן את כל הצווים שהתקבלו ב"ידיעות אחרונות" בחודש נובמבר 2003. לדבריו, התקבלו במערכת 42 צווים – מתוכם 40 ניתנו לבקשת המשטרה, בהסתמך על סעיף 70 לחוק בתי-המשפט.

מה רע, בעצם, בצווי איסור פרסום שניתנים כדי להגן על חקירה? ברור שיש מקרים שבהם האינטרס הציבורי בחקירה יעילה גובר על זכות הציבור לדעת – ובוודאי על הזכות לרעת מידע. אבל יש שורה של נימוקים מדוע אין זה ראוי להשלים עם השימוש הנרחב שעושות הרשויות בצווי איסור פרסום. הסיבה הכללית ביותר היא שכל הגבלה של חופש הביטוי בדמוקרטיה צריכה להיות מוצררת ומייתית, ומהפרקטיקה מסתבר כי צווי איסור פרסום רבים אינם עונים לדרישה הזו. סיבה קונקרטית יותר היא שאיסורי פרסום מונעים ביקורת ראויה על עבודת המשטרה. עיתונאים אמנם פועלים לעתים קרובות ממניעים לא נעלים במיוחד, כמו תחרות או רדיפת רייטינג, אבל הם גם חושפים את המשטרה לאורו המטהר של הפרסום או החשש מפרסום. כשהתקשורת אינה נושפת בעורפם, שוטרים עלולים לפגוע בזכויות חשודים, לבודד ו"לשבור" בחקירה עצורים חפים מפשע, וגם סתם להתעצל ולהתרשל. כתבים טוענים ששידיות, או תחנות מסוימות, של המשטרה התרגלו

המשטרה: השימוש בצווים ענייני בלבד

מלשכת הובהת המטה הארצי של המשטרה נמסר בתגובה: "ראוי להרגיש כי צו איסור פרסום הוא צו שיפוטי. כל בקשה נתונה לביקורת של מערכת המשפט, וההחלטה הסופית אצל האגף לתכנון בידוי של השופט המכריע בעניין. השימוש שנעשה בצווי איסור פרסום הוא ענייני בלבד; בהתאם לכללים הנהוגים בחוק, וכל טענה אחרת בעניין – טועה ומטעה. השיקול המרכזי העומד לנגד עיני החוקרים, בעת בקשת צו איסור פרסום, הנו טובת החקירה ומניעת שבושה, על מנת לאפשר מיצוייה באופן מקסמלי והגעה לחקור האמת."

"במשטרה רואים בחמורה הפרת צו איסור פרסום. כל חשד כזה נבדק לגופו, ואם נמצאת תשתית לביצוע עבירה פלילית, נפתח חקירה בהתאם".

דוברת הנהלת בתי-המשפט מסרה כי אין ביריהם נתונים על צווי איסור פרסום, וכי "השופטים מקבלים את החלטתם לאחר בחינה של כל בקשה ובקשה".

מלשכת דובר משרד המשפטים נמסר, בין היתר, כי "לעניין צווים בשטחונים לא חל שינוי במדיניות, ובתיקים הרלבנטיים תמיד נערכו פניות לבית-המשפט לצורך הוצאת צווי איסור פרסום. הטענה כאילו ראוי יותר לעשות שימוש בצנזורה מאשר כבתי-המשפט היא תמוהה; בהתחשב בכך שהצנזורה הנה גוף מנהלי, הפועל על-פי תקנות ההגנה, ואילו בתי-המשפט הנם גוף שיפוטי, הפועל בהקשר זה על-פי חוק בתי-המשפט".

דוברת מחוז תל-אביב של המשטרה הגיבה לדבריו של בוקי נאה ואמרה: "בין היתר, כי צו לנו שהכתב בחר להשתלח במשטרת ישראל ובבית-המשפט ללא כל הצדקה עובדתית. חמור מכך שכתב, המפר ביוזמתו צו של בית-משפט, מודיע שהוא מסרב להגיש לחקירה".

לעבור באורח קבע בחסות צווי איסור פרסום, ויש לזה השפעה על איכות החקירות.

"הם לא יודעים לחקור בלי שקודם כל קיים צו איסור פרסום", אומרת רוני זינגר, הכתבת לענייני משטרה של "הארץ" באזור תל-אביב והמרכז, "יותר מהעניין של ההפרעה לחקירה הם חוששים מכישלון, ואיסור הפרסום יכול לכסות עליו".

סיבה נוספת להתנגד לצווי איסור פרסום היא שהם מונעים מהציבור מירע חיוני. הרוגמה המובהקת ביותר היתה בפרשת טננבוים, שבה הוטל מהציבור, ואפילו משרי המשלה, מירע על מצבו הבריאותי של טננבוים ועל החשדות נגדו – מירע שהיה עשוי להיות חיוני לצורך גיבוש עמדה בעניין עסקת השבויים. אבל גם בעניינים פוליטיים יכול להימנע מהציבור מירע חיוני. כך, למשל, כאשר המשטרה באזור המרכז עוצרת פרופילים ואוסרת את הפרסום על כך – היא מונעת מהורים מלאי חרדה את הזכות לדעת על כך, ומונעת מקורבנות נוספים את הזכות לזכות למשטרה ולהתלונן; כאשר המשטרה מוציאה צו איסור פרסום גורף, שמואך מעת לעת, על היערכותה ועל שיטות העבודה שלה במלחמה נגד ארגוני הפשיעה – היא מונעת מהציבור את הזכות לדעת כיצד היא מתפקדת בתחום זה.

הבעיה היא שזכות הציבור לדעת לרוב אינה מיוצגת בעת ההחלטות על הוצאת צווי פרסום, המתקבלות פעמים רבות במעמד שוטף ושופט בלבד. "השופטים אמורים לייצג את זכות הציבור לדעת", אומר הפרשן המשפטי משה נגבי, "אבל יש בעיה כללית שהם לחלוטין לא רגישים לנושא זה". מאיר תורג'מן, כתב "ידיעות אחרונות" באזור השפלה, מוסיף: "בית-המשפט מאשר את הבקשות אוטומטית. אני תמיד אומר לחוקרים: אתם יכולים להכניס לשופט משכנתא, והוא יחתום לכם". נגבי מציע למנות משרד עורכי-דין שישמש כנאמן של כל כלי התקשורת, ולקבוע בחוק שכל בקשה לאיסור פרסום תועבר לתגובתו. פרופסור

אמנון דנקנר, עורך "מעריב": הטענה היא לא נגד "ידיעות", אלא נגד המצב שבו מחש מכריחים אותך להפך צו, כי אתה יודע שאחרים יפרו

קדמניצר מספר כי מועצת העיתונות הציעה שיומון לכל דיון על איסור פרסום נציג מטעמה, שיהיה מוסכם על מערכת הביטחון, אבל ההצעה לא התקבלה.

בינתיים פתוחות בפני העיתונאים שתי דרכים למלחמה בצווי איסור פרסום: הדרך החוקית, שהיא לפנות לבית-המשפט ולבקש את הסרתם, והדרך הספקיחוקית, או הלא-חוקית, שהיא לנסות לעקוף את הצו או פשוט להפר אותו.

אף שבכירי יכחשו זאת, "ידיעות אחרונות" מוביל לאחרונה את הקו של "צפצוף" על צווי איסור פרסום. כך, למשל, ב-16 בפברואר 2004 פרסם העיתון את תוכן עדותה של המתרגמת והמשוררת הלית ישורון, כאשר שבה להכרה מלאה לאחר שהי תקפה בביתה. העיתון הגריל לעשות ובאותה ידיעה ציין כי הוצא צו האוסר לפרסם, בין היתר, את "תוכן הדברים שאמרה אתמול או כל התקדמות אחרת בחקירה". בעקבות הפרסום זומנו הכתבים החתומים על הידיעה – בוקי נאה, ראובן וייס ורודי נסים – לחקירה במשטרה. בוקי נאה הודיע שהוא מסרב להופיע לחקירה "בפרינציפ" עד שהמשטרה תחקור את השר לבטחון פנים, צחי הנגבי, על הפרת

צו איסור פרסום בפרשת מעצרו של ישי ואנונו בינואר 2004. בפרשת מעצרו של "שכירי החרב מבלארוס", החשודים שגיסו להתנקש בשוני גבריאלי ובאחים אלפרון, התחכם "ידיעות אחרונות" לצו איסור הפרסום. המשטרה הודיעה לכתבים כי ביום שלישי, 9 במרץ 2004, תיערך מסיבת עיתונאים על חקירה זו, שבה יוסר הצו הגורף שהוטל על פרסום הפרשה. כאותו בוקר פרסם בוקי נאה כתבת ענק תחת הכותרת "בשם האב", שבה הובאו "הערכות" על כך שהמיליונר אסי אבוטבול, היושב בפראג, עלול לשכור "שכירי חרב זרים, רוצחים מקצועיים, שיגיעו לישראל ויחסלו את מי שהוא רואה בהם אחרים למות אביו".

כתבי משטרה אחרים סבורים אמנם כי המשטרה השתמשה במקרה זה בצו איסור הפרסום באופן מניפולטיבי: היא סיימה

משה נגבי: השופטים אמורים לייצג את זכות הציבור לדעת, אבל יש בעיה כללית שהם לחלוטין לא רגישים לנושא הזה

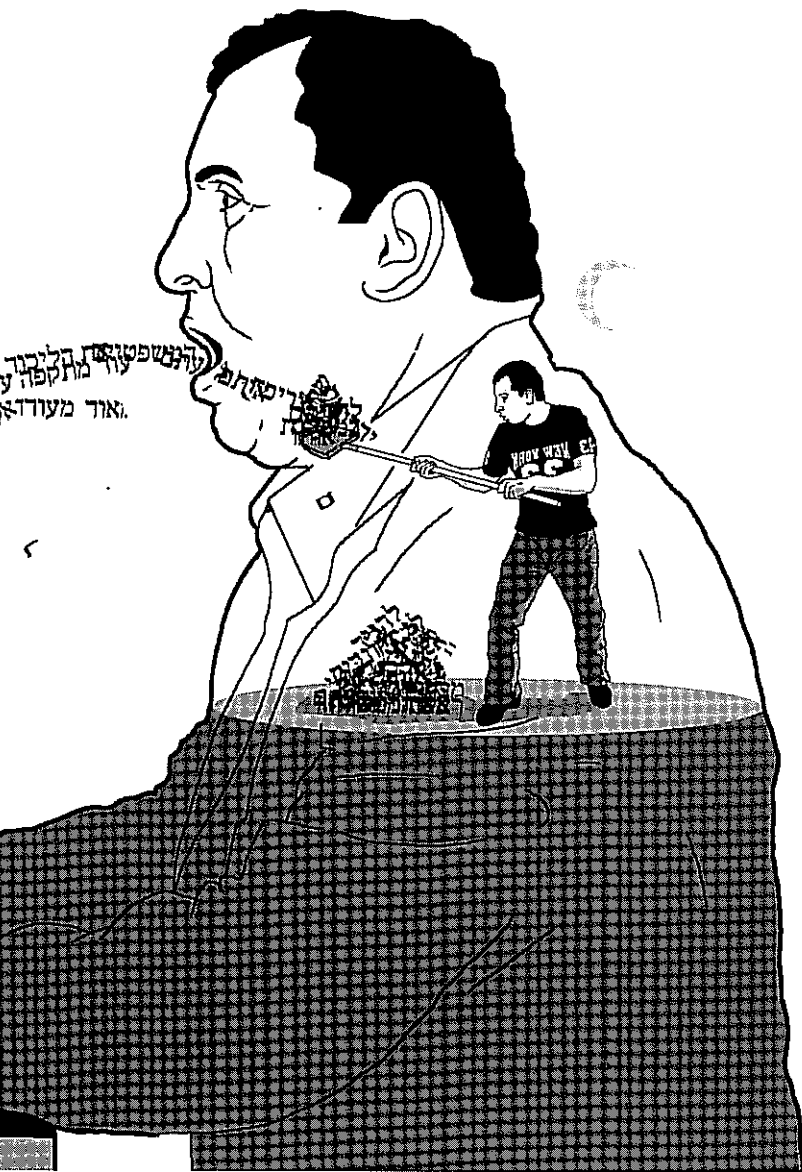
לחקור את הפרשה כמה ימים לפני הפרסום, אבל הסירה את הצו רק ביום שלישי, אחרי פורים, כדי לזכות בחשיפה מרבית; אבל כמה מהם זועמים גם על ההתחכמות של בוקי נאה, וטענות על כך הועלו במהלך מסיבת העיתונאים. סגן-ניצב אבי נוימן, ראש מפלג התשואל של היחידה המרכזית, השיב לעיתונאים כי לדעתו, "ידיעות אחרונות" לא הפר את צו איסור הפרסום במקרה זה.

בעקבות המקרה אמר אמנון דנקנר, עורך "מעריב", לענת נאלינט מ"הארץ", כי זו אינה הפעם הראשונה ש"ידיעות אחרונות" מפר צווי איסור פרסום, וכי ב"מעריב" אוספים דוגמאות להפרות אצל המתחרים ו"שוקלים צעדים". בשיחה עם "העין השביעית" הוא נשמע מעט יותר מפויס: "הטענה היא לא נגד 'ידיעות', אלא נגד המצב שבו יש הגזמה ויד קלה על ההרק של בתי-המשפט של המבקשים, ואחרי-כך האכיפה של זה היא מאוד נותנה ליד המקרה, ויוצרת מצבים שבהם ממש מכריחים אותך להפך צו, כי אתה יודע שאחרים יפרו".

ב"ידיעות אחרונות" טוענים, כמוכח, שלא הפרו את צו איסור הפרסום. בוקי נאה מכנה את טענות מתחריו "בכיינויות של לוזרים" ומוסיף: "בתחום הפלילים במרכז הארץ, ל'ידיעות' אין מתחרים. בכל פעם ש'ידיעות' תוקע את מתחריו, וזה קורה כל יום בערך, הם מחפשים את קרש ההצלה בסיפור הזה של צווי איסור פרסום". דנקנר: "אם להיות ויגד זה להיות בנאדם שרומס חוק – אני לא רוצה להיות ויגד. אנחנו חושבים שציות לחוק הוא ערך, ולא יכול להיות שעיתון מטיף לכל העולם לשמור על החוק, ורק הוא יכול לעשות מה שהוא רוצה".

אבל לא רק ב"ידיעות אחרונות", גם בכלי תקשורת אחרים יש עיתונאים שקצה נפשם במכת איסור הפרסום והם סבורים שהתקשורת צריכה, במקרים מסוימים, להתעלם מהם. יוסי מלמן מ"הארץ" אומר כי "חוקית זה לא יפה, אבל פרקטית זה נפלא". לדבריו, "הרשויות צריכות להבין שאם הכל אסור, אז הכל מותר". בכיר באחד העיתונים מאיים: "אם זה מה שהמשטרה רוצה, אז זה מה שיהיה. יקרה מה שקרה עם הצנזורה לפני שנים: התקשורת תצפצף על הצוים, והסמכות של בתי-המשפט בנושא הוזה תלך ותיאכל".

יפתח אלעזר הוא עיתונאי וסטודנט לתואר שני במדע המדינה באוניברסיטה העברית

אור מעורר

התחקירנים הם חוטבי העצים ושואבי המים של כוכבי הטלוויזיה. אלה מהם

בלתי אפשריים מצד המערכת. ברשימת התכונות הנדרשות מתחקירן נמצא את היכולת לתת את הנשמה, והעדר מוחלט של אגו, כדי שלא יכסה חלילה על הכוכב שמול המצלמה. עבודה מרתקת, המאלצת את העוסק בה ללמוד נושאים רבים ומגוונים במהירות וביסודיות, אך מתסכלת מאוד, משום שבסופו של דבר חלקו כמוצר הסופי קטן לעומת זה של הבמאי או השרד, והוא אינו חתום עליה.

על התסכולים המקצועיים נוספים היחס והתגמול. לא מדובר רק בקרדיט העלוב, אלא גם, ובעיקר, בתנאי ההעסקה והשכר. הניצול המחפיר המאפיין את שוק התקשורת בשנתיים האחרונות, בין היתר עקב המיתון ומצבו העגום של ערוץ 10 וחובותיו למפיקים, בא לידי ביטוי, מטבע הדברים, באחת החוליות החלשות ביותר במערכת: התחקירנים הנחשבים לחוטבי העצים ושואבי המים של הענף. כפי שהגדיר זאת אחד מהם: "ברוב התוכניות בשלוויזיה המפיקים הגדולים מקבלים שכר אסטרונומי, ואילו תחקירן מתחיל מקבל 300 דולר לתוכנית. כך נוצרים מעמדות בלתי נסבלים. הטלנטים מרוויחים ים של כסף, ומי שעושה את העבודה השחורה עובר בשכר רעב".

עשרות תחקירנים רואיינו לצורך כתבה זו, ובפיהם סיפורים דומים, אך רובם

גילי דרוב-היישטיין

מאחורי כל כוכב חכם ושנון מסתתר תחקירן מתוסכל. את שמו לא תמצאו בכותרות, רק במאמץ גדול תבחינו בו ברשימת הקרדיטים שרצה במהירות גדולה בסיום התוכנית. אבל בלעדיו אין תוכנית. התחקירן הוא המאתר נושאים מעניינים או זוויות יוצאות דופן, הוא החופר מתחת לפני השטח, הוא הקורא את חומר הרקע ואת כל הספרים המגיעים לשולחן המערכת, הוא המטלפן למרואיינים וחולב אותם שעות ארוכות לקראת ראיון שמסתכם בסופו של דבר בדקות ספורות, או שהוא חוסך למערכת התכניות ובזבוזים אם הוא מביע את דעתו, שאין סיפור ומוטב לעבור לנושא אחר. הכוכב אינו נדרש לקרוא ספר שהוא מדבר עליו. הוא מסתפק בדרך-כלל בתקציר ובהצעות לשאלות, מוטב על לא יותר משני עמודים. שלא יתעייף חלילה. ואילו התחקירן נדרש להוציא את המראיין מהבוץ בעזרת האוזניים הגואלות, כמו הלחשן המוסתר בקרמת הבימה ומחליץ שחקנים מרגעי מצוקה. שעות על שעות של עבודה, בדרך-כלל בסדר של לחצים

במערכת בשעות עבודה קבועות, כאילו היו שכירים לכל דבר. בימי צילומים עוברים מהבוקר עד חצות, ומכאן שחישוב השכר על-פי שעות מעלה שמדובר בפחות משכר מינימום. אפילו את החזרי ההוצאות על טלפונים מהבית ונסיעות במכונית או במוניות, בתום יום צילומים ארוך ומפרך, לא תמיד מקבלים.

חוסר הפרופרציה בין עומס העבודה לשכר מביא לשחיקה גדולה. מירה אסא, בת 32, עבדה כתחקירנית שלוש שנים, בין היתר בתוכנית "בולדוג" ובסרטים דוקומנטריים, ובתוכנית הבוקר של מרב מיכאלי. גם היא החליטה לאחרונה

לנטוש את המקצוע. "השוק קשה וכולם נכוו יותר מפעם אחת. נתנו לי את ההרגשה שאני צריכה להגיד תודה שנותנים לי לעבוד. זו היתה התקופה החשוכה בחיי. בתוכנית של מרב מיכאלי האווירה היתה של לחץ אטומי. אבל איש לא מתלונן, כי ברגע שתתמרמרי, אף אחד לא ייקח אותך לעבודה".

חירה אסא: נתנו לי את ההרגשה שאני צריכה להגיד תודה שנותנים לי לעבוד. זו היתה התקופה החשוכה בחיי

התחקירנים משמשים לא אחת הש"ג של ההפקה, ואם זו נופלת בשלבי הפיילוט, הם אינם מקבלים שכר כלל. סיכויי של פיילוט להגיע לשירור אינם גבוהים ועומדים על כשלושים אחוזים. עודד רוזן עבד ארבע שנים כתחקירן בטלוויזיה החינוכית ובערוצי הראשון, עד שהחליט גם הוא לנטוש: "תקופת ההקמה של תוכנית היא צרה ידועה. אנשים קורעים את התחת חודש-חודשיים, וכשהפיילוט נכשל, הם מגלים שתרמו חודשיים של עבודה מחייהם בתמורה זעומה, או ללא תמורה כלל. אני מכה על חטא – גם אני עברתי שלושה שבועות חינם בעונה הראשונה של יהורם גאון. אמרו לי את זה מראש. ואני מטומטם שהסכמתי לכך. זה היה אחד החודשים הקשים בחיי. הירישה היתה ברורה – אתה פחות או יותר רכוש ההפקה. אפילו בטירונות לא היה לי כל-כך קשה. הם מצאו את הפראיירים שחיפשו, ושלא קיבלו תמורה כספית על תקופת ההקמה. אנשים עובדים חינם, אמנם בהסכמתם, אך הם אינם מודעים לזכויותיהם".

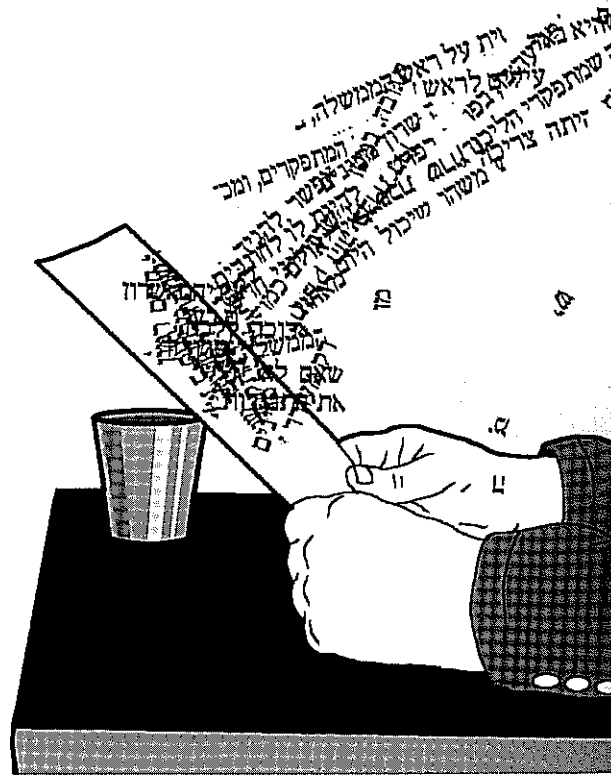
אחת הרעות החולות היא מסכת הייסורים שתחקירן גאלץ לעבור עד שהוא זוכה לקבל את שכרו. מוסר התשלומים במגזר הזה ירוד, ומצפים מהתחקירן שישלים עם המצב. מלמה: "משלמים את המשכורת שוטף פלוס שלושים, שישים או תשעים יום. ברשות השירור משלמים לך מתי שהם רוצים. אין מועד קבוע. לא ירעתי מתי המשכורת נכנסת לבנק. בחורש מאי קיבלתי שכר על סוף חודש אוגוסט. הרבה אחרי ששילמתי את המע"מ על החשבונית שהוצאתי. בערוץ 2 יש חברות הפקה פרטיות, אין תנאי העסקה של עובד ומעביד, אין חוזה. אתה לא יכול לתבוע אותם. אם לא נוה לך, אל תעבוד. הבעיה היא, שהרבה אנשים רצים למקצוע הזה כמו עדר. מדובר בניצול עד כדי עברות".

כאשר תוכנית יורדת מהמסך, טרורים התחקירנים במרדף אחר העבודה הבאה. "באישוהו מקום אנחנו סוג של זונות", מספר תחקירן שעדיין עובד בתחום. "הולכים לאן שמשלמים לנו. מתניידים בין הפקה של שלושה חודשים פה לטרט הבא, ונאלצים להתפשר על תוכניות זבל. לצד העניין הרב בתחום, אם אין לך גב כלכלי, לא תשרוד". הוא עצמו היה מובטל כחצי שנה. "בקיץ נסעתי לפרו

אייל חלמה: עזבתי את המקצוע בעיקר בגלל הניצול, תנאי ההעסקה וחוסר הוודאות הפוטאלית

ולבוליביה. הייתי בטוח שכשאשוב, יהיה פרוס לפני השטיח האדום. באופן בררני סירבתי לכמה הצעות עבודה. עבר חודש ועוד חודש, נכנסתי למעמד של מובטל. לא נעים. שלחתי קורות חיים כדי להגיע לראיונות עבודה. אפילו לא חזרו אלי. שיא הזלזול. חצי שנה הייתי בבית והתסכול היה גדול. התחקירנות מעניינת אותי, רק משום כך עדיין לא ברחתי. הטובים ברחו והשאירו את

התחום לפחות טובים. התעשייה הזאת מורכבת ברובה בעיקר מילדרוס שרואים בה שלב לפרנסה עד שייסימו את הלימודים. "ואחר מוסיף, אם תתעקש על חוזה, יגידו לך 'תודה רבה, נמצא פראייר אחר שיעשה את העבודה'. אף אחד לא מצייץ – כל בוגר של בית-ספר לתקשורת שמח למצוא עבודה בתחום, והניצול חוגג". הנכונות להיות מנוצלים מוסברת בכך שהתחקירנים רואים בעבודה תפקיד וזהר שיפתח לפניהם דלתות בבוא הזמן. מדובר, בדרך-כלל, בצעירים בתחילת דרכם, שחולמים להתחכך באבק הכוכבים. עבורם התחקירנות היא סטאו

איור: עמוס אלנבוג

שנשאים בענף מוסיפים לקוות

העדיפו להישאר בעילום שם. הם חששו לצאת נגד גופי התקשורת שמעסיקים אותם. רק מעטים הסכימו לדבר בשמם, ביחוד כאלה שנואשו והחליטו להחליף מקצוע. אחד מהם הוא אייל חלמה, בן 35, לשעבר תחקירן בתוכנית הבוקר של גבי גזית. בתפקידו האחרון שימש רכז המערכת של התוכנית "דוקומריה", עד שהחליט לנטוש את המקצוע ולעבור לצדו השני של המתרחם. "לאחר שנים ארוכות כתחקירן בטלוויזיה פניתי לנהל משרד יחסי ציבור", הוא מספר. "עברתי תחום בעיקר בגלל הניצול, תנאי ההעסקה וחוסר הוודאות הטוטאלית של המקצוע. כאב לילדים, שמפרנס משפחה, לא יכולתי עוד להרשות זאת לעצמי. כשהייתי בן 27, סטודנט רווק שנשלף מן המכללה, זה התאים לי. המקצוע נראה נוצץ וכיפי. אבל זה השתנה כעבור עונה של תוכנית, כשמודיעים לך שהעונה הסתיימה או התוכנית ירדה, ואתה מוצא את עצמך בלי תעסוקה".

מרבית התחקירנים עוברים כפריילנסרים, ושכרם נע בין 4,500 ל-8,000 שקלים ברוטו לחודש. "אין הופשות, ימי מחלה או ביטוח לאומי", מספר חלמה. שיטת תגמול חלופית היא תשלום גלובלי בדולרים על-פי פרויקט, בשער נמוך של הדולר. אך למרות הגדרתם כפריילנסרים, נדרשים התחקירנים במקרים רבים להתייצב

הגודל כן קובע

1. ריצוד קטן בצד

כמה שניות מתעכב הקורא הממוצע על הקריקטורה היומית/שבועית המחכה למבטו, תמיד באותו המקום, באותו הפורמט? צדק הקורא מנשה בן-מאיר, מורה מוכרונ'ייעקב, כשטען, במכתבו למערכת המוסף "ספרים" של "הארץ" (31.3.04), כי "במקרה המוצלח, קריקטורה מזמינה התבוננות מפענחת של דקה או שתיים, נופל האסימון וממשיכים הלאה". במכתבו, המרגש והחשוב, מבקש אותו אורח אכפתי ורגיש "להפר את הגוהל המקובל" ולפנות את הקוראים/המתבוננים לתת מבט נוסף בקריקטורה של ערן וולקובסקי ("ספרים" 10.3.04), שאותה מצא "אפקטיבית, יורדת חדרי בטן, מודירת שינה ובלתי נשכחת".

אכן כן, מתואר בה זוג בורגנים נינוח בערב שגרתו על הספה, מול החדשות "המשמימות": "14 פלשתינאים נהרגו הבוקר בפעולת צה"ל ברצועה". ובצדק נרעש הכותב מן החברה הישראלית האדישה, הקהויה, המדחיקה, המשתקפת במראת המאיר, ובצדק הוא מאשים את הדור הזה בהפיכת ההרחקה וההכחשה "לאסטרטגיית קיום, לנוהל נפשי קבוע".

כמו הקריקטורה שבה הוא דן, גם מכתבו של בן-מאיר עוכר שלוהה וראוי שימשיך וירדוף את כל מי שקרא וייקרא לייסר ולשאול את עצמו, כיצד הוא מגיב על דיווחי התקשורת? עד כמה הוא אדיש/אמפתי לזוועות המוגשות לו? האם הוא מביע מחאה כלשהי?

אבל מכתבו של הקורא, כמעט מבלי שנת-כוון לכך, מעיד במידה לא מבוטלת גם על יחסו של הקורא הממוצע אל החיה הזו – קריקטורה. "קצת הומור, קצת סאטירה, קצת גרוטסקה ושלום על ישראל". למעט מקרים בודדים של קריקטורות פרובוקטיביות, הכוללות מרכיבים הפוגעים בציפור נפשו של מגור זה או אחר,

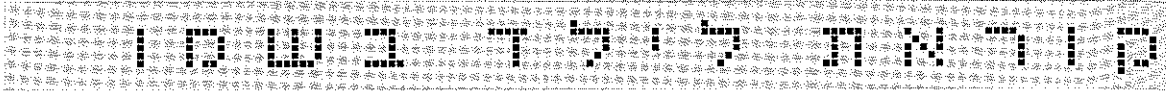
שמאפשר להם דריסת רגל ראשונית בטלוויזיה. אך ההיצע הגובר על הביקוש מאפשר לערוצים ולחברות ההפקה לנצל את העובדים הזוטרים האלה. לאיכות ולעומק התחקירים ורצינותם אין מודר ואין תגמול. רכות מערכת בתוכנית בערוץ 2 סבורה כי "אף אחד לא מצפה שאנשים יתמקצו בתחקירות. אולי כי מדובר בכוח עבודה זול. לא מתייחסים ברצינות למקצוע. התחושה היא שמדובר במשהו זמני. לתחקירן לא תמיד ברור איך לתמחר את עצמו ומהו נפח העבודה".

מעמדם הבלתי ברור של התחקירנים מקשה גם על עבודתם בצוות ההפקה. "פעמים רבות אין תיאום ציפיות בין הבמאי, המפיק והתחקירן לגבי עומס העבודה ומה נדרש ממך לעשות תמורת הסכום שמשלמים לך", מספר ערן טורבינר, תחקירן של סרטים ודוקומנטריים. "בארץ לא מקובל לסגור את שאלת המעמד בחוזה כתוב. מדובר בתחום עם המון אגו. לכן כה חיוני שיהיה חוזה". טורבינר מודה כי נשחק: "כשסיימתי את הלימודים, ב'97, עבדתי בתוכנית בערוץ 1. שילמו לי 3,400 שקלים על משרה מלאה, עם נסיעות בארץ על חשבוני. בזמנו חשבתי שאני הכי בר מזל על שזכיתי בעבודה הזאת. זה היה בית-ספר בשבילי. אחר-כך עשיתי תחקיר לסרט תיעודי. גייסו אותי לחודשיים, אך בפועל שקעתי בתחקיר שנמשך חמישה חודשים. המפיק והבמאי התחננו לפני החשב של הערוץ שישלם לי על שלושה חודשים נוספים, אבל הוא החליט שהתחקיר מוגבל לתקציב של חודשיים. הם הרגישו לא בנוח לראות אותי עובד כליכך הרבה, לכן הצטרפו בעצמם לתחקיר". גם כשפנה לעבוד בחברת הפקה פרטית למען ערוץ 2, גילה שהמצב שם אינו טוב יותר. "ב'2001 עבדתי בחברת הפקה עצמאית. הסכמנו בעליפה על תחקיר. סגרו אותי על חודשיים עבודה אינטנסיבית תמורת 12,000 שקלים. עם תחילת העבודה ראיתי שאני לא מסתדר עם הבמאי. בתום החודשיים הורעתי לו שאני עוזב. הוא התגעג ואמר, שהסכום שסגרנו עליו הוא עד סוף התחקיר. פנינו לבוחרות, הבורר פישר בין הגרסאות, ועל שני חודשי עבודה, מהאינטנסיביות ביותר שעשיתי בחיי, קיבלתי רק 10,000 שקלים. כיום עייפתי מתחקירים ואני מתמקד בבימוי".

טורבינר אינו היחיד שנאלץ לפנות לערכאות משפטיות כדי לקבל את המגיע לו. תחקירנית שעובדת חמש שנים בתחום מספרת: "כשהחלתי בתוכנית הבוקר של ערוץ 1, חשבתי שרק שם המצב כליכך גרוע, היחס כליכך משפיל, מבוה, עם משכורות רעב. עברתי לערוץ 2 וחשבתי שאלקק יותר רבש, אבל התברתי. גם חברות הפקה פרטיות מנצלות אותך באותה שיטה. כשהגעתי לעיסוק הזה התייחסתי לתחקירנות הטלוויזיה כבובד ראש. לאכזבתי גיליתי, שתחקירן הוא הרבר הנקלה והבוזי ביותר, למרות שתחקיר צריך להיות בנוי על הרגשים הגבוהים של כל אייטם, ותחקירן וקוק לידע בכל תחום. מצאתי שטחיות וחוסר הערכה. פוגעים במוטיבציה שלו. מתייחסים אליו כאל קבלן טלפונים, שנאלץ לבצע גם עבודות של מפיק ומזכירת מערכת. והתוצאה היא תוכניות רדודות ומגישים שמעדיפים לוותר בכלל על תחקירים". היא מספרת גם על צעקות מעורכי תוכניות המבקשים להוכיח מי הבוס. הם דורשים מהתחקירנים לעשות הכול, להביא רעיונות, לחשוב על נושאים וללמוד אותם לעומק, אך לבסוף לוקחים לעצמם את הקרדיט. בישיבות מערכת מעדיפים התחקירנים לשתוק, מפחד שיצעקו עליהם. כפי שניסח זאת אחד התחקירנים: "אנחנו, שאוהבים לסקר גופים אחרים, כשזה נוגע לגוף עצמו שחוקר את הדברים – הכל פרוץ. כשזה נוגע לנו, אנחנו מתכופפים. בתעשייה הזאת יודעים שאין להם דאגה, כי בבית אף אחד לא יתמרד".

אייל מלמה מנתח את מצבו העגום של המקצוע, שהיה אמור להיחשב חשוב ויוקרתי: "אף אחד לא רוצה להסתכסך עם התקשורת. מי יעז להגיד משהו נגד מנהל ערוץ 2, שמעסיק אנשים בתנאי עבודה? זה מביא לסוג של זילות המקצוע – מי שנשאר מסתפק בשכר נמוך. התחלופה גבוהה, כי מביאים בזול אנשים חדשים וחסרי ניסיון מבתי-הספר לתקשורת. בסופו של דבר, רואים את רמת התחקירנות שאינה מדהימה מבחינה מקצועית. אני פסימי לגבי העתיד. במיוחד בתוכניות שתחקירנים איכותיים נדרשים להן, כדוגמת תוכניות האקטואליה והעיתונות". למלמה יש פתרון: "רק אם תחקירנים יתאגרו ויכריחו את אנשי תעשיית הטלוויזיה לשלם להם שכר הוגן בתנאים הוגנים, רק אז תהיה אולי תזווה".

מדוע בכל זאת הם ממשיכים? "מדובר בחלום חיי, ואני אוהבת את מה שאני עושה", מספרת אחת מהם. "אמנם סבלתי מדיחוס המשפיל, אבל הייתי חוקה מספיק לרעת שזה מה שאני אוהבת ויודעת לעשות הכי טוב".

לחיות פה, עם המשכנתא על הדירה הממוצעת בחולון (שאליה היא משווה את רוחב המייבאך). "קניתי בשבוע שעבר", הוא מתעווז עם החברה בקפה השכונתי, נותן להם למשש את העור המשובח של הכסאות. "אם פעם אחיה עשיר באמת", הוא מפנטז, "אקנה נעליים מעור כזה בריוק".

שלום מהקפה ("מהקפה" מתפקד כמעין שם משפחתו של פלוני-עממי שאינו ראוי לשם) לא בריוק קונה את זה, בחוכמתו העממית כי רבה. לפיד, נפש ענוגה שכמותו, מתאר את תגובתו למראה המכונית ש"קנה" כ"אינה ראויה לרפוס". שלום יודע טוב מאוד כי גם אם המכונית איננה של לפיד בפועל, הרי שבעלות עליה איננה בבחינת פרכה מוחלטת; יחסית למציאות היש-ראלית, לפיד הנהנתן, הידוען, בן השר, המפרסם בנק, קרוב אל ביל גייטס הרבה יותר מאשר אל החולוני הנאבק לשלם משכנתא. והוא גם יביא רייטינג גבוה לעיתון הכי נפוץ במדינה – בגלמו שילוב מוחץ וברזומני בין ירוצן עשיר, משת"פ אילי ההון, לסחבק מהשכונה, מושא פנטזיה המפנטז בעצמו פנטזיה פרולטרית על נעליים. ■

רחמי, אנשים טובים!

יארבעה עשר פלשתינאים נחרגו חבורק בפעולת צחיל ברצועה

ראשונה: מבחן כביש למרצדס מייבאך, המכונית היקרה ביותר שהגיע לישראל אי פעם – שבועה מיליון שקלים מחירה. "השאלה הגדולה", מקשה העיתונאי הפרור לטר בן פרולטריום, "שבימים כתיקונם נוהג ב'ולור' שנת 99, עם שני כסאות ילדים ועטי-פות של במכה" (השמעתם, ממש כאחד האדום), היא "מי קונה אוטו בשבועה מיליון שקל". "התשובה הסבירה", לפי לפיד, "מי שבשכילו שבועה מיליון שקל זה לא כסף. ביל גייטס, למשל". הוא גם מצייע לביל גייטס סחבק, מה לעשות בה – לרפוק הארקות בסיאטל. "הייתי שם פעם", הוא מספר בנושלתניויות, "אם אתה מגיע מכיוון ההר יש ירידה דרומסלולית מצוינת לכיוון המפרץ".

לא את עכב כאן על עולמו הרוחני של לפיד, שמביא אותו לחבב פעלים כמו "לרפוק" ו"לטחון לה את הצורה": לפחות זהו עולם אותנטי, עולמו של גבריילד מצ'ואיסי המקבל ממכונית "זקפה מוטורית" (ושוב הוא מבקש שתסלחו נא לו על הכיטוי). מה שמחליא אצל לפיד הוא הקלילות שבה הוא מוזיף תרמית של "אחד מהחברה", עוד אחד שיושב אצל שלום בקפה ומקטר כמה קשה

דומה שהציבור סבור כי אין כל טעם להוסיף ולהכביר עליהן מלים. האם זה מפני המבוכה מול תמציות של המדיום המדבר בעד עצמו וכמעט ואינו נוקט למלים? מפני שמבוגרים רבים, עדיין, רואים ב"ציורים" דבר מה ילדותי, פשוט, מוכן מאליה? או דווקא מתוך מחשבה שהתייחסות למדיום ויזואלי מצריכה איזו הכשרה "אמנותית", מחשבה העשויה להביא לאותו אלם המאפיין את ההדיוט המבקר במוזיאון וחש חוסר אונים מול "קשקוש ממוסגר"? ואולי, במציאות שבה תמונה מרצדת הנה חלק בלתי נפרד מן הסלון הישראלי, מתפקדת גם הקריקטורה כמעין תואם מסך מורפס. זו גם זו צריכות להראות דבר מה חריג כרי שמישהו יטרח לתת בהן מבט שני.

2. הלו, אתה מסתיר לי את המציאות עם המלים שלך...

יאיר לפיד, הרואה עצמו, אלוהים יודע באיזו מראה מעוותת, כ"עיתונאי מזרחתיכוני מויע", קיבל על עצמו משימה עיתונאית ממדרגה

מערכת "העין השביעית" מזמינה אנשים, שלדעתם נעשה להם עוול מובהק כאשר כתבו עליהם בעיתון (או דיווחו עליהם בכלי תקשורת אלקטרוניים), להציג בפניה את גרסתם. תלונות משכנעות ייחקרו ויפורסמו ב"העין השביעית"

עשרה ימים בפברואר

אייל לוי, שהוחשד בתקיפת הלית ישרון, נדרס תחת זחלילין העיוורים של דחפור התקשורת ונותר מושפל והמום בתעלה שלצד הדרך

ח נ נ ע מ י א ו ר

העורכת והמתרגמת הלית ישרון הותקפה בביתה ביפו באלימות קשה בכוכר יום המישי, 12 בפברואר. התקשורת, שעליה הוטל צו איסור פרסום בכל הנוגע לחקירה, התמסרה מיד באותו ערב ולמחרת לסיפור המסעיר והמסקרן, ובמשך המחצית הראשונה של השבוע נוצרה בין הכתבים תחרות על עוות הצבעים שבהם נצבע הסיפור. יופיה של ישרון תואר כיופי מיתי של בת אלים, ופציעותיה, שהשחיתו כמובן את יופיה החריג, כליניץ' כרברי מזעזע וחסר תקדים באלימות, שממנו לא תהיה עוד לפנייה של ישרון תקומה לעולם, בהנחה שתישאר בחיים. העובדה שהתקיפה תוארה עליידי השוטרים כאלימה עד כדי טירוף אך יחד עם זאת מקצועית ונקייה מעקבות, הגבירה את המסתורין והפכה את העניין לשיחת היום. נפת הסיקור הגבוה מצד אחד, והגיוש המשטרתי העיוור אחר קצה חוט מצד שני, בנו אוידיה של ציפייה ררוכה לפענוח, או לפחות לכיוון חקירה משכנע.

באמצע השבוע שלאחר התקיפה, במקביל להתאוששותה המהירה להפתיע של ישרון בבית-החולים, הגיעה פריצת הדרך המיוחלת, אבל היא לא הושגה בחריי החקירות של המשטרה אלא מעל דפי העיתונות, "מעריב", ליתר דיוק, שציטט "משורר נודע" שאמר שבחוגי הספרות והאמנות יודעים היטב במי מדובר. "המשורר הנודע", כפי שהתברר בתוך ימים אחדים היה, כזכור, נתן זך, והחשוד, ששוחרר לבסוף מחוסר אשמה – המתרגם אייל לוי. כך נעקף צו איסור הפרסום, וכך החלה היכרותו החדשה של לוי, שעבר בעבר כעשר שנים כעורך לילה, עורך לשוני ובעל טור קולנירי בעיתון "הארץ", עם הצד השני, הנדרס, של עבודתו הקורמת.

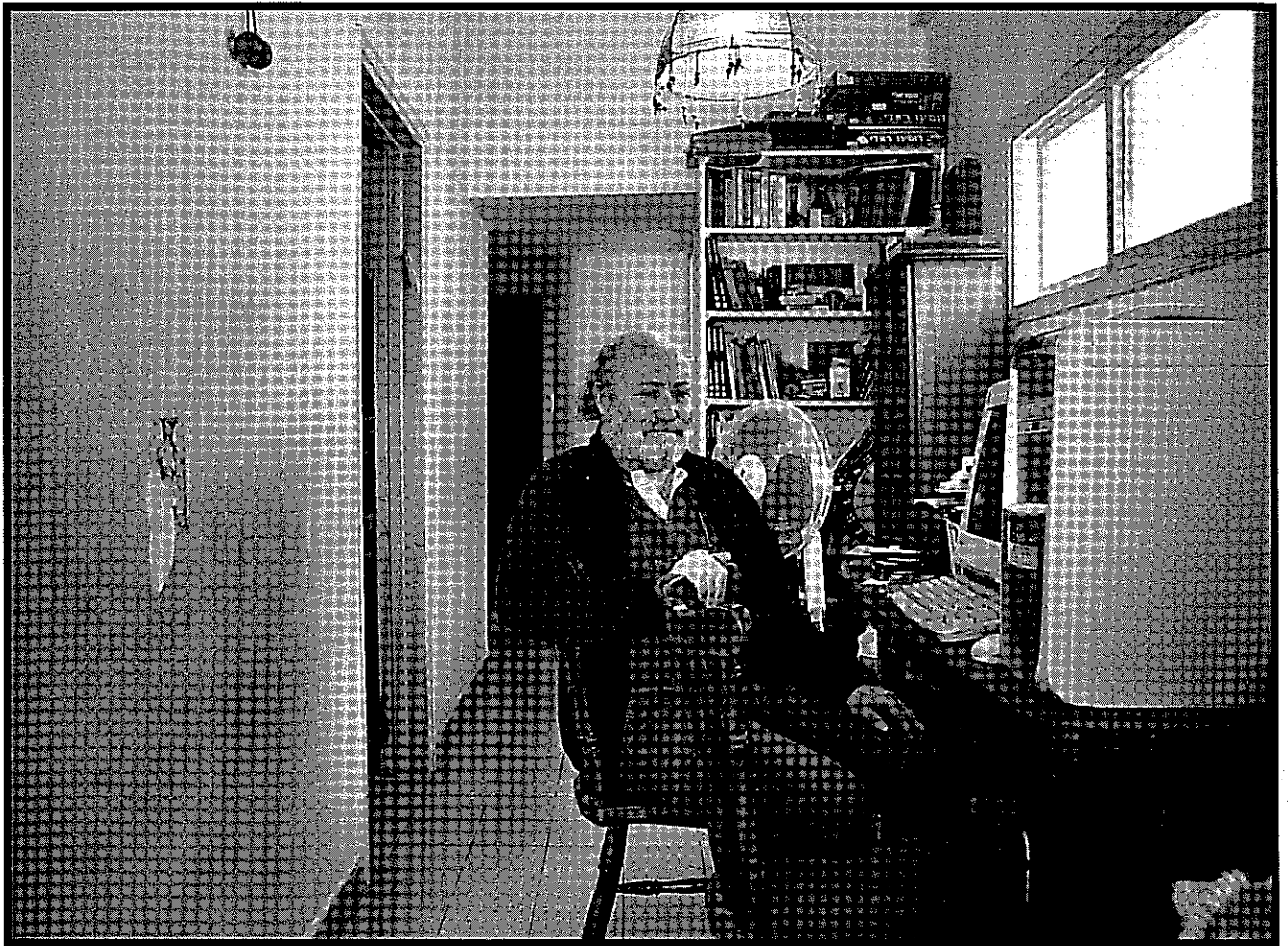
ללוי, מתרגם מקשיש, נאיבי וקשה-יוד, החי את חייו המצומצמים בבירה קטנה וישנה בתל-אביב, היתה, כידוע, היכרות מוקדמת עם ישרון. בשנת 1999 נתקלה ישרון, העורכת את כתביהעת הספרותי "חררים" ומנהלת את גלריה "גורדון" בתל-אביב, בתרגום שלו לחיבור פילוסופי של סרן קירקגור, שעסק בלייריקה ריאליסטית. היא יצרה עמו קשר והחמיאה לו על רמת התרגום. המחמאה היתה מבוא לבקשה מצדה, שיאות לתרגם כתבייד המיוחס לפילוסוף פרידריך ניטשה, הנמצא בחזקתה ובחזקת בעלה, ישעיהו (שעיהו) רייב, ואשר יקר במיוחד

ללבו של יריב. השלושה נפגשו פעמים אחדות והגיעו להסכמה חזונית על תרגום כתביהיד בידי לוי, תמורת תשלום. הסיכום הכללי היה כי ללוי מסורה מלאכת התרגום ולישרון – העריכה.

לוי תרגם את כתביהיד במשך שלוש שנים והגישו לישרון לעריכה לפני כשנה. כשראה את תרגומו ערוך בידי ישרון, חש שנעשה לו עוול והתנגד לפרסומו כפי שהוא. משלא הושגה הסכמה, תבע לוי את ישרון ויריב בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב על הפרת זכויות יוצרים וביקש צו מגיעה להוצאת החיבור לאור. בינואר 2004, שבועות אחריים לפני תקיפתה של ישרון, פרסם בית-המשפט את החלטתו. לוי הפסיד במשפט, בקשתו להוצאת צו מגיעה נדחתה. מכריהם הנפרדים והמשותפים של ישרון ושל לוי, מטבע הדברים יוצרים וחוקרים מתחומי הספרות, השירה והתרגום, ידעו על המשפט המתנהל ועל הכעסים, המשטמות והמרירות שהצטברו במהלכו אצל הצדדים.

ללוי, המגדיר את עצמו "צרכן דל של תקשורת", נודע על האירוע רק לאחר כשתי יממות, בשבת בבוקר. הוא נרעש לשמוע בטלנוויזייה שבמטבח דירתו על דבר התקיפה, ואף שקל לרגע, למרות הקרע הגמור ביחסים, לצלצל לישרון וליריב כדי לנחמם, אך לא עשה זאת. כעבור יום או יומיים, לוי לא זוכר אם היה זה יום ראשון או שני, החלו לצלצל אליו עיתונאים כדי לשוחח עמו על הסכסוך שלו עם ישרון ואף ביקשו לצלמו. לוי לא חשש ולא חשד ולא התנגד. רק ביום שני בערב צלצלה אליו מכרה שהיא גם עיתונאית ואמרה לו שחוג שלם של סופרים ומשוררים סביב נתן זך מחשירים אותו בתקיפתה של ישרון. אותה ידידה, שהכירה את לוי וידעה שהוא מגדל לברו ילד בן 12, יעצה לו להכין את עצמו לאפשרות שיעצר בקרוב עליידי המשטרה. לוי החל להתעניין בדיווחי התקשורת על התקדמות החקירה וכששמע שהמשורר הנודע שב ואומר שבקהילה הספרותית יודעים מי עשה את המעשה, רווח לו, משום שהעריך שאם הם יודעים מי התוקף, ולא רק חושדים, הרי שהם יודעים שזה לא הוא.

באמצע השבוע, לאחר פרסום חשדותיו של המשורר הנודע ב"מעריב", צלצלו עיתונאים לביתו של נתן זך כדי ללמוד ממנו פרטים נוספים על הפרשה, ולטען נתן הזמנו לביתו. עד לסוף אותו שבוע היה צו איסור הפרסום בתוקף וגם לוי התהלך חופשי, אבל זך היה נחרץ וחד. למי מהעיתונאים שביקר בביתו סיפר זך, בביטחון גמור, כי הוא יודע מי עשה את המעשה ובלתי להזכיר בפירוש את שמו של לוי, דיבר עליו באריכות ובאריסיות, תוך הוספת שמות תואר לענגניים ופרשנויות

צילומים: יעקב חורר

מטריד טלפוני מסתורי שמאיים עליו בקשר לפרשה, הוא נעצר למשך חמישה ימים ודבר מעצרו נכלל בצו איסור הפרסום הכללי.

בעיתוני סוף-השבוע שאותו בילה לוינ'ן כמעצרו לא נתן כמעט אף אחד את דעתו על כך שהדבר היחיד שהביא את המשטרה לעצור את לוינ'ן היה חשדותיו הקולוניים של המשורר הממונה מטעם עצמו. המעצר, שכובע רק בגלל הכיסוי התקשורתי, נאסר אמנם לפרסום, אבל סיפק לתקשורת חותם אמיתי נוסף ומכריע לחשד נגד לוינ'ן. כך נסללה הדרך לכתבות סוף-השבוע הכורכות יחד את תקיפתה של ישרון עם הסכסוך הישן עם לוינ'ן. הכוללת שבהם פורסמה במוסף לשבת של "ידיעות אחרונות". על גבי שלושה עמודים תיארו העיתונאים עודד שלום וגרעון מרון את עולם השירה והספרות על פני שנים רבות, ובתוכו את סיפורה של הלית ישרון ושל כתביהעת הנחשב שהיא עורכת. חדי העין שבין הקוראים וראי הבחינו ששני העיתונאים נזוהרים מלקשור את לוינ'ן לתקיפה, והסכסוך שנתגלע בינו לבין ישרון תואר בפסקה אחת בסוף הכתבה. כשנשאל על-ידיהם לפרש הסכסוך בינו לבין ישרון, שח לוינ'ן לפי תומו, בהניחו שבעיני העיתונאים היושבים מולו הוא אינו חשוד, כי הפיצוץ (בינו לבין ישרון), היה חייב להגיע. "בגלל הטבע שלה ושל", הסביר לוינ'ן לשלום ולמרון, בהתכוונו לאי ההסכמה לגבי התרגום הערוך שעליו נסבה המחלוקת, "איתני הטבע שלנו התנגשו... אני לא יודע למה זה היה צריך להידרדר למצב כזה", הוסיף לוינ'ן כשהוא מכוון לסכסוך היוצרים שבינו לבין ישרון ובעלה, "אני לא מבין למה הם היו צריכים ליצור קשר עם אדם מבוגר רק כדי להפיל אותו אחרי-כך, אני מרגיש פגוע, כאוב ומיוסר".

שונות לגבי האופן שבו שכר את הבריונים שתקפו את ישרון והמקורות שמהם שילם להם על עבודתם. רבריו של זך קיבלו משנה תוקף בעיני העיתונאים כששב ואמר באוזניהם, בגאווה לא מוסתרת, כי המשפחה מינתה אותו להיות הדובר מטעמה בימים הראשונים הקשים, שבהם סעדו את ישרון המחלימה בבית-ההור"לים. כך נוסף לחשדותיו של המשורר הנודע חותם אמיתי, משום שהעיתונאים הבינו מדבריו שחשדותיו לגבי לוינ'ן הם גם חשדותיה של המשפחה.

לא עיתונאי אחד ולא שניים הבינו מנתן זך שהוא מונה לייצג את המשפחה בתקשורת וכן שהחשוד הוראי הוא אייל לוינ'ן. גם הלית ישרון ומשפחה שמעו על כך, לאחר כירור קצר שערכו בעקבות הפרסומים בתקשורת. כריעבר צלצלה המשפחה לנתן זך כדי לתבוע ממנו הסברים. זך התגונן וטען שמעולם לא דיבר עם אף עיתונאי על אייל לוינ'ן ומעולם לא טען שמונה על-ידי המשפחה לייצגה בפני העיתונאים. טענה זו, שעליה חזר זך גם לאחרונה, מעלה גיחוך בקרב העיתונאים שפגשו בו והם, על כל פנים, לא הזוהרים בהם. "כששמענו שנתן זך מחשיר את אייל לוינ'ן ועוד טוען שהוא מונה על-ידינו כדי לייצג אותנו בתקשורת", אומרת הלית ישרון, "זה הרתיח את כולנו בצורה שאי-אפשר לתאר. לא הסמכנו איש לדבר בשמנו. יצא מזה לכלוך אחד גדול כי השתמע מזה כאילו אנחנו, בעצם, היינו מי שהחשירו את לוינ'ן, דרכו. גם באוזנינו הוא הכחיש שאמר את הדברים".

אלא שבאותו שבוע, כאמור, היה הרעב התקשורתי לחשוד ולפענוח בשיאו. חרושת השמועות העקשנית שהפיץ נתן זך לא נעלמה מאוזניהם של חוקרי המשטרה שגיישו באפלה, אבל קשה היה להם לעצור את לוינ'ן, שכנגדו לא היו כל ראיות. רק ביום רביעי, כשפנה לוינ'ן למשטרה ביוזמתו כדי להתלונן על

דבריו של לוי, כפי שסיפרם לכתבי המוסף לשבת, הופיעו בהבלטה גם בעמוד החדשות הראשון של העיתון באותו יום שישי, הפעם בשינוי דרמטי בדגשים. תחת הכותרת "המתרגם נגד המשוררת", נכתב בכותרת המשנה כי לוי מסוכסך עם ישרון שהתקפה בכיתה ביפו, ובנוסף – ציטוט מפיו של לוי, שלפיו הוא "לא מבין למה זה היה צריך להירדד למצב כזה". הקוראים הופנו לעמוד 5 בקונטרס החדשות ולמוסף לשבת. קוראי המוסף לשבת קראו כתבה על חווי הבהמה של יוצרי הספרות, התרגום והשירה ושל כתביהעת "חררים", וגם התוודעו בצורה מינונית לסכסוך שמשקלו פסקה אחת קטנה בסוף הכתבה. קוראי עמוד 5, לעומתם, קראו ידיעה על "סכסוך משפטי מתמשך בין ישרון שהוכתה קשות בכיתה למתרגם הוותיק", המצוטט בכותרת המשנה ובחלקים המודגשים של הכתבה כאומר "אני כאוב, פגוע ומיוסר מהיחס שלה ושל בעלה. הם הכפישו אותי, בגלל הטבע שלה ושלי איתני הטבע שלנו התנגשו". המסקנה, אם כן, ברורה: לוי אפילו רומז בעצמו שהוא זה שתקף את ישרון בדרך של התנגשות איתני טבע ואף מוסיף הערת ייאוש שלפיה הוא לא מבין למה הירדד המצב עד כדי כך.

עיתוני יום ראשון סיפקו לקוראים תזכורת לגבי התקיפה והחשוד. בסוף אותו שבוע שבה ישרון לביתה להמשך התאוששות, וחזרתה הביתה תוארה יחד עם התקדמות החקירה, שבמרכזה עמר אייל לוי. ב"מעריב", שפרסם ידיעה שכותרתה "הלית ישרון חזרה הביתה", פורסם פעם נוספת צילום של לוי, בכותרת המשנה הוא צוטט כאומר: "פתאום כולם אוהבים אותה", ובכותרת הביניים של הידיעה כאומר: "הם מוקפים אויבים". עוד הוזכר בידיעה, מאת הכתב אסף גור, כי "חבריה של ישרון, ביניהם המשורר נתן זך, אמרו לאחר התקיפה כי בידהם חשד מבוסס לגבי זהותו של התוקף". הציטוטים התוקפניים של לוי ב"מעריב" תאמו גם את המסר שעלה מהידיעה שפורסמה באותו יום ראשון ב"ידיעות אחרונות", שעסקה בעיקרה בהחלמתה של ישרון, אך גם ממנה לא נעדרה פסקת תזכורת לגבי הקידת המשטרה, זו איסור הפרסום והסכסוך המשפטי עם לוי.

ביום ראשון בערב שוחרר לוי ממעצר ושב לביתו. עם שחרורו הוסר גם צו איסור הפרסום ולמי חרת, כאדם חופשי, יכול היה לקרוא ב"מעריב" שהוא נעצר בחשד לתקיפת הלית ישרון, שוחרר למעצר בית, שהחשדות טרם הוסרו מעל ראשו, ושכבר ביום הראשון שלאחר התקיפה היו מי שסיפרו שלישרון

אויב ספרותי גדול אחר – הוא עצמו, המתרגם אייל לוי. עוד נכתב בידיעה, מאת שירה אימרגליק ואסף גור, כי אנשי רוח שונים הפנו אצבע מאשימה לעבר לוי ושלפי טענה הוא אינו חשוד בתקיפתה של ישרון אלא בשליחת אנשים שיתקפו אותה מטעמו.

רק ביום רביעי, שלושה ימים לאחר ששוחרר לביתו, נתן "ידיעות אחרונות" ללוי את הבמה החולמת להציג את עמדתו. תחת הכותרת: "פשוט הפכו אותי לשעיר לעזאזל", הופיעה בעיתונות, לראשונה, הכחשה ברורה וחרמשמיעית מצדו. "אני לא קשור בשום אופן, התקיפה הנוראה הזו ועזעה גם אותי", צוטט לוי כהבי לטה, בתוספת הידיעה כי החקירה נקלעה למבוי סתום. כך נסתיימו עשרה ימים בפברואר בחייו של לוי, שהתחילו ביום שני בשבוע שלפני כן עם רמיות מפיו של "משורר נודע", המשיכו בציטוטים מחוץ להקשרם שהובאו מפיו כדי להטעות ולהחשיבו בעמוד הראשון של מהדורת יום שישי של "ידיעות אחרונות", וגוועו, כאמור, שלושה ימים לאחר ששוחרר ממעצר בן חמישה ימים, עם הידיעה שזיכתה אותו בצורה מוחלטת. לא רק ילדו הצעיר, שלו הוא משמש הורה יחיד, נאלץ לחוות חוויה קשה. גם לוי עצמו, דרוס תחת זחליו העיוורים של דחפור התקשורת הנחפו אל הסיפור העסיסי הבא, נותר מושפל והמום בתעלה של צד הדרך.

"במשך עשר השנים שבהן עברתי כעורך לילה ב'הארץ', אומר לוי, "שלחתי לממונים עלי אינסוף שררים שבהם התיי מרוע מדיניות העיתון היא לשתף פעולה עם המשטרה, אבל קולי היה כקול קורא במדבר. ניסיתי לשנות כותרות ולא תמיד הצלחתי. נראה היה לי שלעתים קרובות רורפים גופים חוקים אחר איש אחר ולא הבנתי מרוע העיתון מגבה רווקא את הרורפים. למה העיתון מגן בכזו חמדה רווקא על הגופים בעלי העוצמה? אני לא מבין מי אמור להגן על האזרח הקטן? הסיפור הזה הותיר בי צלקת וסטיגמה, שאני רואה בעיני בני הקטן. אדם כמוני נותר חסר אונים אם העיתונות אינה משרתת אותו. גם אחרי שהשתחררתי עוד ניסו להפריח מעלי עננה מחשירה. לצערי הרב שימשה העיתונות בפרשה זו, ובהתלהבות רבה, כמגביר קול בלתי מבוקר של הכפשות, ובלי לעשות את

אייל לוי: לצערי הרב, שימשה העיתונות בפרשה זו, ובהתלהבות רבה, כמגביר קול בלתי מבוקר של הכפשות, ובלי לעשות את המאמץ העיתונאי המינימלי המצופה כדי להגיע לחקר האמת, והיא לא היתה כליךך קשה להשגה

המאמץ העיתונאי המינימלי המצופה כדי להגיע לחקר האמת, והיא לא היתה כליךך קשה להשגה.

נתן זך בתגובה: "אני אמנם ידיד קרוב של המשפחה, אבל המשפחה לא ביקשה ממני לייצג אותה. למרות שאני מצוטט בעיתונים, אני לא קשור לעניין. ביום הראשון, תחת ההלם הראשוני, זכרתי את רכב המשפט, רווי הרגשות, ולכן אמרתי שאנחנו משערים מי עשה את זה. אמנם לא נמצאו נגד לוי ראיות, אבל בעיני המשטרה הוא נותר חשוד".

כתב "מעריב", אסף גור, בתגובה: "בניגוד ל'ידיעות אחרונות', שהפרו את צו איסור הפרסום כבר ביום שישי כשפרסמו את שמו ותמונתו, כיכרו את צו איסור הפרסום. זה היה איירוע פליילי שנסכיבותיו לוטות בערפל והיה ניסיון לאתר תוקף שנמלט. כמו המשטרה, כך גם לנו היתה סקרנות טבעית לגבי התוקף. אייל לוי לא שונה בעניין הזה מכל אדם אחר ומן הסתם יש לציבור עניין ברבר מעצרו ושחרורו. אני לא מרגיש שעשינו שום דבר להפלתו".

מ"ידיעות אחרונות" לא הגיעה תגובה ער הוררת הגיליון לפרוס.

נתן עמיאור הוא עיתונאי

חמימות הבועה

המלחמה בעיראק לימדה שלמדויעין הצבאי ולעיתוני הטבלואיד היתה מפרה משותפת: להפחיד את לקוחותיהם

תפקידים לא פחות חשובים. דווקא משום שבניגוד לקהילה המרעית, יש במוריעין הצבאי מבנה סמכות הייררכי, גדלה הסכנה שספקנות ברמת הפרט תתפרש כהתנשאות או כהתרסה נגד סמכות הממונים. לעתים קרובות יגלה איש המוריעין נטייה להעריך את האינטרס הארגוני הצר במחיר בזבוז משאבים לאומיים בהיערכות לסכנה שסבירותה נמוכה על פני האפשרות הרחוקה של הפתעה שלא התכוננו לה. יתר על כן, ככל אחת מזרועות הביטחון בצה"ל, גם המוריעין הצבאי נאבק על תשומת לבם וערנותם של הלקוחות – הדרג המדיני. אצל ראשי המוריעין תופעה זו יוצרת, באופן טבעי, לחצים למען הסתרת חילוקי דעות כלפי מעלה בשם הצורך והרצון להציג עמדה אחידה.

גם בקהילת העיתונות יש לחצים קשים על הספקנות כנוד"מ של התנהגות העיתונאי הבורר. גם בפרקטיקה העיתונאית, העורך והלקוחות (הקוראים, הצופים, המאזינים) רוצים סיפורים קוהרנטיים ודיווחים מסקנתיים ולכן קליטים ומשכנעים. הצגה מהימנה של המציאות, על מורכבותיה ועמימותה, אינה נותנת ללקוח הממוצע סיפוק ברמה הפסיכולוגית והאסתטית. יש מתח בין "סיפור טוב" ל"סיפור נכון" – או אפילו בין סיפור למצג של מציאות רב-צדדית שאינה מאפשרת ייצוג כאמצעות סיפור.

מסיבות אלו ואחרות, גם בעיתון, או בערוץ טלוויזיה, ספקנות אפקטיבית ומועילה מבחינה מקצועית תהיה ספקנות מאורגנת; כלומר ספקנות שהיא לפחות בחלקה ממוסרת כמתודה של שגרת החקירה, הבירור והדיווח.

האם ניתן לטפח ספקנות מאורגנת כארגונים עיתונאיים או במוריעין מחקרי? התשובה היא חיובית, אך האמצעים מורכבים ומחייבים שינויים עמוקים שישומום אורך זמן רב. מי שמתיר למלא את תפקידי המוריעין והעיתונות בטיפוסים הנוטים להת-כופף בפני סמכות, משבש את כושר ייצוג המציאות של גופים אלה. גם סגנון הניהול או המנהיגות הוא חיוני כאן. ניהול הייררכי תקיף נראה (בעיקר בישראל) כסגולה מרשימה, אך סגנון כזה הוא רעה חולה כשמדובר בגופי מוריעין ובעיתונות. עורך ראשי וקצין בכיר יכולים להרוס את התשתית של ספקנות מאורגנת על-ידי תיגמול עובדים המציגים סיפורים-סדרתיים מבריקים ומשכנעים על פני אלה המביאים מצגי מציאות אמניולנטיים המכילים בתוכם מגננונים של ביקורת עצמית; כפי שהתגלה בזמן מלחמת עיראק, הנחרצות הרענית נשקפה הן מכותרות עיתוני הטבלואיד והן מהתבטאויות דוברי המוריעין והצבא. ■

אחרונה שוב עולות שאלות נוקבות כיחס לתוצאות המשולבות והמצטברות של כשלים בתפקוד המוריעין הצבאי ולשיתוף הפעולה של העיתונות עם קונספציות מוטעות בזמן חירום. התוצאות ההרסניות שיכולות להיות למצב, שבו מרינה שלמה שבויה בתוך בועה תודעתית, מצדיקות את הראגה. חוסר היכולת לקרוא את המציאות הצבאית האסטרטגית והמדינית מסכן את עתידה של המדינה. מה שבולט בהתנהלות המוריעין הצבאי והעיתונות היומית (בעיקר בשני עיתוני הטבלואיד הגדולים) בהקשר למלחמה בעיראק הוא הצירוף בין הנטייה שהתגלתה במוריעין להגזמות מפליגות בסכנות הצפויות לאזרחי ישראל, לבין הנטייה הקבועה של עיתוני הטבלואיד בתקופות חירום להפחיד את הציבור בכותרות מזרח אימה.

קשה להניח שקציני המוריעין לא חשים בסיפוק שהם גורמים לדרג המדיני כאשר ההפרזה באימונים מספקת דלק לפוליטיקה שלהם, וגם אין סיבה לחשוב שעיתונאים, המתמחים בהפחדת הציבור, אינם יודעים שככל שהסכנות ינופחו יותר, כן יימכרו יותר עותקים, לשביעות רצונם של מעבידיהם.

האם יש דרך לשנות או למתן את המגמות האלה? שום ועדת חקירה ושום המלצה על שינויים ארגוניים לא תפתור את הבעיה, מפני שמה שחסר במוסדות המוריעין הצבאי ובעיתונות שמדובר בהם היא תרבות של "ספקנות ארגונית" או "ספקנות מאורגנת", שאי-אפשר להצמיחה בן-לילה. את המונח "ספקנות מאורגנת", כתכונה של קהילה שלמה על מוסדותיה, טבע פרופ' רוברט מרטון, הבולט בסוציולוגים של המדע ברור האחרון. מרטון קבע כי "ספקנות מאורגנת" היא עקרון יסוד של התנהלות הקהילה המרעית. הרגש על ספקנות שהיא מאורגנת וממוסדת, ולא על ספקנות רק כעמדה או אוריינטציה של המדען הבודד, קשור בכך שעמדה ספקנית נוטה לעורר התנגדות הפוגעת לעתים קרובות במעמדו של המעיין להיות ספקן בארגון.

לכן היכולת להפוך את הספקנות לנורמה קבוצתית-מוסדית היא, כנראה, אחת הסיבות העיקריות להצלחת המדע. העתקת הנורמה מכתפיו של המדען הבודד אל הקבוצה המאורגנת של הקהילה המרעית הפכה את הספקנות ברמת המדען כפרט למידה חיובית ואת בעל הקונספציה הדועתן לדמות שלילית שאין לה מקום בקהילת החוקרים. מי שקורא המלצות שנותנים מרענים לתלמידים, או לחוקרים מצטיינים, ויכל לגלות עד כמה משב-חיים בהן את תכונת הספקנות והחקרנות האינטלקטואלית לעומת השמרנות והקונפורמיזם.

בתחומי המוריעין והעיתונות יש לספקנות מאורגנת

יון אזרחי הוא פרופסור בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית

ואללה, בוא נהיה ריאליים

ארן ליביו

"את יודעת איזה כסף לך? חלבשי פלטפורמות גבוהות גבוהות ולכי לפיצה חמור, הכי שווה בעולם, ששמה הולכים לחת לך פיצה לפי הגובה שלך. אני אתמוך אבלתי שם והיה לי חבל על הזמן".

"נורא טעים. באמת מאוד טעים. הם ימדדו אותך, הם יביאו לך פיצה, לך ולכל החברים, הם יחגגו איתך, חבל על הזמן".

(מושיק גלאמין ועופר שכטר, מנחי תוכנית הטלוויזיה "אקזיט", חברנים צופה שוכחה בפרס ליום-הולדתה, 9.2.04)

בלי לגרוע מכבודה של "המורדים", אין כיום תוכניות רבות בטלוויזיה שהן שנויות במחלוקת כמו "אקזיט", רצועת הנוער היומית של ערוץ 10. התוכנית, שעלתה לשירור בתחילת שנת 2003 והחלה לאחדונה את עונת השידורים השלישית שלה, נחשבת לתוכנית הטלוויזיה הפופולרית ביותר בקרב בני-נוער. בנובמבר 2003 היא זכתה בפרס תוכנית המקור הטובה ביותר לילדים ולנוער בטקס "מסך הזהב" של ערוץ 2, ועלי-פי סקר שפורסם בינואר 2004 ושהתבסס על מדרג מייצג של 300 בני 12-17 בישראל, 81 אחוזים מבצעי מקלטי הטלוויזיה בגיל זה נחשפו לתוכנית, ו-52 אחוזים צופים בה לפחות פעם אחת בשבוע. 20 אחוזים דיווחו כי הם צופים בה מדי יום.

למרות – או אולי בשל – הצלחתה, הוטחה בתרבות ביקורת פומבית קשה בשל העיסוק הנרחב שלה במין ובגין השפה הבוטה של המנחים. התוכנית עלתה לדרין פעמים אחדות בישיבות ועדת הטלוויזיה של מועצת הרשות השנייה לרדיו ולטלוויזיה, וביולי 2003 קבעה הרשות כי התוכנית כוללת תכנים שאינם ראויים לשידור. בדצמבר 2003 ציין מנכ"ל הרשות השנייה, מוטי שקלאר: "אני לא מולול בנוקים שיש בתוכניות כמו 'אקזיט' ובהשפעות שלה על רדירות התרבות ורדירות השפה". שקלאר אף הזהיר

כי "אם הנימה הפרובוקטיבית-ביזארית שיש ב'אקזיט' תימשך, לא נגריר אותה כתוכנית נוער ונחליט שהיא ראויה לשירור רק אחרי 22:00" ("מעריב", 8.12.03). בפברואר האחרון, לקראת עליית העונה השלישית של "אקזיט" (כחלק מרצועת הנוער החדשה הכוללת גם את "המורדים", שבמסגרתה התרחבה "אקזיט" לשישה ימי שידור בשבוע), החלט להגביר את הפיקוח על התוכנית כדי לוודא שתכניה מתאימים לקהל הצופים הצעיר שלה.

אף שאין להקל ראש בביקורת שנמתחה על "אקזיט", דומה שההתמקדות בעיסוקה במין מחמיצה כמה היבטים מרתיעים ומסוכנים לא פחות בתוכנית. הרוגמאות המצוטטות בכתבה זו, שמטרתן להמחיש היבטים אלה, נלקחו ממספר מצומצם של תוכניות "אקזיט" מהעונה השנייה והשלישית, שנצפו במיוחד לצורך הכתבה. דוגמאות אלה

תוכנית הטלוויזיה "אקזיט" עושה צחוק מכללי האתיקה העיתונאית שחבל על הזמן; העיקר שצופיה הצעירים חושבים שהיא זה הזמן מגניבה

מהוות רק טיפה בים המקרים שניתן היה לעשות בהן שימוש אפילו במדרג הקטן שנבדק. עם זאת, מובן כי המקרים שתועדו אינם מתארים במדויק את המכלול המקיף של "אקזיט", שיש בו גם היבטים אחרים, חיוביים בהחלט.

"אקזיט", המופקת בידי חברת "ענני תקשורת" (האחראית, בין השאר, גם לתוכנית "אורטה", לערוץ "ההיים הטובים" ולערוץ "אגו"), מורכבת בעיקרה משרשרת של פינות קבועות, שבהן מנחים מארחים דמויות שונות (לרוב מעולם הבידור), משרחמים בטלפון עם צופים ומקדמים שירותים שונים שהתוכנית מציעה (מערכת טלפונית להיכריות לבני-נוער, יומנים קוליים שבהם המנחים מספרים על חייהם, וכדומה). פרט לכך יש בה פינות קבועות

בנושאים שונים (מחשבים, בידור, ספורט וכו'). חלק הארי של העונה החדשה הוקדש עד כה להתמודדות על התפקיד הנכסף של מנחה חרש לתוכנית, בעקבות פרישתו מהנחיה של מיכאל הנגבי לקראת סוף העונה הקודמת. כמו רבות מהפינות בתוכנית, גם התמודדות זו מעודדת את השתתפותו האקטיבית (והמשתלמת לחברות הטלפון) של הקהל, הנקרא להצביע למנחה המועדפת/ת עליו.

"אקזיט" כוללת כיום חמישה מנחים קבועים: עפר שכטר (23), בוגר הטלנובלה "משחק החיים" וכוכב פרסומות עולה, הנהנה מתרמית ה"ילד הרע" של התוכנית; יעל גולדמן (25), דוגמנית וחברתו של המנחה לשעבר הנגבי; מלי לוי-גרשון (24), דוגמנית וזמרת בלהקת "המשולש" עם בן-זוגה, הכורוגלן שמעון גרשון; שירי מימון (22), בוגרת "כוכב נולד" וסגנית ראשונה לנינט טייב; ומושיק גלאמין (24), סלבריטאי הנמצא כיום בטיול ארוך במזרח. העורך הראשי של התוכנית הוא השחקן יונתן קוניאק (34), בעבר יוצר הסדרה "ג'וני" וכיום מנהל פיתוח ב"ענני תקשורת", המגדיר את עצמו כ"סובל מפיגור מנטלי ונמצא בערך בגיל 15-16, הגיל של צופי 'אקזיט'" ("פנאי פלוס", 17.3.04).

לפיגור מנטלי של בני שלושים פלוס אפשר להתייחס בסלחנות; לעתים יש בו אפילו משהו משובב נפש. הבעיה היא שבמקרה של "אקזיט" נדמה שהפיגור שעליו מוצהר בריש גלי אינו אלא תדמית מודעת ומכוונת המשוקת באופן מחושב ומטעמים מסחריים. תדמית זו מאפשרת גם התחמקות מנטילת אחריות להיבטים הבעייתיים בתוכנית ולולול בכיקורת עליה. זו מוצגת תמיד כטרזנות של קשישים שאינם מסוגלים להבין את הראש הצעיר והמרליק שבו מצויירים, כפי הנראה, אך ורק היוצרים והצופים הקבועים בתוכנית.

למרות הביקורת המרובה שנשמעה על "אקזיט", היבט מואיג אחד בתוכנית לא זכה עד כה להתייחסות כלל. מרובר בטשטוש הכמעט מוחלט בין התכנים

העצמאיים שלה לבין החומר הפרסומי המשווק בה. "אקזיט" אינה התוכנית היחידה שבה האורחים מגיעים לאולפן בעיקר כדי לקדם את עסקיהם האישיים, והיא גם אינה היחידה המחלקת לצופיה פרסים הניתנים על-ידי חברות מסחריות בתמורה לאיזכור שמן. אולם בעוד שבמרבית התוכניות האחרות נשמרת, לפחות למראית עין, ההפרדה בין התכנים לבין הפרסומות (על-ידי שימוש בסטרטיפים של החברות המסחריות ובקריינים חיצוניים לתוכניות), הרי שב"אקזיט" לעתים קרובות המוצרים השונים מוזכרים, מוצגים ובמקרים רבים אף זוכים לתשבחות על-ידי המנחים עצמם. מעבר לבעייתיות האתית שבתופעה זו, הרי שהעובדה שהיא מתרחשת בתוכנית לבנינוער היא חמורה במיוחד: היהיו הנוצר בין המנחים – הנהנים מהערצתם של רבים מהמתבגרים הצופים בהם ומהזווים מורלים לחיקוי – לבין המוצרים, והרושם כאילו המנחים עצמם עושים בהם שימוש, הופכים את התכנים הללו לפרסומות לכל דבר – אולם כאלה שאינן מוצגות כפרסומות. הדוגמה שהוזכרה בפתיחה ממחישה את התופעה באופן מובהק. בין צופי "אקזיט" שדיווחו למערכת התוכנית על יוסי-הולדתם הוגרלה במשך תקופה ארוכה פיצה שאורכה כגובהם ברשת "פיצה מטר". בתמורה לכ"1.80-1.60 מטר פיצה קיבלה הרשת מחמאות חוזרות ונשנות מפי המנחים. כך, לדוגמה, יום אחד בלבד לאחר הדוגמה שכבר נזכרה חזרו גלאמין ושכטר והיללו את הפלא הקולינרי: "זה מלא פיצה ואת יכולה באמת להומין את כל החברים שלך ולחגוג על הפיצה הזאת", היג שכטר, וגלאי מין הוסיף כי "זה פיצה מצוינת" (10.2.04). למחרת (11.2) הגריל גלאמין עשות והבטיח לזוכה: "אני בא לאכול אותה איתך".

תאבונם של מנחי "אקזיט" אינו מסתכם בכפי צות. פרס אחר שחולק באופן קבוע לזוכים בחירון הטריטוריה "ראש בראש", שבו מתחרים שני צופים זה בזה בהתמצאותם בתחומי הבידור, היה "ארוחה זוגית הורסת, מתנת מסעדות 'ננדרוס'", כפי שהסבירו שכטר וגלאמין (9.2). זוכה אחרת בפרס התבשרה על-ידי המנחה שירי מימון ש"אויש, אני חולה על 'ננדרוס'" (12.1). מימון גם חילקה באתו יום לזוכה אחר את "הבושם המגנבי הזה לבנים", ובמקרה אחר הסבירה לצופים שיוכלו לזכות ב"שעון שווה של 'פוקס' מבית 'גאלרי'" (8.4). השעון עצמו הוצג לראווה כמה דקות מאוחר יותר בידי שכטר, שאף שדרג את מעמרו ל"שווה ביותר". ובכלל, למוצרי 'פוקס' מבית 'גאלרי' היה זה שבוע מוצלח: יום לפני לכן (7.4) קודם שעון של החברה שלוש פעמים תוך איזכור המושג "שווה".

בהזדמנות אחרת דיווח מושיק גלאמין לזוכה המאושרת כי "היא קיבלה את המגנטים ההורסים האלה, מתנת 'מאנקי ביונס'. חבל על הזמן" (9.2), ואז סיפר לעופר שכטר כי לו עצמו יש מגנט כזה בבית. כאשר שכטר המופתע תדה, "מה אתה עושה איתו?", השיב גלאמין הנבוך (שלא ציפה כנראה לשאלה) "אממ... כלום, אבל יש לי כזה", וניצל רק בידי שכטר, שהתעשת במהרה והסביר כי "זה

איור: איה עסיקם

אחלה רבר, באמת... אתה יכול להדביק את זה על המקרר" (וגלמין נזכר מיד כי אכן "אני מרביק את זה עליו"). בהשוואה לתחביביו של גלמין, אלה של שכטר לפחות חשודים פחות כפיגור מנטלי: אחד הזוכים שמע ממנו כי הוא "זוכה בוגר כרטיסים מדליקים לקארטינג המדליק במסלול המרצים 'גו קארטינג' בפולג" (10.2), מדליק.

לעתים, רברי ההלל המורעפים על המוצרים מתקרבים לסף הגיחוך. כך לדוגמה, לאחר שהגדיר את הסרט "חיוך של מונה ליוה" (שקודם עליירי התוכנית במשך שבוע שלם) כ"מצחיק ונפלא",

הודה המנחה מיכאל הנגבי: "אני לא ראתי אותו, פשוט אומרים לי להגיד את זה" (12.1). עובדה פעוטה זו לא הפריעה לו לספר יומיים לאחר מכן על "סרט חדש ומדליק שקוראים לו 'חיוך של מונה ליוה'. בסרט הנפלא הזה משחקות בין השאר ג'וליה רוברטס וקירסטן דנסט, שהן השחקניות הנחשבות והחמות ביותר בהוליווד, וזה אחלה אחלה סרט" (14.1). מעניין לדעת מה אמורים לפיכך הצופים לחשוב, למשל, על אחלה אחלה סרט אחד, שאותו תיאר הנגבי כ"סרט חדש ומעולה של השחקן הנפלא, המופלא בן אפלק" (11.2), או על הסרט "בנות בסטייל", שקודם בשבוע אחר ושאותו הגדיר מושיק גלמין (ללא צורך בתאורוס) כ"סרט טוב" (9.2), "שווה" (10.2), "מוצלח" (10.2) ו"הורס" (11.2). יונתן קוניאק, העורך הראשי של "אקוויט", טוען כי מאחורי הנטיות המאדירות של התוכנית לא

המנחים רואים בעצמם דמויות מפורסמות וסמכותיות שמוצדק להתעניין בהן ושכדאי להקשיב להן

עומד רבר מעבר ללשונם משולחת הרסן של המנחים. "אקוויט" היא לא תוכנית מתוסרטת, היא מנסה להדגיש (או מאשר את תרחישי האימה הגרועים ביותר של אחרים). "התוכנית בנויה על זה שהמנחים מביאים את עצמם, ולא מכניסים להם מלים לפה. אני מבין שיש איוושה בעיה עם זה שהמנחים משבחים את המוצרים, אבל אין כאן החרדה

מכוונת של תכנים". לדוברת "ענבי תקשורת", מינה סימן טוב, גרסה מעט שונה: "כל התוכן של התוכנית, התואי שלה והmode שלה מונחים עליירי העורך. אין אמנם תסריט מדויק, אבל האווירה הכללית מונחית מלמעלה, ואין ספק שהאחריות היא על מערכת ההפקה יותר מאשר על המנחים עצמם".

לדברי קוניאק, "אקוויט" מקפידה מאוד על כללי האתיקה. "התוכנית פועלת בתיאום מלא עם חוקי הרשות השנייה, שקובעים שאפשר לאזכר את שמו של גורם מסחרי שמעניק פרסים", הוא מסביר. "מה לעשות שהנוער מאוד אוהב לזכות בפרסים, ולכן אנחנו נותנים פרסים. ואללה, בוא נהיה ריאליים: זו טלוויזיה מסחרית, כל ההכנסות הן מפרסומות ואנחנו נושם כי יש מפרסמים. אמרנו שמקבלים שעון שווה? מה אתה רוצה שנגיד, שזה שעון חרא? מי שרוואה את התוכנית מכיר את ההומור והציניות שלה, וזה כולל הומור עצמי גם על מבצעי פרסים".

"ענבי תקשורת" סירבו לאפשר למנחי "אקוויט" להתראיין לכתבה זו, בטענה שהסוגיות המועלות בה אינן בתחום אחריותם.

"כל שבוע ניתנת הזדמנות לאחד או לאחת חכם להגיע לאולפן שלנו ולחוות איתנו את הצילומים".

"אבל רק מי שתחן לנו סיבה ממש ממש טובה מגיע. היום הגיעה אלינו מיכל בהן (שם בדוי). בתוכנית עצמה הגערה הופיעה בנובן בשנה; א"ל, שהחליטה שהיא רוצה להזדהות איתנו והיא מוכנה, תשימו לב, שבו טוב, שנשבור לה ביצים על הראש. אז קבלו אותה".

(יעל גולדמן ומלי לויגרשון חציגות אורחת חדשה באולפן "אקוויט", 10.2.04)

היבט מקומם לא פחות ב"אקוויט" הוא הניצול הציני של התוכנית את הערצתם של צופיהם הצעירים ואת רצונם הנאיבי להסתופף בזוהרם המרומה של המנחים. הניצול הזה בא לידי ביטוי, כמובן, במחלבת הכספים הסובבת את התוכנית, שבה כמעט כל השתתפות פעילה של הצופים (הצבעה, האזנה ליומנים הקוליים וכדומה) כרוכה בתשלום בעבור שיחת הטלפון או האס.אם.אס המסייע במישרין או בעקיפין ליוצרי התוכנית. השתתפות זו גם זוכה לעידוד בלתי פוסק מצד התוכנית – עליירי המנחים באופן ישיר או באמצעות סטריפים המופיעים בתחתית המסך. אולם במקרים מסוימים הציניות מרימה ראש באופן מכוער במיוחד. מרובל בטקסי ההשפלה הפומביים שעברו צעירים שהוזמנו להשתתף בתוכנית בהזדמנויות שונות. התאווה הילדותית לפרסום, התפיסה התרבותית הרואה בהופעה בטלוויזיה הישג יוצא דופן, ואשליית השוויון הנוצרת בין הצופים לבין המנחים חזרות יחירי ומביאות לכך שנערים ונערות מוכנים

להתכונן לעיני כל כדי לזכות ברגעים בורדים של "תהילה".

את המקרה של הנערה שהתנדבה לאפשר לגול-דמן וללויגרשון לשבור ביצים על ראשה קשה לתאר בלא להזרקק למלה "מבחיל". לאחר ששתי המנחות קפצו בהתלהבות, ניגשה גולדמן למלאכה ושברה ביצה ראשונה, שתוכנה התפור באופן בלתי אסתטי במיוחד על שערה ופניה של האורחת. זו הגיבה בהבעת גועל ניכרת לעין. לשאלתה של לויגרשון, "את בטוחה שאת רוצה עוד אחת?", השיבה הנערה בהיסוס ובחוסר נוחות בולט: "בסדר, אם זה חייב – אז כן", והמנחה הצייתנית ביצעה מיד את המשימה. עם סיומו של המופע מיהרו המנחות לרחוץ בניקיון כפיהן: "היה שווה. תודי שאנחנו נחמדים, שהתייח"טנו אליך יפה", הפצירה גולדמן, ומיד הוסיפה: "אין מה לעשות. היא ביקשה את זה. אנחנו לא אמרנו לה. תתמודדי".

דוגמה זו, אף שהיא קיצונית, רחוקה מלהיות חריגה. לפני כחצי שנה ערכה "אקוויט" תחרות שבה התמודדו הצופים על הזכות לצאת לדייט עם מנחי התוכנית. לאחר סינון ראשוני הגיעו המתמודדים שנבחרו לאולפן ונדרשו להראות מה הם מוכנים

לעשות בשירור כדי לזכות בדייט המיוחל. מתמור דדת אחת הסכימה שעוגה תושלך על פניה; אחרת ביצעה פירסינג בשירור חי. כסופו של רבר זכו המנצחים בפגישות עם אחד המנחים, שבהן התבקשו בין השאר להשתתף בקטעי משחק מבוימים ששודרו כסופו של רבר בתוכנית.

מנחי "אקוויט" מודעים לרמות ההערצה שהם זוכים להן. לרוב נראה שהם אף נהנים מזה. בשירור מיום 10.2, לדוגמה, הכריזה יעל גולדמן כי "מרובר פה בתוכנית שזכתה ב'מסך הזהב', ילדים קרועים עלינו, יש לנו פורומיסו", ואילו עופר שכטר התר-איין בספטמבר 2003 למגזין הנוער "ראש 1" וסיפר כי באחת המסיבות שערכה התוכנית "היתה שם כמות גדולה של בנות, שפשוט תפסו אותי, קרעו לי את הבגדים והעיפו אותי מצד לצד... זה היה מרהים... האמת היא שנהניתי מזה". הקירום המתמיד של היר מנים הקוליים הטלפוניים, שאליהם אמורים הצופים להתקשר כדי לשמוע על קרורותיהם של המנחים, כמו גם הפינה שבה הם ייעצו לצופים בבעיותיהם האי-שיות (פינה שהופסקה בעונה החדשה), מעידים על כך שגם המנחים רואים בעצמם דמויות מפורסמות וסמכותיות שמוצדק להתעניין בהן ושכדאי להקשיב

להן. המודעות העצמית הזו מחייבת, לכל הפחות, מינימום של אחריות ויכולת לשים גבולות במקומות שבהם ההערכה מובילה בנינוע להתנהגויות שיש בהן ממד משפיל. לעתים נראה כי מגחי "אקזיט" געדרים את האחריות והיכולות הללו.

גם על הגורמים הממונים על המנחים לא כראי כנראה לסמוך. יונתן קוניאק, לדוגמה, אינו מוצא כל פסול בכיזים הסרוחות של "אקזיט". "חלק מהכיף של התוכנית זה שהיא תוכנית מורדת", הוא מנמק. "כל הרעיון של פינות כאלה הוא להיות סוג של השתטות. יכול להיות שבאיוושושי רמה זה נראה קצת מגעיל, אבל זאת נראית לי היטפלות קטנונית". גם מינה סימנטוב מציעה להפריד את הלבן מהצהוב: "איש מהמתארחים אינו מגיע לתוכנית בניגוד לרצונו, איש אינו מושפל בה וכוראי שתומתם של בנייהנועור אינה מנוצלת בה. פעמים רבות נשברו כיזים על ראשם של המנחים עצמם, כך שבעניין זה אלמנט ההשפלה מבוטל".

קודם כל הדמות של שלי יחימוביץ'... הוא פל פרידמן; א"ל) והמלבישה החלבון די הרבה שעות איך לעשות אותו שיידאה כמו אשה, אבל מצד שני, אשה כמו שלי יחימוביץ', שזה אומר לא מאוד נשית, ואני מחכות בדצינות".

(מיכל אדלר. חגיגת פינה קבועה ב"אקזיט". על הלבוש של נוכבי "ארץ נהדרת". 14.1.04)

"אקזיט" נהנית מאור מרימיה השנוי במחלוקת ומתדמיתה הצעירה והחצופה. זו "התוכנית שההר רים שלכם הכי אוהבים לשנוא", שצופיה מצטווים: "תשימו ביפ על ההורים שלכם ועל תיתנו להם להעביר ערוץ" (יעל גולדמן ומיכאל הנגבי, 14.1). לאור זאת, עצוב לגלות שבנושאים מהותיים מעט יותר מהנכונות להצמיד את ראשה של מנחה אחת למבושיו של מנחה אחר, "אקזיט" משוקת לעתים דימויים שמרניים וסטריאוטיפיים להחריד. על התפיסות המגרריות האופייניות לה ניתן ללמוד, בין השאר, מכך שעיתונאית לוחמת כשלי יחימוביץ' מוגדרת כ"לא מאוד נשית", מהעובדה שאמא היא זו שמקבלת את המנות החמות של "אסם" כרי שתוכל לנח, ומכך שעל כוכב מוסיקה שנצפה בקליפ כשהוא מבלה במועדון סאדו נאמר (כנראה בניסיון להומור) "שחץ מפופ הוא גם יודע מה זה לחנך אשה" (7.4).

דוגמה מאירת עיניים נוספת התרחשה במסגרת דיון בפנינת המחשבים של התוכנית, שבה סיפר המגיח אסף גנדרל למיכאל הנגבי על משחק פעולה חדש ומלהיב. כשסיים, עבר לשוחח עם יעל גולדמן על משחק אחר, "The Sims 2", ופירט: "כאן עושים מה שרוצים בעצם. זה סימולטור של החיים. את עושה מה שאת רוצה. את מגדלת ילדים, את יוצאת עם בנים, את מתחנת". לאחר שגולדמן הגיבה ב"מגניב", המשיך גנדרל: "את מכינה אוכל במטבח עם החבר או הבעל". גולדמן קינחה את האתנחתא הפמיניסטית כשאלה: "אפשר גם לעשות רברים, נגיד, אני יכולה שם להתנשק עם בחור?".

"אנחנו יוצאים למיני הפסקות, ואחר-כך יהיו פה ליאור בלפון מלך הפרצופים מ'הקומדי טור', ידן חורב מלך הפלנוויזיה, ופשי הגדול מלך המוסיקה" (מלי לויגרשון מחייה את האריסטוקרטיה החדשה. "אקזיט". 12.1.04)

כמשתמע משמה, "אקזיט" אינה מתיימרת לומר משהו משמעותי על המציאות החברתית או הפוליטית בישראל של שנת 2004. זו תוכנית אסקי פיסטית במהותה, שעולמה הוא עולם הווה, האופנה והבירו, והיא שומרת על מרחק בטוח מכל מגע עם האקטואליה. אף שמדובר בבחירה לגיטימית של יוצרי התוכנית, אין לזלול במשמעותיות: "אקזיט" מגדירה לצופיה עולם בקי וחף מסוגיות שמעבר לאישי וליומיומי, בועה סטרילית שבה יוסיחולד

תו של רודריגו מ"קחי אותי שרון" הוא "אחד מרגעי השיא של השנה" (14.1) והשירות בצה"ל הופך להיות "כיף אה, כל הקטע הזה עם המדים" (12.1). בועה שבה האפשרויות שניתנו לצופים שהתבקשו לבחור את "האירוע של השבוע" באמצע אפריל היו "הניצחון של מכבי", "בקדאם נחשד בבגידה", "מדונה מתח" לה לשמור מצוות" וכמוכן "בחירת המנחה החדש של 'אקזיט'". ב"אקזיט" לא מסתפקים בהערך ביקורת; התחליף לכך הוא סופרלטיבים בלתי נגמרים המחור לקים ללא הבחנה לכל רכיפין, יהיו הישגיו שוליים ו/או בלתי קיימים ככל שיהיו. שירי מימון הסבירה שהיא אוהבת את להקת "אטומיק קיטן" "גם כי השיי רים שלהם יפים, גם הן נראות כמו דוגמניות". על זה נורא קשה גם להיות זמרת וגם להיות דוגמנית" (14.1); הזמר אלי לווין הוכתר כ"הגרויל מכולם" וגם "האיש והאגדה" (13.1); מדונה היא "הזמרת הגדו" לה ביותר באנושות" ו"מלכת עולם" (13.1); ואפילו מגיש פינת המחשבים של התוכנית זכה לביקורת הקונסטרוקטיבית הבאה מפי מיכאל הנגבי: "אסף גנדרל אתה גאון, אתה אישיות טלוויזיה, אתה... איך שאתה מדבר על הרברים" (14.1).

בכל הנוגע להאשמה באסקפזם, יונתן קוניאק מודה בעובדות אך כופר באשמה: "אסקפזם זה לא רק רע. אנחנו עושים תוכנית גור טיים, רוצים לעשות טוב על הלב. הכוונה היא לא לייצר

אסימות לדברים שקורים כאן. בנינוע חווים כל הזמן חרשות רעות - פיגועים, עתיר לא ברור, צבא שעוד מעט לוקח אותם. "אקזיט" זה מקום שבו הם יכולים לשחרר לחצים".

יש לך חברה? אז קח אותה לשם, ובוא נגיד תתניע לה את המנוע"

(עופר שבתר חיינץ לזוכה בכרטיסים לקארטינג דרך אחרת לשחרר לחצים, "אקזיט", 10.2.04)

ב"אקזיט" מודעים לאיום בפיקוח על התוכנית מצד הרשות השנייה וחוששים ממנו. במקביל מנסים היוצרים להמשיך את הקו שהוכיח את עצמו מכחינה מסחרית. השאיפה לרקוד במקביל על שתי החתונות באה לידי ביטוי בעונה השלישית, שבה ניכר ניסיון למתן את התכנים הנתפסים כבוטים ומיניים מדי, המזוהים עם התוכנית ומזוהים את העילה הקבועה להגשת תלונות נגדה. על אף ניסיון זה, ולמרות שכתבה זו נמנעה במכוון מעיסוק בתכנים אלה, ראוי לציין, לפני סיום, כי גם כיום, לעתים קרובות מדי, מירדרת "אקזיט" לתהומות מדאיגים של הומור חסר טעם. כך, לדוגמה, אחת המתחרות על תפי קיר המנחה החדש/ה, שנשאלה עליידי צופה בת 14 לגבי ייחודה כהשוואה למתמודדים האחרים,

חרף תדמיתה החצופה והמרדנית, התוכנית משוקת דימויים שמרניים וסטריאוטיפיים להחריד

הציעה לה להתמקד ב"קטע של המר קלחת שהתקלחתי בחור שלי אחרי שמרחו עלי שוקולד בכל הגוף" (4.4), ששודר באתר האינטרנט של התוכנית (קוניאק בתגובה: "באותו רגע שזה קרה, המתמודדת הזאת הורדה מהשידור. אין מה לעשות, חלק מהעניין של אודישן לייב זה לראות מה החסרונות של כל אחד"; מתחרה גוסף נגזף עליידי עופר שכטר, שפקד עליו: "תגיד לאמא שלך שתחזיר את התחתונים שלי" (8.4); ואותו שכטר, כשנשאל לגבי התכונה הבולטת ביותר שלו, השיב: "הכפץ שנולדתי איתו" (8.4). אלה לבטח אינם טקסטים המתעלים לפסגות הוולגריות שאליהן העפילו העונות הקודמות של "אקזיט", אולם גם הם מעלים ספק בכל הנוגע לכוונותיה של "אקזיט" להתאים את עצמה לרשישות מועצת הרשות השנייה. קוניאק, מכל מקום, מסרב אפילו להצהיר על כוונות כאלה. "אני יכול להבטיח דבר אחד", הוא מגייס את מלת הגנאי האולטימטיבית של התוכנית. "אקזיט" לא תהפוך להיות תוכנית חנאנית".

ארן ליביו הוא עיתונאי

ילקוט הכזבים

עוד פרשה של עיתונאי שקרן התגלתה בעיתונות האמריקאית

ם היו אומרים לכם ששקרן סדרתי ירצה על שקריו כחנות ספרים בושינגטון, ארה"ב, הייתם רצים לחנות להאזין לזו אני עשיתי כך ובאתי לראות ולשמוע את ג'ייסון בלייר, עיתונאי רמאי שהונה את מיליוני הקוראים של אחד מטובי העיתונים בעולם, ה"ניו יורק טיימס". כל האנשים משקרים, מי יותר ומי פחות. אנשים בגילים שונים, ממקומות שונים ומקצועות שונים, משקרים. קבלנים משקרים, עורכי־דין משקרים, מהנדסים משקרים וכך גם פוליטיקאים או שוטרים. אך יש מקצועות שבהם שקר נחשב לחטא גט במיוחד. כזה הוא, למשל, מקצוע הרפואה. אולי בגלל שבועת היפוקרטס, אולי מפני שביריהם של רופאים אנו מפקידים, באמונה עיוורת, את חיננו. גם מעיתונאים אנו מצפים לאמירת אמת קפדנית יותר. אולי כי מהעיתונות אנו מצפים לגילוי האמת, לחשיפת השקרים, לקולו של המוסר והצדק. ולכן עיתונאים רמאים מכעיסים אותנו יותר מאשר קבלן שיפוצים נכלולי או פוליטיקאי כזבן.

כל זאת אולי מסביר את התרומה, או סדרת התרומות, של העיתונות האמריקאית שחשפה לאחרונה, בזה אחרי זה, עיתונאים כזבנים. ואין המדובר בעיתוני שוליים, לא בטבלואידים ולא בעיתוני הסופרמרקט הממציאים סיפורים, אלא במייטב העיתונות האמריקאית. הראשון בהם היה ה"ניו יורק טיימס", מאבני הפינה של עיתונות מקצועית, קפדנית ואיכותית. אחד מכוכביו העולים של עיתון זה, ג'ייסון בלייר, כתב מוכשר וצעיר, נחשף בקלונו ("העין השביעית" 45, יולי 2003). התברר כי כתבות רבות שפרסם ב"ניו יורק טיימס" היו מפורקות, שקריות ואם היו אמיתיות – נגנבו ממקורות אחרים ללא מתן קרדיט.

זמן קצר לאחר פיטוריו פרסם בלייר ספר, "לשרוף את בית אדוני", ובו הוא מתאר את מסכת השקרים והכזבים שטווה מעל רפי עיתונו. ההצלחה המסחרית של הספר קוממה אותי שכן בלייר העיתונאי־הרמאי החל להפיק רווחים נאים ממכירת מסכת העלילות הנבזיות שלו. אולי בגלל הכעס, ובוודאי שבגלל הסקרנות, מיהרתי לאירוע בחנות ספרים בושינגטון שבה הופיע בלייר לקידום המכירה של ספרו, הרצה לפני קהל וענה לשאלות. בלייר לא הכחיש לרגע את השקרים, אך ניסה להסבירם בצידוף נדיר של לחצים נפשיים אישיים, הרצון העז להצליח, הרקע האישי שלו כאיש המיעוט השחור בארה"ב החייב להצליח יותר מהלכ"נים, המזיגה של אלכוהוליות עם צריכת קוקאין והחיים במקצב מהיר, מהיר עד כדי התרסקות. לא הוקסמתי ממנו, לא התרשמתי מהפתחות שלו ובמיוחד כאשר הקפיד להצניע את חטאיו ולהציג את הסיבות והרקע, תוך האשמת העורכים, התחרות, הלחץ, האווירה ההישגית.

אך בלייר הצליח לגעת בכמה נקודות רגשיות אשר מהן התקשיתי להתעלם. הוא סיפר על מסלול הקידום שלו בעייתונות: הסתבר שנשלח לתוכנית של הניכות בארבעה עיתונים אמריקאיים, כולם מהשורה הראשונה. בכלם נקלט, הודה בתצי

פה, בין השאר כי היה בן מיעוט ועל העיתונים הוטלה מכסה של קליטת מיעוטים. אולם בעיתונים עצמם היה עליו להוכיח את עצמו, ולרבריו היה עליו להתמודד עם אחרים, כולל כתבים ותיקים, חניכים כמותו ועיתונאים צעירים ותאבי הצלחה. "היה עלי לעבוד קשה יותר מכולם בגלל הרקע שממנו באתי, בגלל נקודת התחלה גמוכה יותר", הוא טען בלהט. ואז גילה את קיצורי הדרך: הוא החל להמציא ידיעות, לפברק ראיונות, לתאר שיחות שלא התקיימו ואף להעתיק מידיעות של אחרים. ההצלחה היתה מרשימה: הוא זכה לשבחים רבים על "גילוייו", על הכתבות ה"בלעדיות" שלו, וככל שהשבחים רבו – כך גבר הלחץ להמציא ידיעות נוספות, לספק את המפלצת הרעבה.

חלפו רק כמה שבועות ועיתון נוסף, "יו.אס.איי טודיי", מצא כי נפל בפח של עיתונאי רמאי וגם במקרה זה מדובר בעיתון מכובד ורב תפוצה אשר פרסם סדרה ארוכה של כתבות שהיו מפור ברקות לחלוטין. ג'ק קלי פרסם בשנת 2000 את אחד הסיפורים המועזים, המרגשים והמתקנים ביותר של "יו.אס.איי טודיי": סיפוריה של אשה קובנית אשר, לפי כתבתו של קלי, ניסתה להימלט מקובה בסירה וטבעה יחד עם בנה הפעוט. קלי אף "סיפק" תמונה של האשה, שצילם לפני מסעה הנואש והטראגי. זה היה סיפור עתיר רגש, "צבע" ואף נימה פוליטית נכונה. רק שמאוחר יותר הסתבר כי הסיפור כוזב ותחקיר עצמי של העיתון מצא את האשה חיה ובריאה בקובה.

בשנת 2001 היה קלי מועמד לפרס פוליצר בזכות כתבה על טרוריסט־מתאבד שהסתבר בדעיבד כי היתה כולה כוזב. קלי התפטר מהעיתון בינואר 2004 – רק לאחר שנחשפה שרשרת ארוכה של כתבות שקר שפרסם. למעשה פרסם קלי לא פחות מ־720 כתבות בעיתון זה במשך עשר שנות עבודתו בו. כל אחת מהכתבות נבדקה בדעיבד על־ידי צוות חקירה מיוחד שהקים העיתון וכלל בעיקר עורכים לשעבר ועיתונאים ותיקים. הסתבר כי מרבית הכתבות היו גנועות בשקרים, פיברוקים והגזמות או שהיו שקר מוחלט.

אחד מהסיפורים היה קשור, איך לא, לישראל. בשנת 2001 פרסם קלי כתבה על מתנחל ישראלי בשם אבי שפירא אשר פקר על מתנחלים, לפי קלי, לירות בערבים. הוא אף כתב כיצד נכח אישית באירוע שבו הורה שפירא על ירי בנהג מונית ערבי בחב"ר. כאשר נחקר הסיפור, מיהר קלי לטשטש את העקבות והחל לבנות מחדש את העובדות: הוא שלח הודעות ברואר אלקטרוני (שנמצאו אחר־כך) ליריד ישראלי שכונה בשם "אבו אדם" וביקש ממנו שיחפה עליו, יספק חיזוק לסיפור הכוזב ואף הבטיח לו ש"זו הפעם האחרונה". התחקיר העצמי של העיתון מצא את היריד הישראלי, איש עסקים שהכחיש כל קשר לשב"כ למרות שקלי תיאר אותו כקצין בכיר בשירות הזה. למרות הוראותיו של קלי לישראלי לבשל סיפור, סירב הלה לשתף פעולה במעשה הרמייה כאשר הגיעו אליו התחקירנים. יתר על כן, לא נמצא מתנחל

**העיתונאים הרמאים
חוזרים לחערכת
רעבה לסיפורים
בלעדיים, חרגשים
וחושכי קהל**

הסיפור היה כה סנסציוני עד שהעורכים דרבנו אותו להביא עוד תמונות ושדרו את כתבתו במלואה.

הנסיבות של עיתונות גוקשה, תחרות מרה, עיתונאים לחוצים להצלחה מהירה והרעב ליריעה בלעדית וסנסציונית קיימות כולן גם בישראל. האם הבשילו התנאים להצמחת עיתונאים רמאים וכתבות מפוברקות? קשה לרעת ללא חשיפה שיטתית של מעשים אלה, אך פרשת "השרוף" שהצליח ל"מכור" כתבת שער למוסף סוף-השבוע של אחד העיתונים מלמדת שזה קרה גם אצלנו ואולי אף שאין זה המקרה היחיד. ייאמר מיד: יש שקרנים בכל מקצוע. יש גם מרצים וחוקרים שקרנים באקדמיה, אך לעיתונות, אני מאמין, יש מחויבות מיוחדת לאמירת האמת: היא מופקדת על חשיפת השקר ולכן אסור לה להיות נגועה בו בעצמה. לעיתונאים יש שליחות של גילוי האמת בדומה אולי רק לשופטים, ולכן עליהם להיות נקיי כפיים יותר מבעלי מקצוע אחרים. לכן כדאי ללמוד לקח מהפרשיות בארה"ב: יש בהן כדי ללמד עד כמה צריך להיזהר בכוכבים עולים, כסיפורים עסיסיים במיוחד, בתחקירים מרעישים ובכתבות מסעירות. למרות הפיתוי למדה ולפרסם כתבות מסוג זה, יש להפעיל מנגנוני ביקורת וכדיקות חזרות. אחרת יסתתרו גם אצלנו תואמים של בלייד וקלי.

פרופ' גבי וימן הוא עמית מחקר בכיר במכון לחקר השלום, וושינגטון, ארה"ב

בשם אבי שפירא, הוא אינו מוכר לרשויות הישראליות, לא היה אירוע כמתואר בכתבה למרות שנסרקו 250 אירועים דומים באזור חרון, שעליו כביכול דיווח קלי.

לשבחם של עורכי העיתון ובעליו ייאמר כי הם לא חיפו על הפרשה אלא דיווחו עליה בהרחבה באחד הגליונות (19.3.2004), ואף הקדישו לה כתבת שער בולטת, וכן עמודי חדשות פנימיים שכללו תמונות וצילומי מסמכים ובכלל זה מסכת השקרים של קלי לאורך השנים. יותר מכך, העורכת הראשית, קארן יורגנסון, התפטרה לאחר שהמו"ל, קרייג מון, קיבל דו"ח של חוקרים חיצוניים שחקרו את פרשת הכתבות המפוברקות. קלי לא יכול היה להיאחז בהצדקות של בלייד: הוא היה כתב בכיר, מצליח, מפורסם, ותיק ובעל מוניטין. לא היה עליו לחץ של רעק אתני קשה, של כן מיעוט המתמודד ממשבצת האפליה המתקנת על הכרה מקצועית אמיתית. לכן היה הזעזוע קשה עוד יותר: בן אצולת העיתונות, "אחר משלנו", בכיר ותיק – התגלה כרמאי סדרתי.

אך חשוב להבין שגם לטנגו המושחת ביותר דרושים שניים: הכתב הרמאי והעיתון שנופל בפת. אם מגלים הבנה לטיעון שלעיתונאי הכוזב יש מניעים, לחצים, נסיבות ורקע אישי – מה גורם למערכות עיתונים, עם מיטב העורכים המקצועיים, ליפול כך בפח? מיכאל בירון, כתב טלוויזיה עצמאי בגרמניה אשר נידון לפני כחמש שנים למאסר לאחר שהתגלה כי "מכר" לרשתות טלוויזיה גרמניות סיפורים כוזבים שגם שודרו, נשאל כיצד הצליח: האם זה משום שהם כלי-כר מטומטמים ולא הבחינו בשקר או מפני שהסיפור היה כלי-כר צבעוני ומרתק עד שהעדיפו להתעלם מכל התפרים הגסים? בירון הרהר, חייך וענה: "קצת מזה וקצת מזה". העיתונאים הרמאים חוזרים למערכת רעבה לסיפורים בלעדיים, מרגשים ומושכי קהל. התחרות הקשה על רייטינג ואחוזי קוראים, על הצלחות עיתונאיות בלעדיות ו"סקופים", חושפת גם מערכות מקצועיות לרמאים סדרתיים שלמדו לספק את הסיפורים ה"נכונים" למרות שהיו שקרניים לגמרי. בירון מכר ל"שטרן מגזין" (תוכנית טלוויזיה גרמנית) "תחקירים" שערך על טרוריסטים תורכים בגרמניה (וגייס לצורך ההפקה עובדים זרים, בני משפחה שאופרו ושיחקו תפקידים), על עבדות ילדים בהודו ואפילו על התאגדות שהמציא בין הקריקלסקלאן האמריקאי לארגונים ניאונאציים בגרמניה. לצורך כתבה זו אף צילם "מפגש" עתיר להבות, צלבי קרס ומצנפות מחודדות – בהשתתפות בני משפחתו וידידיו שהיו לחברת הפקות של כתבות כוזב. הוא הורה שההפקה היתה חוככנית אבל

ג'ק קלי ופרי רוחו

העין בינלאומית

היכן מכריזו פוליטיקאי אמריקאי על החלטתו לרוץ למשרה בכירה? פעם היה מומין את תומכיו לכינוס חגיגי, או מומן מסיבת עיתונאים, כדי להבטיח שהבשורה הפוליטית שלו תהדרר מחוף לחוף. בעידן הטלוויזיה אפשר שהיה בוחר תוכנית ראינות מכובדת, מסוג אלו המשודרות ביום ראשון בבוקר, תוכניות עם דייטנג דל אבל נורפות נוחח של יוקרה ומכובדות.

בעידן הנוכחי יש זירות חדשות, הכובשות את מקומן בשיח הפוליטי. ארנולד שווארצגנר, למשל, נחר להכריז באוגוסט שעבר על התמודדותו על תפקיד מושל קליפורניה דווקא בתוכנית "הלילה" של ג'יי לנו, המתמחה בעקיצות ובכדיחות על פוליטיקאים. כחודש אחרי-כך התייצב הסנאטור מדרום-קרו-ליינה, ג'ון אדוארדס, באולפן תוכנית הסאטירה הפוליטית של ג'ון סטיוארט, ה"דיילי שואו", כדי להודיע שהחליט להתמודד על מועמדות המפלגה הדמוקרטית לנשיאות. "אנחנו תוכנית של בדיחות", אמר לו בשידור המנחה סטיוארט, "לא ייקחו את ההצעה שלך ברצינות..."

אדוארדס לא היה מודאג. יועציו ידעו כי תוכנית של סאטירה פוליטית היא היום יעילה לא פחות מ"פגוש את העיתונות" של יום ראשון בבוקר, או אפילו מהדורת חדשות הערב עם דן ראת'ר בסי.בי.אס. כך נחר גם ג'ון קרי, המועמד הדמוקרטי המוביל, לדהור בראשית הקמפיין שלו על אופגוע לתוך האולפן של לנו, והאווור דין, מי שנחשב בראשית מערכת הבחירות למועמד מוביל, נחר לאחר תבוסותיו בפריימריז הראשונים להשתתף במערכון סאטירי על עצמו אצל דייוויד לטרמן ב"לייט שואו".

יותר מבעל טור אחד עיקם את אפו בעקבות השידורים הללו, אבל לא לאחרונה התברר כי כל הפוליטיקאים האלה ויועציהם לא טעו. זה אמנם לא היה הנשק הסודי המבטיח את הניצחון, אבל בכל הקשור להשגת יעד חשוב אחר הם הצליחו: הם זכו בחשיפה משמעותית לציבור, במיוחד לאותם חוגים שקשה עד בלתי אפשרי להגיע אליהם בדרך אחרת.

בחודש ינואר השנה פרסם מכון המחקר האמריקאי "פיו", העוסק בקשר בין הציבור לתקשורת, סקר מקיף על המקורות שמהם שואבים אזרחי אמריקה את המידע שלהם על מערכת הבחירות. מתברר כי בהשוואה למערכת הבחירות הקודמת, בשנת 2000, יש ירידה משמעותית באחוז האמריקאים שאמרו כי הם מתעדכנים בפוליטיקה באמצעות עיתונים יומיים – מ-40 אחוז ל-31 אחוז. גם התלות במהדורות הערב של הטלוויזיה ירדה – מ-45 אחוז ל-35 אחוז. בין מקורות המידע שהשימוש בהם עלה – לא רק האינטרנט (מ-9 אחוזים ל-13) אלא גם תוכניות הבידור והסאטירה בטלוויזיה (מ-6 אחוז ל-8).

פילוח מדויק יותר של הנתונים, בהתאם לקבוצות גיל, גילה כי חמישית (21 אחוז) מבני 18 עד 29 השיבו כי הם מתעדכנים על מערכת הבחירות בראש ובראשונה מתוכניות הסאטירה והבידור, כמו גם מתוכניות הלילה בנוסח לנו ולטרמן. זה שיעור דומה לאלה המציינים כי את המידע הפוליטי שלהם הם מקבלים ממהדורות חדשות הערב בטלוויזיה (23%).

הנתונים החרשים מציינים כאור חדש את מערכת היחסים במשולש פוליטיקה, בידור ותקשורת. לצעירים רבים, הבדיחות והמערכונים בתוכניות אלו על פוליטיקה ופוליטיקאים אינם בגדר מיחזור מכודר ועוקצני של מידע שהגיע אליהם קודם בערוצים אחרים, אלא חדשות ופרשנות שהם שומעים ורואים בפעם הראשונה.

התוכנית הבולטת ביותר בין תוכניות הבידור העוסקות בפוליטיקה היא ה"דיילי שואו" של סטיו-ארט, המשודרת מדי ערב בערוץ "קומדי סנטרל" בכבלים. סטיוארט משרד שם פינה בשם "אייהכרעה 2004", ויחד עם צוות כתבים ופרשנים הוא מצליח להפוך על פיה כל אמירה של פוליטיקאי מקלישאת יח"צנות לרצף של בדיחות. סטיוארט לא עושה חשבון לאף אחד. האווור דין, למשל, שנסק והתנסק בתוך חודשים ספורים, כונה שם "אותו חצי-ארם, חצי-קוף מוורמונט", לאחר שהשמיע קולות מעוררי תמיהה אחרי אחד מהפטריו הרבים בפריימריז. מצד שני, כמעט כל המועמדים הדמוקרטים התייצבו אצל סטיוארט בזה אחר זה לראיונות למרות, ואולי דווקא בגלל, מקבצי הבדיחות היומיים ששידר עליהם במהלך הפריימריז.

סטיוארט הפך למרכיב מרכזי בסדר-יומם של יועצי התקשורת והשיווק של המועמדים. בכתבת שער עליו ב"ניויוויק" הוא תואר כאחד מכוכבי מערכת הבחירות הנוכחית, בין היתר בשל שיעור הצפייה הגבוה בתוכניתו בקרב צעירים. "הוא אחד המבוגרים שצוחק על הדברים שמצחיקים אותנו", צוטטה שם סטודנטית מאוניברסיטת איובה, "והוא עושה זאת מבלי שיסתכל עלינו מלמעלה". לצד סטיוארט ממשיכה לככב בתוכניות הסאטירה גם "סאטרדיי נייט לייב" הוותיקה, שבה כבר

רפי מן

זכות הבידור

באמצע שנות השבעים חיקה צ'בי צ'ייס את ג'רלד פורד כנשיא שאינו מסוגל לצעור וללעוס מסטיק בעת ובעונה אחת. לרייטינג גבוה יותר זוכות תוכניות הלילה, שגם בהן הנתח הפוליטי הוא מרכזי, לצד כוכבי קולנוע וסלבריטאים אחרים. חוקר התקשורת רוברט ליכטר מצא כי בתוכנית של ג'יי לנו הוכפל מספר הבריחות הפוליטיות בין ראשית שנות התשעים למערכות הבחירות של המאה ה-21. הריצה לסוג כזה של תוכניות מניבה לפוליטיקאים לא רק חשיפה נרחבת, בעיקר לצעירים, שאין דרך אחרת להגיע אליהם; אצל לנו ולטרמן איש אינו צולב אותם בשאלות קשות ומביכות על עמדותיהם בנושא מסים וכיטחון – והם יכולים להציג "פן אנושי" קל והומוריסטי. כך מתפרשת הרכיבה על הארלי דייווידסון לתוכנית של לנו, כניסיון של המועמד קרי לשבור את תדמיתו של איש משעמם ויבשושי.

"למיווג של פוליטיקה וקומדיה יש צדדים חיוביים ושליילים", אמר ל"ו.א.ס.איי טורניי" ההיסטוריון ג'ון ויינר מאוניברסיטת קליפורניה. "החלק הטוב הוא ניפוח הקלישאות הפטריטיות". מצד שני, מערכת בחירות איננה רק עניין קליל, ויש צורך לדון גם בנושאים רציניים. "אם התוכניות הללו נותנות לפוליטיקאים דרך לחמוק מנושאים אלה או להתעלם מהם – אז זה רע", אומר ויינר. כך סבורים גם אנשי תקשורת אחרים, ביניהם מגיש "פגוש את העיתונות", טים ראסט, המרוצה מכך שפוליטיקאים מסוגלים להתייחס לעצמם בהומור, אך מצפה מהם גם לדון בכובד ראש על נושאים רציניים כמו ביטוח בריאות.

פוליטיקאים אמריקאים שילכו במסעות הבחירות שלהם בעבר פן בידורי, קליל, ג'ון קנדי התראיין בתור כנית "הלילה", ריצ'רד ניקסון השתתף בתוכנית הומור, וכל קלינטון ניגן בסקסופון אצל ארסניו הול. מנגד, תוכניות סאטירה שלחו חצים נוקבים לעבר פוליטיקאים מאז ומתמיד, והעניין פן נוסף לסיקור התקשורתי השג"רתי. הפעם השתנו כללי המשחק: הפוליטיקאים אינם ממתנים שתוכניות הבידור והסאטירה יצלפו בהם – אלא הם מנצלים אותן תוכניות ממש לצרכיהם שלהם, כבמה נוספת להציג את עצמם בפני קהל הבוחרים.

הרייטינג היורד של תוכניות החדשות בטלוויזיה, והתחושה שציבור רחב התעייף ממידע רציני וכבד, כבר הובילו בשנים האחרונות לסגנון הגשה קליל יותר, כרוגמת ערוץ החדשות "פוקס". רשתות הטלוויזיה הוותיקות מנסות לשמור על מראית עין של רצינות, אבל התמהיל המוגש במהדורות הערב, "ספינות הרגל" של החדשות, משתנה בשנים האחרונות. חדשות הוותיקות נרחקות לשוליים, ואייטמים שימושיים על כולסטרול, לחץ דם וריאות חדשות תופסים מקום מרכזי. לאחר פיגועי 11 בספטמבר 2001 היו מי שהעריכו שאמריקה תחזור לעסוק ברצינות בהדשות מהעולם, אבל מהר מאוד התברר שטיי פול חדשותי רציני הוא מתכון בטוח לאבר צופים, והבעיה מחריפה ככל שמדובר בבנינוער ובצעירים.

ההתרחקות מחזירות הנטבות על פוליטיקה, כלכלה, מדיניות חוץ וחברה היא רק סימפטום אחד לתופעה מקיפה וחמורה יותר: הניכור הגובר של צעירים מכל מה שקשור לחיים ציבוריים, פוליטיקה ובחירות. שיעורי ההשתתפות בבחירות צונחים משנה לשנה ומעוררים דאגה אצל אנשי מרע המדינה כאשר לעתיד הרמוקרטית באמריקה. רשת א.ס.ט.י.ו. תנסה גם השנה, כפי שעשתה במערכות בחירות קודמות, לדרבן על לבם של צעירים, בין קליפ לקליפ, על הצורך להשתתף בבחירות, בטיטמה "בחר או שתפסיד". מדובר בכ-20 מיליון צעירים בני 18 עד 30, שהרשת מנסה להבקיע מבעד לארישותם ולגרוור אותם לקלפי.

אם יש למישור סיכוי להגיע לצעירים הרי אלה תוכניות הבידור, ההומור והסאטירה, ולא מהדורות החדשות ה"רציניות". הפוליטיקאים מיהרו לקרוא את המפה, עוד לפני הסקר האחרון, והם מנסים להחריר את המסרים שלהם בנתיב חדש, אפילו במחירי השתתפות עצמית מפעם לפעם. ואולי המציאות הנוכחית היא סרפו של תהליך, שניתח בדאגה חוקר התקשורת האמריקאי ניל פוסטמן כבר לפני 18 שנה בספרו "בידור עד מוות". פוסטמן תיאר כיצד מדללת הטלוויזיה את השיח הציבורי ומרוקנת אותו מתוכנו. הכל נעשה בידורי, קופצני, חוותי, כתחליף לדיון המילולי, המהותי. מה שאנו צופים בו הוא מדיום המציג מידע במתכונת פשטנית, ללא ממשות, ללא היסטוריה וללא הקשר. מידע ארוז כבידור. "באמריקה לעולם לא נשללת מאיתנו הזכות להתבדר", כתב פוסטמן, שהלך לעולמו בשנה שעברה – ולא זכה לראות איך מערכת הבחירות 2004 מצעידה את העולם שתיאר לשלב האחרון של שטטוש גבולות מוחלט בין הפוליטיקה, התקשורת והבידור. ■

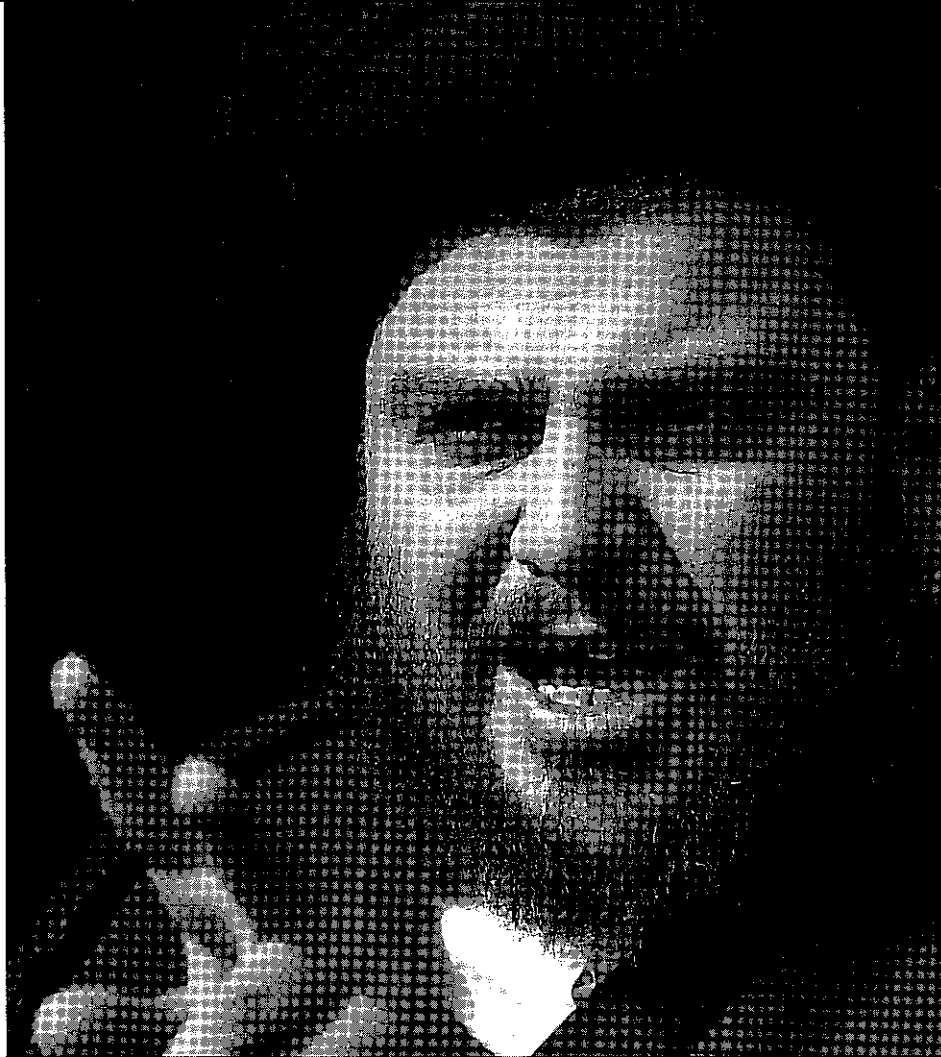
צילום: רוטרס

הווארד דין (משמאל) מתאפר לקראת הופעה אצל ג'ון סטיארט (מימין)

**חלק לא מבוטל
מהצעירים
האמריקאים
מתערכנים על
מערכת הבחירות
לנשיאות בראש
ובראשונה מתוכניות
בידור וסאטירה
בטלוויזיה**

חופש ביטוי הוא עניין יחסי

**הדינמיקה העיתונאית
שחפתחת בעיראק אינה
דוחה לנעשה בשום מדינה
אחרת במזרח התיכון**

סגירת העיתון "אלחאוזה" היתה העילה להתנעת בזוחיו של מוקתרא אלסדר

כוח בערים בגדאד, בצרה ונאסריה. מיד עם סגירת העיתון הוא הוציא לרחובות בגדאד אלפי תומכים שמחו על ההחלטה. גם זו תופעה חרשה. לכאורה מעגל שלם של דמוקרטיה. עיתון חופשי שעבר את הגבול לרעת כוחות הכיבוש, וציבור תחת כיבוש שמפגין על סכירת פיות. האמריקאים לא יכלו להיות מרוצים יותר. אבל התוצאה היתה חמורה בהרבה ממה שהאמריקאים יכלו לצפות. סגירת העיתון היתה העילה שהתניעה את כל כוחותיו של אלסדר, שהשתלטו על מבני ממשלה בערים נג'ף וכרכלא וכרובע אלסדר בגדאד. ההתכתשות האלימה עם כוחות הקואליציה שבאה בעקבות זאת בנתה את אלסדר כמנהיג מאיים הן על הירד קרה האמריקאית והן על המרקם הפוליטי השכיר

חוייין". את החוקה הזמנית כינה העיתון "הצהרת בלפור החרשה" ואת הפיגועים בארצות-הברית ב־11 בספטמבר הגדיר כ"נס מן השמים". עורך העיתון, שיח' עלי אליאסרי, ציפה לצער כזה. הוא הוזהר כמה פעמים על-ידי קצינים אמריקאים שלא להמשיך להסית, הוא גם שמע על לחצים כאלה על עמיתיו מעיתונים עיראקיים אחרים וידע על האזהרה שקיבלו נציגי תחנות הטלוויזיה כלוויין "אלג'זירה" ו"אלערבייה". התגובה על סגירת "אלחאוזה" היתה מיידית. "אלחאוזה" מייצג את מוקתרא אלסדר, איש רת שיעי צעיר וקולני אשר משמיע מאז תחילת הכיבוש בעיראק קולות רמים נגד האמריקאים. אלסדר הוא פוליטיקאי יותר מאשר איש רת והוא שולט במרכזי

צ ב י ב ר א ל

לחיילים אמריקאים שנכנסו לבניין העיתון "אלחאוזה" בבגדאד בסוף חודש מרץ היתה משימה ראשונה מסוגה. הם הוריעו לעורך העיתון ולעובדיו כי בהוראת המשל האזרחי האמריקאי, פול ברמר, העיתון ייסגר לשישים יום. מי שיימצא בבניין אחרי מסירת הצו או ימשיך לעסוק בהפצת העיתון, ייקנס וייאסר. העילה לסגירת העיתון היתה פרסום מה שהוגדר כדברי הסתה נגד האמריקאים ונגד כוחות הקואליציה, בניגוד לצו האוסר על פרסום שחר ציא ברמר ומן קצר אחרי שנכנס לתפקידו. בין היתר נכתב בעיתון כי "פול ברמר פוסע בנעליו של סדאם

צילוחים: דוטרס

ששרדו. בתחילה היו המו"לים מביאים את העיתונים למרכז רחוב סערון שבבגראד ומקיימים מעין מכרז בין מחלקי העיתונים. מי ששילם יותר קיבל את החבילה להפצה. היום ההפצה מסודרת קצת יותר ומערכות העיתונים מחלקות בעצמן את העיתונים במכוניות של בעליהן. עדיין אין לדבר על הכנסות ממכירת עיתונים או מפרסום, שכמעט איננו קיים בעיתונות העיראקית. רוב העיתונים בעיראק מוחד זקים, לכן, מתקציביהם של מפלגות פוליטיות או ארגונים דתיים, ורק שני בתי-הוצאה, "אלזמאן", בבעלות סער אלבואז, ו"אלמרא", בבעלות פחרי כרים, נחשבים לבתי-הוצאה פרטיים שמחזיקים את עצמם. שני אלה מתכוונים לפתח את מערכות התקשורת שלהם ולהקים גם תחנות טלוויזיה עצמאיות. ◀

תחנות רדיו. בעיתונות העיראקית מרבדים על כ־140 עיתונים בלבד, אבל גם זה מספר עצום, לא רק יחסית לתקופת שלטונו של סדאם אלא גם יחסית לשנות החמישים ושנות השישים הראשונות. אין כל מגבלה על פתיחת עיתון. כל אדם, ארגון או מפלגה רשאים לפתוח עיתון מבלי להורקק לרשיון מיוחד. בסכום של כאלף דולר אפשר להרפס מהדורה אחת של כמה אלפי עותקים של עיתון שמחזיק 16 עמודים. סכום זה הוא גם גודל הקנס שיוטל על עיתונאי או עיתון אשר יפרו את הנחיות המושל האזרחי, שמשמשות לעת עתה כחוק עיתונות זמני. רבים מן העיתונים שנפתחו סמוך לסיום המלחמה לא הצליחו להחזיק מעמד אחרי המהדורה הראשונה. הקשיים העצומים להפיץ את העיתונים מלווים גם את אלה

שנבנה בעמל רב בעיראק, מרקם שאמור לקדם את הרמוקרטיה במדינה.

דמוקרטיה, גורם משרד החוץ האמריקאי, היא הכלי היעיל ביותר למלחמה נגד הטרור בעיראק. מכאן שחופש העיתונות בעיראק נתפס כאמצעי לחימה שנועד לעצב דעת קהל עיראקית, אשר אם לא תהפוך לתומכת נלהבת של ארה"ב לפחות, כך מקווה הממשל האמריקאי, היא לא תשמש בסיס תמיכה לארגוני טרור.

לפחות בעניין אחד הצליחה מדיניות הירד החורפית האמריקאית בעיראק: הפריחה העיתונאית במדינה היא תופעת טבע. עלי-פי נתוני הממשל האמריקאי קיימים בעיראק לפחות מאתיים עיתונים וכעשרים תחנות טלוויזיה מקומיות לצד

עורך עיתון בעיראק: האזרחים העיראקים מתעניינים יותר בקשיי חייהם מאשר בקשייו של הכיבוש; שפע הפיגועים הפך לחדשות שגרתיות

▶ "אלמרא" זכה בפרסום עולמי לאחרונה כאשר חשף שמות של 175 אנשי ציבור, פוליטיקאים, עיתונאים ואנשי ממשל ערבים ואירופים אשר קיבלו מסדאם חוסיין הטבות נפט בתמורה להפגנת תמיכה ונא-מנות. "נפט תמורת נאמנות" נקרא הפרויקט הזה, אשר גרם לחקירה של האו"ם שמתנהלת עתה נגד פקידים בשורותיו.

קושי אחר שכפניו עומדים העיתונאים בעיראק הוא מימון חומרי גלם והרמה המקצועית של העיתונאים. חומרי גלם לרפס מגיעים עכשיו מסוריה ומתורכיה, אבל לא קיימת בינתיים מערכת בנקאית מסודרת שתייע במימון ואשראי. בחודשים הראשונים השתמשו העיתונאים בשאריות חומרי הגלם שהותיר אחריו משטרו של סדאם חוסיין ועכשיו מתעוררת מחדש בעיית מימון. עיתונאים מקצרים עיים זו בעיה חמורה יותר, שכן הדור הצעיר של העיתונאים הוא בעיקרו בוגרי הפקולטות לתקשורת שפעלו על-פי הכללים שקבע סדאם חוסיין, ואילו העיתונאים הוותיקים מתקשים להתרגל לסגנון הכתיבה המודרני. מי שמסייע בינתיים לתשתית המקצועית הם העיתונאים העיראקים שנמלטו מעיראק בתקופת סדאם או לפניו, ועבדו בתחום התקשורת במדינות המערב. אין גם חקיקה עיראקית חדשה בנושאי תקשורת ואין קוד אתי עיתונאי. בכל אלה ינסו עכשיו לסייע עיתונאים אמריקאים מתנ-דבים שפועלים מטעם ארגוני תקשורת עצמאיים.

למרות הקשיים הללו נראה כי העיתונאים העיראקים למדו מהד והיטב את זכויותיהם. כך, למשל, כאשר נמנעה כניסתו של עיתונאי עיראקי לאחד התדרוכים של קצין אמריקאי בכיר, קמו כל עמיתיו העיראקים ועזבו את החדר. בתדרוך אחר, של דובר הממשל האמריקאי בעיראק, הוא ענה תחילה על שאלות באנגלית ולא אפשר לעיתונאים עיראקים להציג שאלות. העיתונאים כעסו והדובר יום פגישת

נפרדת עם העיראקים. למרות זאת, עיתונאים עיראקים מתקשים מאוד להגיע למקורות מוסמכים, לאמת או להצליב מידע בכל הנוגע לכוחות הקוא-ליציה. התוצאה היא שעיראק, למרות עידן החופש, ממשיכה להיות ארץ של שמועות שמקבלות מעמד של עובדות מצעם פרסומן בעיתונים.

התכנים של רוב העיתונים קשורים בהכרח בגוף שמממן אותם ובאידיאולוגיה שהארגונים הפוליטיים והרתיים מבקשים להפיץ. בעיתונים העצמאיים הנטייה הטבעית היא לרווח בעיקר את כל מה שמציק לאזרחים, ופחות מכך מה עושים כוחות הקואליציה. רוגמה מאלפת היא האופן שבו תואר האירוע המזויר כפלוג'ה בסוף חודש מרץ, שבו נהרגו ארבעה אזרחים אמריקאים, מכונתים הוצתה והרוצחים התעללו בגופותיהם. התמונות שהופצו בכל העולם, וגרמו לתגובות של זעזוע, לא היו כותרת ראשית בעיתונות העיראקית וקשה היה למצוא מאמר פובליציסטי בנושא למחרת התקרית. את ההסבר לכך נתן אחד העורכים המקומיים: האזרחים העיראקים מתעניינים יותר בקשיי חייהם מאשר בקשייו של הכיבוש. שפע הפיגועים הפך לחדשות "רגילות" וכיסי פעולותיהם של כוחות הקואליציה "נהפך רומה יותר לחדשות חוץ מאשר לחדשות מקור מיות לאומיות", אמר העורך. גם אירועים שגוגעים למרינות ערביות אחרות, ואפילו הבעיה הפלסטינית, שתופסת מקום של כבוד ברוב העיתונים הערביים, אינם מעוררים עניין גדול בעיראק. "אולי הדבר החשוב שקרה לעיראק בעקבות המלחמה הוא שהיא מדינה לעצמה", אומר עיתונאי ירדני. "הערביות, שסדאם קידש, והבעיה הפלסטינית, שאימץ אל לבו, מזהים עם משטרו ולכן אולי קיימת התרחקות מהן. הדברים באים לביטוי גם בתקשורת העיראקית שעוסקת בעיקר במתרחש במדינה, ואפילו החוקה הומנית קובעת כי רק העם הערבי בעיראק הוא חלק מן האומה הערבית. משמע לא כל המדינה".

רוגמה נוספת לתחושת ה"עמידה לבר" של עיראק היא ההתייחסות לתחנת הטלוויזיה החדשה בערבית, "אלחורה" ("החופשית"), שממומנת על-ידי הממשל האמריקאי בסכום של 62 מיליון דולר לשנה הראשונה ועוד כ-30 מיליון דולר לכל שנה. תחנה זו ממוקמת בווינג'יניה שבארה"ב ומשדרת באמצעות לוויין לכל מדינות ערב. זוהי תחנה בעלת אופי עיראקי מובהק וכונתה להתחרות בתחנות הלוויין הערביות. התחנה, שהוקמה בסוף פברואר השנה, היא ערכיב של תוכניות בידור והדרכה, ראיונות עם פקידים אמריקאים ופעילים אמריקאים שמדברים אנגלית ומתורגמים סימולטנית, היא מעסיקה כ-150 עובדים, בהם עיתונאים שעבדו מתחנות טלוויזיה ערביות אחרות, ומשתמשת באוצר מלים שונה מן המקובל בתחנות אלה: אין "כיבוש" – יש "כוחות קואליציה", אין "ארגוני התנגדות" – יש "ארגוני טרור", יש הרבה כיסוי של פעולות אזרחיות של המפקדה הצבאית האמריקאית בעיראק. זוהי תחנה שנתפסת במפורש כתחנת תעמולה אמריקאית. אבל היא פועלת במרחב חופשי, שבו גם התחנות הערביות ממשיכות לשרוד וזכות לאחוזי צפייה גבוהים.

התופעה המעניינת היא ההתייחסות השונה של מתראיינים מקריים במדינות ערביות ושל מתראיינים עיראקים שנשאלו לרעתם על תחנת "אלחורה". העיתון הערבי הבינלאומי "אלחיתא" שיוצא לאור בלונדון שמע מפי סטודנטית מצרייה כי היא צופה בתחנה משום שכך היא לומדת על האויב האמריקאי. "זוהי הדרך הטובה ביותר לחדור אל מוחו של השטן האמריקאי". מורה מצרייה סבורה כי התחנה מיועדת "לשטוף את מוחם של הערבים באמצעות התרבות האמריקאית". איש דת סעודי הוציא פסק הלכה שאוסר לצפות בתחנה משום שהיא שייכת לכור פדים. לעומת זאת, אזרחים עיראקים דיווחו שהם צופים בתחנה כי כך הם יודעים מה עושה הממשל האמריקאי בארצם, דיווחים שאינם מגיעים תמיד דרך תחנות הלוויין האחרות או באמצעות העיתונות. הנשאלים אמרו כי הם יודעים שמדובר בתעמולה, אבל כרי לאזן, הם צופים בכל תחנות הלוויין האפ-שריות. הפטרונות שגילו הנשאלים הערבים שאינם עיראקים נדחתה על-ידי אחר הנשאלים מעיראק: "מי שאינו רוצה אינו חייב לצפות בטלוויזיה", הוא גילה את סוד השלטיחוק. וכאשר דחק המראיין באחד הנשאלים לומר לו אם הוא יודע מי מממן את תחנת "אלחורה", הוא השיב: "האם אני יודע מי מממן את תחנות הלוויין האחרות?".

הדינמיקה העיתונאית שמתפתחת בעיראק אינה דומה לנעשה בשום מדינה אחרת במזרח התיכון, אבל היא יכולה גם להטעות. זוהי עיתונות תחת כיבוש שמתאמץ להפגין ליברליות וערכי דמוקרטיה. בעוד כחורשיים אמורה האחריות האזרחית לעבור לידיה של ממשלה עיראקית זמנית, אז או אמנם תכונן. אז יעמוד למבחן אמיתי גם חופש העיתונות. ■

צבי בראל הוא הפרשן לענייני המזרח התיכון של "הארץ"

עיתונאי ירדני: אולי הדבר
החשוב שקרה לעיראק
בעקבות המלחמה הוא
שהיא מדינה לעצמה
המתרחקת ממחויבות
לרעיונות כלל-ערביים

משכמה ומעלה

ברצוני להגיב על הכתבה "ידוענית בחאקי" ("העין השביעית" 49), שעסקה בכישוריה של אל"מ מירי רגב, שעתידיה להתמנות בקרוב לצנזורית הצבאית הראשית. בתקופה שבה נכנסה רגב לתפקידה כראש ענף תקשורת (לשעבר ענף קישור לעיתונות) בחטיבת דובר צה"ל, אני הייתי מש"ק ביחידה, פקוד של רגב. לצורך הגילוי הנאות אני יכול לומר שאני מעריץ את הרמות הנפלאה הזו. גילוי נאות נוסף – דעתי האישית, כעיתונאי, היא שהצנזורה סיימה את הקריירה שלה, צריך לבטלה במתכונתה הנוכחית ולעגן בחוק את מגבלות הפרסום בנושאי ביטחון.

לגופו של עניין אני יכול לומר שכל אותם עלומי שם שצוטטו בכתבה חזרו על טענה שחוקה, ש"לרגב אין כישורים ושיקול דעת לתפקיד; אין לה מושג" ועוד כהנה וכהנה. אלו סיסמאות ריקות מתוכן, שכן כותביהן לא נימקו, לא כיססו ולא תיארו במה מתבטא חוסר ההתאמה של רגב לתפקיד.

רגב שאני מכיר היא קצינה משכמה ומעלה, לויאלית למערכת

נושא שבו היא בוחרת לעסוק, אפילו אם סתם מרוכז בהבעת רעה בנושא. היא אשה החלטית, והיכרותה עם התקשורת ועם מערכת הביטחון לא תגרום לכך שהיא תפקיד את סודות המדינה, אלא לכך שעליה אי-אפשר יהיה לעשות תרגילים. גם ברובר צה"ל היא דחפה לשקיפות מרבית, אז משהו חושב שהיא באמת ובתמים תפעל בניגוד לחוק, ותמנע פרסום שמציק לאלוף שהיא מיודרת עם אשתו? דני זאק, אשדוד

הכותב הוא עיתונאי

הטקסט של הוציאות

צורם לקרוא, בגיליון האחרון של "העין השביעית", סטורנטית לתקשורת המבקרת את עבודתו של רוגל אלפר, מבקר הטלוויזיה של עיתון "הארץ". הכותבת מותחת ביקורת על הפרספקטיבה החברתית והפוליטית של אלפר שדרכה הוא כותב את טוריו. היא אינה מבינה מדוע אלפר לא מתרכז בתפאורה של תוכניות הטלוויזיה ובוחר להתעסק במעגל רחב, שבו הוא דוחק את התפאורה הצרה וחושף את המציאות העומדת מול פני הצופה ולא בשחור לבן, אלא בצבעים עם הרבה כאב.

יש קשר הדוק בין חברה לבין כל מה שקשור לתקשורת. כל הגישות בתקשורת – הפונקציונלית, המרקסיסטית, הביקורתית ואחרות – רגות בקשר בין חברה לתקשורת. אין שום פלא שאלפר בתסכוליו (לרברי הכותבת) גם יוצר את הקשר בין פוליטיקה, כלכלה והאדיאולוגיות, שהן המפתח להבנת "הטקסט" של המציאות. אין שום הכרח להתחפש לכת ייענה ולבקש מאלפר לכתוב טור על מה שמתרחש מאחורי הקלעים של התעשייה; זאת יכול לעשות כתב בתוכניתו של גיא פינס.

יש צורך נואש להבין עד כמה החברה הישראלית נותרת חסרת אונים לנוכח העוצמה הרבה שיש לאמצעי השידור בקשר עם גורמי ההון והפוליטיקה. כל זה חייב להיות כתוב כרי שאולי יהיה מי שיבין כיצד ניתן לנסות ולהביא לשינוי המציאות.

אלי בן־דוד

אלי בן־דוד הוא במאי טלוויזיה

שכה היא עובדת, יצרנית ונחושה בדעתה להגשים את המטרות שהמערכת מציבה. חוסר התבוסתנות שלה, כשרונה והגישה האמינית והבלתי מתנשאת שלה הרתיעו רבים מהמשרתים בחטיבת דובר צה"ל. רבים בחטיבה, הנמנים עם הצמרת האליטיסטית האשכנזית של המדינה, חיפשו אותה מן היום הראשון. היא לא היתה אחת משלהם – היא לא אחיינית של שרון ברריו או בתו של פובליציסט מפורסם. היא פשוט התקרמה בזכות כישוריה. מה שראיתי כמו עיני היה חוסר פרגון לאשה מצליחה, מצליחה בזכות עצמה.

רגב שינתה את פניה של חטיבת דובר צה"ל לטובה, הקימה את מרדור תקשורת מקומית ואת ענף תכנון ויזום (שהפך בהמשך למרדור בענף תקשורת), שני גופים בחטיבה שסייעו להצגת צה"ל באור אנושי יותר. כולי תקווה שלאחר שהרוברת הנוכחית, רות ירון, תסיים את תפקידה, תמונה רגב לדוברת הכאה, מפני שהיא הדוברת הטובה ביותר שהצבא יכול לקבל.

מי שחושב שרגב, בתור צנזורית, לא תקבל החלטות, פשוט לא מכיר אותה. רגב עד היום הוכיחה בכל מקום כי היא לומדת היטב כל

תיקון:

- בטעות לא כללה הכתבה "מוכרים בלבד" שפורסמה בגיליון האחרון ("העין השביעית" 49) נתונים על שידורי הטלוויזיה בשפה הערבית של זכיינית ערוץ 2 "טלעד". החל משנת 2001 משוררת ב"טלעד" תוכנית התרבות "קוקטייל" העוסקת גם בכישול, בכריאות, בקולנוע, באינטרנט, בפניות אופנה ועוד.

2 ערוץ 2 לננסות. חברת החדשות של ערוץ 2 תפיק את ערוץ השירורים החדש של הכנסת – כך קבעה ועדת המכרזים של הכנסת. הוועדה מצאה כי הצעת ערוץ 2, שגובשה בידי צוות בראשות עורך בן-עמי, עדיפה על ההצעות שהגישו ערוץ 10, ערוץ 1 ו"חדשות היום".

3 בג"ץ בעד פלייבוי. 11 שופטי בג"ץ רחו שתי עתירות, שתבעו לאסור על שידורי ערוץ "פלייבוי" ככבלים ובלוויין. השופטת רליה דורגרי, שניסחה את ההחלטה, כתבה בין היתר כי יש להיזהר "מחזרה לימי העבר, של צנזורה אינטנסיבית, שקשה ליישב אותה עם חברה דמוקרטית ופתוחה המכבדת זכויות אדם". את העתירות נגד "פלייבוי" הגישו חברי כנסת חרדים וארגוני נשים.

4 על עכברים ופצויות. בית-המשפט העליון קיבל את ערעורה של רשת שוקן וביטל את פסק-הדין של השופט אמנון סטרשנוב, שקבע כי המקומון "העיר" הוציא לשון הרע על הבעלים של קבוצת הכדורגל מכבי תל-אביב לוגי הרציקוביץ'. השופטים קבעו בין היתר כי כינויו של הרציקוביץ' "עכבר", שבגללו ניתן פסק-הדין בבית-המשפט המחוזי, היה בגדר ביקורת או אסטיירה, וכי הרברים נכתבו בתגובה לדרבי הרציקוביץ', שהשווה קורם לכן את אנשי התקשורת לעכברים "המפציצים רעל ושטנה".

4 אפרים טטן ז"ל. אפרים טטן, מי שניהל את מחלקת הרמה של קול-ישראל ושל ערוץ 1, נפטר בגיל 76 לאחר מחלה. טטן, יליד פולין שעלה ארצה בשנת 1957, ביים תסכיית רדיו רבים בקול-ישראל ואחר-כך הפיק וערך תוכניות תרבות בטלוויזיה.

8 שיחות מיזוג. זכייניות ערוץ 2 "רשת" ו"טלעד" פנו לממונה על ההגבלים העסי קיים, דרור שטרם, בבקשה שיתיר להם לפתוח במצעים לקראת אפשרות של מיזוג בין שתי החברות. המיזוג נשקל לקראת המכרז על תקופת זכיון גוספת לערוץ 2, הצפוי להתפרסם בחודש ספטמבר.

10 מסלול עוקף צנזורה. מועצת העיתונות

מתריעה על השימוש הגובר בצווי איסור פרסום גורפים – כ"מסלול עוקף צנזורה" – הגורמים להסתרת מידע חיוני מהציבור, גם ללא הצדקה בטחונית (ראו עמוד 30).

12 גיליון אחרון. השבועון בשפה הערבית "פצל אלמקאל", שהיה בטאונה של תנועת כל"ד בראשות ח"כ עזמי בשארה, הפסיק את הופעתו, בשל הפסדים כספיים. לדרבי מנכ"ל העיתון, אחת הסיבות לסגירתו היתה העובדה שלשכת הפרסום הממשלתית סירבה לפרסם בו מודעות, על-פי הנחיה ממשלתית. העיתון יצא לאור מאז שנת 1996.

14 הערוץ ננכר. שופט בית-המשפט המחוזי בתל-אביב אורי גורן אישר את מכירת ערוץ 10 לאנשי העסקים שלמה בן-צבי ורונילד לאר. רר. בכך מסתיים תפקידם של גאמני הפעלת הערוץ, עורכי-הדין אלי זהר וליפא מאיר.

14 "יחזב" לידו "פרטנר". חברת הטלפונים הטלוריים "פרטנר" תרכוש את השליטה בחברת הטלוויזיה כבלים "מתב" תמורת 137 מיליון דולר. "פרטנר" מתכוונת לגצל את תשתית הכבלים כדי להציע שירותי טלפון קווי וחבילות תקשורת נוספות.

15 ויקי שירן ז"ל. אשת התקשורת והפעילה החברתית ר"ר ויקי שירן נפטרה לאחר מחלה בגיל 57. שירן, ילידת קאהיר, היתה בעבר תסריטאית ובמאית בטלוויזיה החינוכית, חברת הוועד המנהל של הוצאת "עם עובד", פרסמה מאמרים רבים בעיתונות וכיהנה כחברת מועצת הרשות השנייה ודירקטורית בחברת החדשות של ערוץ 2.

15 ראלף ענבר נפטר. במאי ומפיק הטלוויזיה הוותיק ראלף ענבר נפטר בגיל 65. ענבר היה ממקימי הטלוויזיה הישראלית והיה, בין היתר, המנהל האמנותי של תחרות האירוויזיון שהתקיימה בישראל ב-1991. לאחר מכן הפיק, ביים והגיש תוכניות בידור ומוסיקה רבות בטלוויזיה החולנית.

15 צמצומים ברשות. ועדת הכספים של הכנסת אישרה את תקציב-רשות-השידור לשנת 2004 בהיקף 864 מיליון שקל, סכום הנמוך ב-20 מיליון שקל מזה של 2003.

16 רדיו לישי"ע. מנכ"ל הרשות השנייה תומך

בפרסום מכרז להקמת תחנת רדיו ייעודית לתושבי ישי"ע. בדיון בוועדת הכלכלה של הכנסת אמר המנכ"ל, מוטי שקלאר, כי "יש חשיבות שהמרום הרדיופוני יממש פלורליזם וזמקשורת ויאפשר ביטוי הולם לאוכלוסייה הישראלית, על כל גווניה".

17 נזיפה לכתבת. הכתבת לענייני רווחה בערוץ 1, אורלי וילנאי-פריבוש, ננזפה על-ידי מנהל ליה, לאחר שלדבריהם שידרה שורת כתבות ביקורתיות על טיפול משרד האוצר בקצבאות לאמהות חד-הוריות, כלא להביא את תגובת המשדר. לדרבי מנהלי הערוץ מרובר בחריגה מכללי האתיקה, אולם עובדים ברשות טענו כי מרובר בכניעה של הרשות להחציה של לשכת שר האוצר.

17 יוסי זלמר ז"ל. העיתונאי יוסי זלמר, שהיה בעבר ראש מערכת החדשות ב"מעריב", כתב צבאי וכתב לענייני פלילים, נפטר בגיל 57 לאחר מחלה.

21 ארז טל שוב בערוץ 2. איש הטלוויזיה ארז טל חתם על הסכם עם זכיינית ערוץ 2 "קשת" על שובו להפקת תוכניות בערוץ. בעבר חתם ארו הסכם עם ערוץ 10, אך לא החל להפיק שם תוכניות.

25 נפסל ערוץ כחול. המועצה לשידורי כבלים ולוויין לא התירה לחברות הכבלים להתחיל בשידור תוכניות ארטיטות במסגרת ערוץ "פרייבט בלו". המועצה קבעה כי שידורי הערוץ אינם תואמים את חוק התקשורת באשר לשידור יחסי מין שיש בהם אלימות, ביווי או השפלה.

28 לקצץ את "גנין גנין". שופט בית-המשפט העליון אליהו מצא הציע ליוצרי הסרט "גנין גנין" של הבמאי מוחמד בכרי לקצץ מהסרט כמה קטעים "בעייתיים במיוחד". הוא הציע גם לצרף לאחריים מקטעי הסרט כתובית שתבהיר כי "האמירה הנשמעת הובחשה על-ידי הצבא או התגלתה כלא אמת בבדיקה של גוף בינלי-אומי". הרברים נאמרו בעת דיון נוסף בהחלטה שקיבל בג"ץ בנובמבר 2003, שהתירה להקדין את הסרט, בניגוד לעמדת המועצה לביקורת סרטים.

28 בלי קיפוח וניצול. הנחיות חדשות של הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו קובעות כי

יישארנו כידי "מעריב" כ-5.5 אחוזים ממניות "מתב".

14 הפיקוח יוגבר. הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו החליטה כי פרסומות עם מסרים מיניים, אלימים או גזעניים יצטרכו לעבור אישור מוקדם שלה. ההחלטה התקבלה בעקבות דיון במועצת הרשות על "הידרדרות סגנונית ותוכנית של הפרסומות בעיקר בנושא מסרים מיניים ו/או אלימים". יו"ר הרשות, מנשה סמירה, מסר כי הצעד נועד "לשרטט גבולות ברורים יותר לפגיעה בטעם הטוב וברגשות הציבור".

15 חודכי ארציאלי ז"ל. העיתונאי מרדכי ארציאלי, שהיה במשך כארבעים שנה כתב העיתון "הארץ" בדרום, נפטר בגיל שמונים.

15 לחשוף את "נשר". הפרקליטה ליאורה גלטיברקוביץ', המואשמת בהדלפת מסמך על חקירת שרון לכתב "הארץ" ברוך קרא, תובעת מבית-המשפט להורות על חשיפת זהותו של עיתונאי שהביא לחשיפתה. על זהותו של העיתונאי, המכונה "נשר", הוטל צו חיסיון של השר לבטחון פנים. לטענתה פעל העיתונאי כסוכן משטרתית, תוך סטייה מהכללים המוסכמים ביחסים בין אמצעי התקשורת למערכת אכיפת החוק.

19 חנכ"ל לערוץ הכנסת. העיתונאי אורי פז יהיה מנכ"ל ערוץ שידורי הטלוויזיה מהכנסת, שיפעל על-ידי חברת החדשות של ערוץ 2. פז מכהן עתה כסמנכ"ל ורכז מערכת חברת החדשות של ערוץ 2, והיה בעבר מנהל מחלקת החדשות של גליציה"ל.

19 בלי עסקים. תחנת הרדיו של קול-ישראל 88FM, שכונתה בעבר "קול הדרך לעסקים", תפסיק לשרד מבוקים עסקיים ותשרד רק מוסיקה בסגנון שימשוך מאזינים צעירים - כך נמסר בעקבות ישיבת ועדת הרדיו של רשות השידור בראשות אלון אלרואי. הוועדה אישרה גם את איחוד רשת א' עם רשת "מור" שת" ליהדות, ואת איחוד השידורים בגלים קצרים לחו"ל עם רק"ע, התחנה המשרתת לעולים.

אירועים

1 חנכ"ל חדש לערוץ 10. ניר למפרט, המנכ"ל החדש של ערוץ 10, נכנס לתפקידו. למפרט, לשעבר סגן מפקד יחידה 8200 בחיל המודיעין ומשנה למנכ"ל חברת שידורי הלוויין "יס", מחליף את מורי פרידמן, שפרש על-פי בקשת הבעלים החדשים של הערוץ, שלמה בן-צבי ורוגלד לאורד.

1 לבטל את הרשיון. המועצה לשידורי כבלים ולוויין החליטה לפתוח בהליכים לביטול הרשיון שהוענק לחברת "חדשות ישראל" להפעיל ערוץ חדשות ייעורי בטלוויזיה. ההחלטה התקבלה לאחר עיכובים חוזרים ונשנים בהפעלת הערוץ, שהיה אמור להתחיל בשידוריו במאי 2003.

1 היבריות בקניקה. ערוץ טלוויזיה חדש המיועד להיכריות קיבל רשיון שידור מהמועצה לשידורי כבלים ולוויין. הערוץ "קליקה", בבעלות חנה גרטלר, ליאורה ניר, "אייר דורי תקשורת" וחברת "גייפמן הולדינגס", יקרין בכבלים ובלוויין צילומים של ישראלים פנויים ופניות שיציגו את עצמם ואת דיוקן בן הזוג המבוקש. מחיר הצפייה בערוץ יהיה 35 שקל לחודש.

1 ההסכם יבוטל. הנהלת "ידיעות אחרונות" הודיעה על כוונתה לבטל את ההסכם הקיימ עם עובדי ההפצה של העיתון ב-1 במאי. הביטול מנומק בשינויים בסדרי העבודה ובחידושים בצידוד המופעל בתחום ההפצה, וכן בירידה בהכנסות העיתון מפרסום.

4 הקיצוצים יבוטלו. מנכ"ל "מעריב", עופר גמרודי, הודיע כי העיתון יבטל את הקיצוץ בשכר חלק מן העובדים שנעשה בספטמבר בשנה שעברה.

5 ציטרין עורך "חבט". העיתונאי בן-ציון ציטרין יתמנה לעורך "מבט", מהדורת החדשות המרכזית של ערוץ 1. ציטרין, המסקר נושאי משפט ב"הארץ", יחליף בתפקיד את ניצן חן וואב כהן.

13 חוזרים חנינו. "מעריב" מכרה חלק מאחזקותיה בחברת הטלוויזיה בכבלים "מתב" תמורת 84 מיליון שקל. עם השלמת המכירה,

על זכייני הרדיו והטלוויזיה להודיע לצופים ולמאזינים המוזמנים להתקשר לתוכנית, אם מספר הטלפון להתקשרות הוא כזה שעלות השיחה בו גבוהה מהרגיל. כמו כן נדרשים הזכיינים לאפשר גישה לתוכנית לא רק כאמצעות אינטרנט או שלט-רחוק ריגיטלי, אלא גם בשיחות טלפון. רק במקרים חריגים, כדוגמת תוכניות תלויות-טכנולוגיה, ניתן יהיה להשתמש רק בחלופה אחת, גם אם היא אינה נגישה לכלל הציבור.

29 חינויים בערוץ 1. חילופי תפקידים בחדשות ערוץ 1: איילה חסון-נשר תהיה הכתבת המרינית במקום קרן נויבך, שתעבור לתפקיד קירי הגשה. בועז שפירא יעבור מסיקור ענייני משפט לתפקיד הכתב לענייני מפלגות. ניצן חן יעזוב את תפקיד הכתב הפרלמנטרי ויש תלב בעריכת "מבט". ברשות השידור הוסבר כי מדובר במינויים שנועדו לרענן את מערכת החדשות, אבל לטענת עובדים מרובי במהלך שנועד להפחית את הסיקור הביקורתי על הממשלה.

31 בלי תוכן משמעותי. תוכניות השידורים של ערוץ 2 לקיץ 2004 לא אושרו כידי ועדת הטלוויזיה של הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו. ההסבר: "אין כלוחות עיסוק בתכנים משמעותיים, הינוכיים, חברתיים ותרבותיים. ויש רק תוכניות בידור רבות בשעות שא הצפייה". לזכיינים ניתנה שהות של שבועיים להגיש לוחות חדשים.

31 אקו"ם כמנופול. הממונה על ההגבלים העסקיים, עו"ד דרור שטרם, קבע כי אקו"ם היא מונופול, ויהיה עליה לפעול בכפיפות לחוק ההגבלים העסקיים. לדברי שטרם הגיעו אליו תלונות רבות, בין היתר מצד גופי השידור, על גובה התמלוגים שאקו"ם קובעת ועל השימוש שהיא עושה בכוחה. מנכ"ל אקו"ם, יוריק בן-דוד, מתח ביקורת על ההחלטה ואמר כי מרוב ב"פגיעה חסרת תקדים ובעלת השלכות חמורות על עתיד היצירה בארץ ויום שחור ליוצרי רים".

31 פסיכותרפי בכבלים. ערוץ טלוויזיה חדש להכנה ולימוד לבחינות פסיכומטריות יחל בעוד חודשים אחרים בשידוריו בכבלים. במקביל מתוכנן גם ערוץ ללימוד שפות זרות.

היריעות מתבססות ברובן על חידע שפורסם באמצעי התקשורת